

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ-ВАРНА

КНИГА IX (XXIV)

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL
DE VARNA

TOME IX (XXIV)

1973

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

АНТИЧНИ АМФОРИ (VI — I В. ПР. Н. Е.) ОТ БЪЛГАРСКОТО ЧЕРНОМОРИЕ

МИХАИЛ ЛАЗАРОВ

Сведенията на писмените източници за икономическите връзки на нашите земи в древността са твърде оскъдни. Това повишава в значителна степен ценността на археологическия материал и по-специално на керамиката. Сред нея особено място заемат остроудънните амфори — керамичният амбалаж на древността.

Досега в българската археологическа литература не е правено цялостно изследване върху открития в Древна Тракия и нейното крайбрежие амфорен материал. Отделни публикации, предимно на случайно намерени или открити при археологически разкопки амфорни печати, са правени епизодично. Значително по-добре е изследван този материал по крайбрежието. Пръв К. Шкорпил публикува амфорни печати, намерени по българския бряг на Черно море.¹ След това М. Мирчев направи достояние на науката амфорните печати от Варненския музей, открити предимно във Варна и Каварна.² Малката колекция от печати, намираща се в Бургаския музей, бе публикувана от Ана Алексиева.³ След това последователно в редица статии намериха място амфорните печати, открити при археологическите разкопки на някои обекти по крайбрежието и във вътрешността на страната: от разкопките на нос Чаракман (античния Бизоне),⁴ от Варна (Одесос),⁵ от тракийския Севтополис във вътрешността на Тракия,⁶ случайни находки от Кабиле⁷ и отделни печати

¹ К. Шкорпил, Печати върху амфори от черноморското крайбрежие, ИБАИ, VIII, 1934, стр. 24—43.

² М. Мирчев, Амфорните печати от музея във Варна, С., 1958.

³ А. Алексиева, Амфорни печати от Бургаския музей, ИНМ Бургас, I, 1950, стр. 44—51.

⁴ М. Мирчев, Г. Тончева, Д. Димитров, Бизоне—Карвуна, ИВАД, XIII, 1962, стр. 37 и сл. (печатите са публикувани от Г. Тончева).

⁵ А. Алексиева, Новооткрити амфорни печати във Варна, Археология, IV, 1962, кн. 4, стр. 62—65; Г. Тончева, Керамика от антична яма във Варна, ИНМВ, VIII (XXIII), 1972, стр. 265—267.

⁶ А. Алексиева, Амфорни печати от Копринка, ГНМПл. II, 1950, стр. 185—190; А. Балканска, Die Handelsbeziehungen von Seutopolis, Acta Antiqua Philippopolitana. Studia Archeologica, Serdicae, 1963, p. 49—58.

⁷ Ж. Попов, Амфорни печати от античния град Кабиле, Археология, IX, 1967, кн. 3, стр. 46—49.

от могилни погребения или други археологически обекти във вътрешността на страната.⁸ Подготвени са за печат и амфорни печати от Несебър⁹ и Созопол.¹⁰

Този немногоброен материал беше използван като основа, за да се правят обобщаващи прегледи на търговските връзки на крайбрежието с останалия презморски свят или вътрешността на страната, използвайки за източник главно¹¹ или предимно¹² амфорните печати. Тъкмо тези опити за обобщаващи прегледи на търговските връзки на крайбрежието показва основните недостатъци в интерпретирането на открития досега материал. На първо място, на амфорните печати се гледа предимно като на епиграфски паметници, откъснато от формата на съда и състава на глината, от която е изработен. Дори има случаи, когато от запазена цяла амфора се публикува само амфорният печат, без да се даде описание на формата на съда.¹³

На второ място, с малки изключения,¹⁴ остава пренебрегнат и непубликуван неподпечатаният амфорен материал, открит предимно по крайбрежието. Неговото значение за изясняване на икономическите връзки на нашите земи в древността се подсилва от няколко обстоятелства. Известно е, че подпечатването на античните амфори започва най-рано в последната четвърт на V в. пр. н. е. Освен това не всички амфори са били подпечатвани. До нас достигат много амфори във фрагментирано състояние, при това в повечето случаи ония части от амфората, върху които не са поставяли печат.

Така цели периоди от историята на нашето крайбрежие, за които и писмените сведения са твърде оскъдни (VI—IV в. пр. н. е.), биха оста-

⁸ Б. Ф и л о в, Куполните гробници при Мезек, ИБАИ, XI, 1937, стр. 74, № 56; И в. В е л к о в, Разкопките около Мезек и гара Свиленград, ИБАИ, XI, 1937, стр. 120, обр. 112; Д. А л а д ж о в, Тракийска гробница при с. Войводово, Археология, VIII, 1966, кн. 4, стр. 53—55, обр. 5; Л. Б о т у ш а р о в а, Куполна гробница при Пловдив, Сб.: Изследвания в памет на Карел Шкорпил, С., 1961, стр. 292, фиг. 17 и 18; М. Ч и ч и к о в а, Тракийска гробница от с. Калояново, Сливенски окръг, ИАИ, XXXI, 1968, стр. 78—79, обр. 32; Д. Д е ч е в, Антични надписи, Сб.: Мадара, I, стр. 166; Ц. Д р е м с и з о в а, В. А н т о н о в а, Принос към най-старата история на Шумен и Шуменското плато, Сб.: Шумен—Коларовград, I, 1960, стр. 7; Г. Т а б а к о в а-Ц а н о в а, Антична керамика от Казанлъшкия музей, Археология, III, 1961, кн. I, стр. 56, обр. 3; Й. Ч а н г о в а, Разкопките на Ловешката крепост, Археология, VIII, 1966, кн. 2, стр. 34, обр. 2; Г. И. К а ц а р о в, Антични паметници из България, ИБАИ, II, 1923/24, стр. 73.

⁹ М. L a z a r o v, Timbres amphoriques de Nessebar, Nessebar, II, sous presse.

¹⁰ М. L a z a r o v, Amphores et timbres amphoriques d'Héraclée Pontique, trouvée à Apollonie Pontique, в сб.: Бешевлиев (под печат) и посочената там литература за амфорни печати, намерени в Созопол.

¹¹ М. G r a m a t o r o l ş i G h. P o e n a r u-B o r d e a, Amfore stampilate din Tomis, SCIV, 19, 1968, 1, p. 48; i b i d e m, Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja, Dacia, N. S., XIII, 1969, p. 128 et suiv. et p. 134.

¹² Й. Б. Б р а ш и н с к и, За икономическите връзки на гръцките градове от Югозападното Черноморие в предимската епоха, Археология, XII, 1970, кн. 2, стр. 7—18.

¹³ М. М и р ч е в, Амфорните печати. . . , стр. 56, № 267.

¹⁴ Т. И в а н о в, Керамиката от некропола на Аполония, РП, II, 1948, стр. 44; с ъ щ и я т, Антична керамика от некропола на Аполония, в сб.: Аполония, С., 1963, стр. 263 и сл.; М. Б а к а л о в а-Д е л и й с к а, Керамични находки от Западното Черноморие, ИАИ, XXIII, 1960, стр. 256; Г. Т о н ч е в а, Керамика от антична яма. . . , стр. 265 и сл.; с ъ щ а т а, Архаични материали от Одесос, ИАИ, XXX, 1967, стр. 169—172; Т. И в а н о в, Тракийски могилни погребения в Одесос и околността му през ранноелинистическата епоха, ИВАД, X, 1956, стр. 94, табл. IV, 3; И в. П а н д а л е е в, Стари селища около Бургас, ИБАИ, IV, 1926/27, стр. 306, обр. 124.

нали извън обсега на изследванията за икономическите връзки на този район в древността, а изводите за по-късния етап на търговията на градовете по Западното Черноморие — непълни.

В последните няколко десетилетия този недостатък в световната археологическа литература започна успешно да се преодолява. Тук на първо място трябва да се поставят усилията на В. Грейс за Средиземноморието¹⁵ и на Б. Н. Граков¹⁶ и И. Б. Зеест¹⁷ за Черноморието. Благодарение усилията на редица учени вече са установени много типове, определени са значителна част от производителните центрове, които не са подпечатвали своите амфори.

Междувременно благодарение на засилената събирателска работа и провежданите подводни археологически изследвания¹⁸ фондовете на нашите крайбрежни музеи се обогатиха значително и с изцяло запазени амфори. Тяхното изследване и включване в научен оборот е вече необходимост. В настоящата работа са използвани всички амфори от периода VI—I в. пр. н. е., намиращи се във фондовете на българските крайбрежни музеи и останали непубликувани досега.¹⁹ Привлечени са и някои публикувани вече съдове главно заради пълнотата на картината или поради обстоятелството, че при първоначалната им публикация не е извършено тяхното определяне или пък то не е съвсем точно. Не са включени амфорните фрагменти, добити при разкопки на някои археологически обекти или подводни проучвания като тия от Несебър, от античното селище при «Сладките кладенци» до Бургас и др., чието детайлно обработване и интерпретиране не би могло да се извърши сполучливо,

¹⁵ V. G r a c e, *Amphoras and the Ancient Wine Trade. Excavation of the Athenian Agora*, Princeton, 1963; *ib id e m*, *Early Thasian Stamped Amphoras*, *AJA*, I—III, 1946, v. L, N 1, p. 31—38; *ib id e m*, *Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula*, *Hesperia*, XXXII, 1963, p. 319—334; *ib id e m*, *Pnyx: Stamped Wine Jar fragments*, *Hesperia*, Supplement, X, 1956, p. 122—189; *ib id e m*, *Stamped Amphoras handeess found in 1931—1932*, *Hesperia*, III, N 3, 1934; *ib id e m*, *Standard Pottery containers of the Ancient Greek World*, *Hesperia*, Supplement, VIII, 1949, p. 175—189; *ib id e m*, *The Commercial Amphoras from the Antikythera Shipwreck*, *Transaction of the American Philosophical Society*, v. 35 (55), Part 3, June 1965, p. 5 et suiv.; *ib id e m*, *The die Used for the Amphora Stamps*, *Hesperia*, IV, 1935, p. 421 et suiv.; *ib id e m*, *The Eponyms Named on the Rhodian amphora Stamps*, *Hesperia*, XXII, N 2, 1953, p. 116—128, Pl. 42, I—III; *ib id e m*, *The Stamped Amphora Handles*, *Excavation at Gözlu Kale, Tarsus*, t. I, Princeton, 1950, p. 135 et suiv.; *ib id e m*, *Timbres amphoriques trouvés à Delos*, *BCH*, 76, 1952, p. 525 et suiv.; V. G r a c e et M. T. L e n g e r, *Ans d'amphores et tuiles timbrés de Thasos*, *BCH*, 82, 1958, 1, p. 413 et suiv.

¹⁶ Б. Н. Г р а к о в, *Энглифические клейма на горлах некоторых эллинистических остродонных амфор*, *Труды ГИМ*, вып. I, М., 1926, стр. 165—205; същият, *Древнегреческие керамические клейма с именами астиномов*, М., 1929; същият, *Тара и хранение сельскохозяйственных продуктов в классической Греции VI—IV вв.*, *ИГАИМК*, 108, 1935, стр. 147 и сл.; същият, *Каменское городище на Днепре*, *МИА*, № 36, 1954, стр. 83—95; особен интерес представлява, както може да се съди по публикациите на редица съветски изследователи, непубликуваната докторска дисертация на Б. Н. Г р а к о в, *Клейменная тара епохи эллинизма как источник для истории производства и торговли*, *Архив ИА*, № 538.

¹⁷ И. Б. З е е с т, *Керамическая тара Боспора*, *МИА* № 83, М., 1960, и посочената там литература.

¹⁸ М. Л а з а р о в, *Успехи на подводната археология в Черно море*, *Корабо-строене и корабоплаване*, 1971, кн. 8, стр. 31—32.

¹⁹ Използвам случая да изкажа най-сърдечна благодарност на колегите Ив. Рафанлов — директор на Археологическия музей в Каварна, М. Димитров — директор на музея в Балчик, н. с. Г. Тончева и останалите колеги в музеите по крайбрежието за любезното съдействие по използването на амфорния материал в съответните музеи.

ако се разглежда откъснато от останалия открит при разкопките материал.

По-голямата част от включените в публикацията амфори са добити случайно, и то предимно от морето при риболов. Само малки групи са открити в археологически комплекси на сушата. Това са предимно амфорите от античната яма в Одесос,²⁰ датирани заедно с останалия материал от края на IV и началото на III в. пр. н. е., и една група амфори, открити при разкопки на античното селище при «Сладките кладенци» до Бургас, поставени в пясъка и представляващи несъмнено един амфорен склад. Те са от няколко различни типа и комплексното им датiranje позволява да се изяснят редица въпроси на датирането на някои видове амфори. Интерес представлява и намирането на три амфори в некропола на селището при «Сладките кладенци» заедно с червенофигурна кана от началото на IV в. пр. н. е., чиято датировка се пренася и върху датата на въпросните амфори.²¹

Значителна група представляват амфорите, открити по време на разкопките в некропола на Аполония през 1946—1949 г.²² За съжаление повечето от амфорите са открити извън гробовете и това затруднява тяхното по-точно датiranje. При това редица неточности при посочване на изходните данни и непълното публикуване на всичките амфори²³ намаляват значително стойността на този иначе ценен материал.

При това положение, имайки предвид случайния характер на използвания материал, за датирането му е приет предимно сравнителният метод. Амфорите са подредени по типове, като към съответните видове е привличан и известният досега амфорен материал от вътрешността на Тракия.

Хронологическите рамки VI—I в. пр. н. е. са възприети по няколко съображения. Успехите в изследването на амфорния материал за класическата и елинистическата епоха е по-значителен. Тъкмо за този период са определени редица производствени центрове, постигната е сравнително точна хронология на отделните видове. Освен това VI—I в. пр. н. е. е период, характерен както за западното черноморско крайбрежие, така и за вътрешността на Тракия — от образуването на гръцките градове-колонии от VII в. пр. н. е. до завладяването на крайбрежието от римляните през I в. пр. н. е.

Амфорният материал е подреден по производствени центрове и по видове, като в общи линии е спазван хронологическият принцип. Размерите на амфорите са дадени в отделни сравнителни таблици след всеки тип (само за някои единични екземпляри размерите следват описанието на съответната амфора), което дава възможност да се направят интересни сравнения за съотношението в пропорциите. За обозначаването на различните измерения са използвани букви от латинската азбука, при които:

²⁰ Г. Тончева, Керамика от антична яма. . . , стр. 265 и сл.

²¹ М. Бакалова-Делийска, цит. съч.

²² Т. Иванов, Керамиката от некропола на Аполония; същият, Антична керамика от некропола на Аполония.

²³ По-голямата част от посочените инвентарни номера у Т. Иванов, Антична керамика. . . , не отговарят на съдържанието на инв. номера от инв. книга на Окръжния музей в Бургас. В същото време голяма част от запазените сега в музея в Бургас амфори, добити от разкопките в Созопол през 1947—1949 г., не са намерили място в публикацията на материала или ако са взети предвид, поставени са под общ № 761, без никакви изходни данни.

Н — означава най-голяма височина на съда (при напълно запазените амфори); Н₁ — височина на долната част на амфората заедно със столчето до нивото на най-големия диаметър на тялото; Н₂ — височина на останалата горна част на амфората; Н₃ — височина на шийката; Н₄ — височина на дръжките; Н₅ — височина на столчето; D — най-голям диаметър на тялото на съда; D₁ — диаметър на устието заедно с венчето; D₂ — вътрешен диаметър на устието; D₃ — диаметър на шийката непосредствено под венчето; D₄ — диаметър на шийката при прехода ѝ към раменете; D₅ — диаметър на столчето в горния му край; D₆ — диаметър на столчето в долния му край; D₇ — диаметър на дръжките (при елипсовидните дръжки — в две измерения).²⁴

Номерацията в каталога се води последователно от 1 до 223. След поредния номер следва названието на града, в чийто музей се съхранява амфората (Бургас — Окръжен исторически музей Бургас, Варна — Археологически музей Варна и т. н.), и инвентарният номер, под който е записана в инвентарните книги. Следва обяснение за местонамирането и обстоятелствата на откриването, указание за литературата, ако е публикувана, и накрая таблицата. В таблиците амфорите носят съответния номер от каталога. По същия начин са обозначени и амфорните печати в табл. XXII, като номерът под съответния печат означава номера на амфората от каталога, на която принадлежи печатът.

І. ХИОСКИ АМФОРИ

Амфорите от о-в Хиос, известен с висококачественото си вино, заемат значителен дял от амфорния фонд на музеите по крайбрежието. Досега в българската археологическа литература не е публикувана цяла хиоска амфора. Отделни фрагменти, отнасящи се към втората половина на VI в. пр. н. е., са известни от разкопки в Одесос.²⁵ Хиоските амфори, които се посочват в настоящата публикация, може да се разделят на няколко типа.

Най-ранният тип (тип А) е представен от големи амфори с височина около 70—72 см и диаметър на тялото 35—36 см, с масивна фуниевидна шийка, заоблено венче, елипсовидни в сечението дръжки и заоблено яйцевидно тяло. Столчето е немного високо, цилиндрично, в долния край разширено, отдолу дълбоко вдлъбнато, наподобяващо поставка (табл. I). Глината е жълтокафява, с неголямо количество примеси от пясъчинки и варовикови частици.

Този тип амфори се датират от VII в. и първата половина на VI в. пр. н. е.²⁶ Определянето на принадлежността им създава известни затруднения, доколкото биха могли да се посочат няколко центъра, произвеждали амфори с фуниевидно устие. Все пак най-вероятна е тяхната хиоска принадлежност. За това говори както съставът на глината, така и общата форма на амфорите, наподобяващи хиоските от по-късен тип. Известни са и някои видове от типичните за о-в Хиос амфори с издута шийка, които са твърде близки до описваните амфори с фуниевидно устие.

²⁴ Този начин на измерване и обозначение е взимствуван от Н. О. Лейпуна-ска, Методика класифікації амфорного матеріалу, Археологія, Київ, 1971, № 3, стр. 63 и сл. Вж. и посочената там литература по този въпрос.

²⁵ Г. Тончева, Архаични материали от Одесос, стр. 170.

²⁶ И. Б. Зеев, цит. съч., стр. 76.

Такива амфори са известни и от българското черноморско крайбрежие (№ 8 в каталога).

Един близък екземпляр на амфорите от тип А се пази в Созополския археологически музей. При него тялото е по-издължено, като раменете са значително по-полегати (№ 1 в каталога). Останалите елементи на съда носят белезите на ранните хиоски амфори. Една рисувана амфора от същия вид публикува В. Карагеоргис, произхождаща от о-в Кипър. От Кипър са известни много такива амфори, които се отнасят към хиоското амфорно производство и се датират най-общо през VI в. пр. н. е.²⁷

Вторият тип хиоски амфори (тип Б) са амфорите с издутина в горната част на шийката. Различаваме главно три разновидности. При най-ранните издутина не е така подчертана, а всъщност е само загатната и те наподобяват в много отношения по-ранния тип с фуниевидна шийка (№ 8 в каталога). Датират се във втората половина на VI в. пр. н. е.

Най-разпространените хиоски амфори са тия, които имат характерна издутина непосредствено под устието на шийката. Тя не е много висока (около 9—10 см), със силна издутина, след която следва плавно преминаване към раменете на съда, които са леко наклонени. В много случаи раменете и издутата шийка са разделени с хоризонтална вдлъбнатина. Устието е с масивно полуцилиндрично венче, свито откъм страната на дръжките, така че е получило почти елипсовидна форма. Понякога присвиването е така направено, че формата на устието е близка до правоъгълник със заоблени ъгли. Дръжките, както и шийката не са много високи, почти елипсовидни в сечението, захванати непосредствено под венча, с характерна извивка нагоре. Тялото е яйцевидно, с най-голям диаметър 31—33 см. Столчето не е много високо, цилиндрично, леко разширено в долната си част, отдолу със сравнително голяма вдлъбнатина, наподобяващо хиоските амфори с фуниевидно устие.

Амфорите от този тип са украсени с линии от червенокафяв лак, обикновено разположени в горната част на съда — под венча и върху шията. Характерна украса за хиоските амфори с издутина на шийката е кръст, нанесен с червенокафяв лак, разположен върху издутата част на шийката.

Хиоските амфори от тип Б са широко разпространени в цялото Средиземноморие и по бреговете на Черно море. Цели амфори или фрагменти от тях са намирани при археологически разкопки в културни слоеве от втората половина на VI в. и началото на V в. пр. н. е., което дава възможност тези амфори да се датират в същото време.²⁸

В течение на V в. пр. н. е. видът на хиоските амфори се видоизменял. Срещат се пак амфори с издутина на шията, но тя е отделена от раменете на съда посредством ниска тясна шийка. Тялото вече не е яйцевидно, а значително по-стеснено (диаметър 27—30 см), с издигнати рамене. Променено е и столчето — то е по-ниско, разширено в долната си част, като вдлъбнатината е значително по-конусовидна. Този тип амфори (тип В

²⁷ V. Karageorghis, *Chronique des fouilles à Chypre en 1968*, BCH, 93, (1969), II, p. 448, fig. 25; BCH, 1962, p. 336 et suiv.

²⁸ J. K. Anderson, *Excavations on the Kofina ridge, Chios*, BSA, XLIX, 1954, p. 123 et suiv.

в нашия каталог) се срещат в археологически комплекси през целия V в. пр. н. е.²⁹

Глината е от много добро качество, с характерен светлокафяв цвят. Срещат се бели, непрозрачни примеси.

Нов тип хиоски амфори, отличаващ се значително от описаните досега, е открит при разкопките на атинската агора.³⁰ Шийката е висока, цилиндрична, без характерната за по-ранните типове издутина. Тялото е с конична форма, с подчертана извивка на раменете, с ниско масивно столче. Тези амфори се датират в третата четвърт на V в. пр. н. е. В нашата работа са представени само два екземпляра от този тип (тип Г в каталога).

В по-късно време се отнасят амфорите със значително по-стройни пропорции, с висока цилиндрична шийка, леко пристисната откъм страната на дръжките, с подчертано конусовидно стройно тяло. Раменете са хоризонтални и са отделени от тялото посредством ръб. Дръжките са значително високи. Столчето е във форма на нисък цилиндър, скосено от двете страни, отдолу с характерната за хиоските амфори конусовидна вдлъбнатина.³¹ Този тип, засвидетелствуван също на атинската агора, е особено много разпространен като изображение върху хиоските монети.³² Това е най-късният тип хиоски амфори (тип Д в каталога). Срещат се при археологически разкопки в комплекси, датирани в IV—III в. пр. н. е.³³ Една от публикуваните в настоящата работа амфори (№ 36 в каталога) е намерена в античното селище при «Сладките кладенци» в амфорен склад заедно с други амфори и трябва да се датира в самото начало на IV в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА ХИОСКИТЕ АМФОРИ

А. ХИОСКИ АМФОРИ С ФУНИЕВИДНО УСТИЕ

1. Созопол, инв. № 418, намерена в морето при риболов (табл. I).
Глината е мека, ронлива, розовокафява. Висока цилиндрична шийка, в долната част разширена конусовидно. Дръжките плоски. Отличава се от останалите амфори от този тип с издълженото си тяло. Подобни амфори има от Кипър³⁴ от VI в. пр. н. е.
2. Варна (табл. I).
Липсват половината от устието и част от шийката.
3. Созопол, инв. № 239, намерена в морето при риболов (табл. I).
Изцяло запазена.
4. Созопол, инв. № 225, намерена в морето при риболов (табл. I).
Шийката е отделена от тялото с вдлъбнатина.
5. Бургас, инв. № 1644, намерена в морето в района на Созопол при риболов (табл. I).
6. Бургас, инв. № 1643, намерена в морето в района на Созопол при риболов (табл. I).
7. Несебър, инв. № 330, намерена в морето при риболов (табл. I).
Столчето е много ниско, почти незабележимо.

²⁹ И. Б. Зеест, цит. съч., стр. 74.

³⁰ V. Grase, *Stamped Amphora Handels...*, p. 303, fig. I, 2.

³¹ И. Б. Зеест, *Внутренняя торговля Прикубанья с Фанагории*, МИА, № 19, 1951, стр. 110, рис. I₃.

³² *Catalogue of the Greek coins in the British Museum. Jonia*, Pl. XXXII.

³³ И. Б. Зеест, *Керамическая тара Боспора*, стр. 77.

³⁴ V. Karageorgis, *op. cit.*

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
1	72,0	44,0	28,0	14,0	15,0	4,0	36,0	13,5	11,0	13,0	11,2	5,7	5,5	3,4/2,5
2	71,5	45,0	26,5	15,0	16,0	—	35,0	13,2	10,3	13,1	11,5	5,8	6,2	3,6/2,4
3	70,0	44,0	26,0	14,0	16,5	5,0	36,0	13,2	10,0	12,7	11,4	5,8	6,1	3,8/2,6
4	72,0	45,0	27,0	13,5	16,0	5,5	36,0	14,2	11,2	13,4	11,8	5,4	5,9	3,8/2,6
5	72,5	42,0	30,5	14,0	16,5	4,5	36,0	13,6	10,8	12,8	11,3	6,4	6,8	3,8/2,7
6	70,5	43,0	27,5	14,0	16,5	3,5	35,5	14,2	11,3	13,8	11,5	5,6	6,2	3,8/2,5
7	70,5	41,0	29,5	15,0	15,5	—	35,5	14,0	11,0	13,5	12,5	—	4,8	3,8/2,5

Б. ХИОСКИ АМФОРИ С ИЗДУТИНА НА ШИЙКАТА. ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА VI — НАЧАЛОТО НА V В. ПР. Н. Е.

8. Созопол, инв. № 412, намерена в морето при риболов (табл. I).

Шийката е с характерната за хиоските амфори издутина, но не е така ярко подчертана, както в по-късните екземпляри. Елипсовидно устие. Плавно преминаване между шийката и полегатите рамене. Липсва столчето.

9. Созопол, инв. № 420, намерена в морето при риболов (табл. I).

Глината мека, бежовокафява. Елипсовидно устие. Столчето е цилиндрично, в долната част издадено навън.

10. Варна, инв. № II 1406, намерена в морето между нос Галата и нос Емине (табл. II).

В долната част на една от дръжките има вдлъбната буква «О». Такова «енглическо» колело се среща върху амфори от VI, V и IV в. пр. н. е. Едва ли може да се предположи, че това е случайно явление. Най-приемливо е да се сметне, че това е някакво означение. Б. Н. Граков, разглеждайки една хиоска амфора от по-ранния тип, с фуниевидно устие, открита в Олбия, изказва предположението, че това е всъщност гръцката буква «О», което означава началната буква на думата *οἰνοφόρεῖον* или *οἰνοφόρος* — «виноносец» — обяснение на предназначението на съда.³⁵

11. Варна, инв. № II 1408, извадена от морето между нос Галата и нос Емине (табл. II).

Липсва столчето. Шийката под издутината леко присвита.

12. Варна.

Изцяло запазена. Еднаква по форма с № 11.

13. Бургас, инв. № 1636, намерена в Несебър през 1957 г. (табл. II).

Липсва столчето. В горната част на шийката има вдлъбнат кръг — «О». Върху раменете са разположени отвесно два надписа, издраскани с остър предмет след изпичането на съда. Вторият надпис е написан в обратен ред на първия — отдолу нагоре (обр. I).

14. Балчик (табл. XXIII).

Запазени са само шийката с едната дръжка и част от раменете на съда, фрагментирани, сега слепени. Ръбът на устието отгоре и външната стена на венчето са покрити с пояс от тъмночервен лак. Широка ивица от същия лак върви и върху началото на дръжките, като след това преминава в тясна ивица върху външната страна на цялата дръжка. Върху издутината на шийката има кръст със същия кафявочервен лак.

15. Несебър, инв. № 1485, намерена в морето, югозападно от провлака между сегашното пристанище и плажа (табл. XXIII).

Запазени са шийката с едната дръжка и част от раменете на съда.

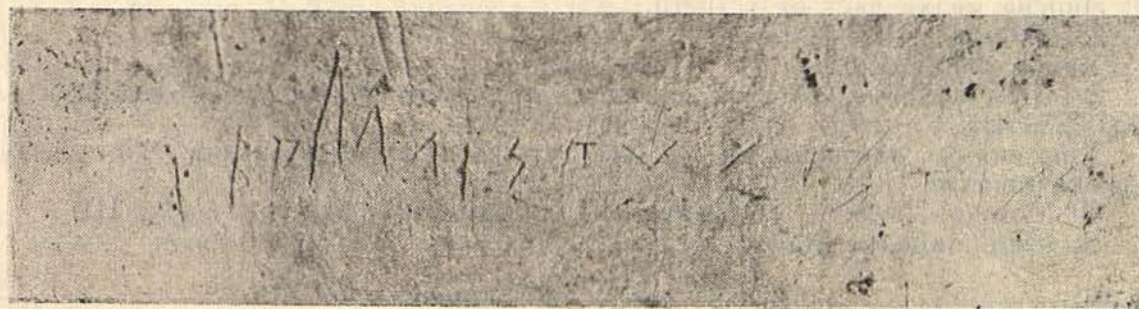
16. Несебър, инв. № 1483, намерена в морето между сегашното пристанище и плажа.

Запазени са шийката с двете дръжки и част от раменете на съда. Напълно еднаква с № 15.

17. Несебър, инв. № 1486, извадена от морето между сегашното пристанище и плажа.

Запазени са само горната половина на шийката и едната дръжка.

³⁵ Б. Н. Г р а к о в, Клеймо на амфоре VI в. до н. э., Нумизматический сборник, II, 1957, стр. 16—18.

Обр. 1.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип I Б

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
8	—	—	24,0	11,0	15,0	—	34,5	11,5 14,0	8,5 10,5	11,2 12,8	10,1	—	—	3,4/2,4
9	70,0	45,0	25,0	10,0	15,0	3,3	31,0	12,5 14,0	8,8 10,5	11,2 12,9	10,0	5,5	6,0	3,5/2,3
10	69,0	45,0	24,0	9,0	14,0	3,2	32,0	11,8 13,2	8,6 10,3	12,0 11,0	10,7	5,4	5,8	3,6/2,5
11	—	—	26,0	10,0	17,0	—	33,0	11,4 14,9	7,6 11,2	10,5 12,2	9,8	—	—	3,7/2,8
12	70,0	49,0	21,0	11,0	17,0	2,8	31,0	10,4 14,6	6,8 10,5	11,0 15,0	12,0	5,4	6,0	3,8/2,9
13	—	—	29,0	9,0	14,0	—	31,0	12,4	9,4	11,6	10,0	—	—	3,5/2,4
14	—	—	—	8,5	16,5	—	—	10,5 12,5	7,5 9,5	9,8 11,7	7,2	—	—	2,4
15	—	—	—	11,0	17,0	—	—	11,4 12,4	7,4 9,0	10,8 11,8	10,0	—	—	3,4/2,3
16	—	—	—	10,0	17,0	—	—	11,4 14,2	8,5 11,5	10,0 13,5	11,0	—	—	3,7/2,8
17	—	—	—	10,0	17,0	—	—	11,6 13,6	8,0 10,5	10,8 13,0	10,0	—	—	3,6/2,4

В. ХИОСКИ АМФОРИ С ИЗДУТИНА И ТЯСНА ШИЙКА — V В. ПР. Н. Е.

18. Варна (табл. II).

Липсва едната дръжка. Шийката под издутината не е така добре изразена, както в по-късните екземпляри.

19. Бургас, инв. № 1594, намерена в Бургас, кв. «Изгрев» (бившето село Атанасово) (табл. II).

Запазена напълно. Шийката под издутината е съвсем къса.

20. Варна, инв. № II 64, намерена в гр. Варна на ул. «Презвитер Козма» през 1932 г. (табл. II).

Липсват едната дръжка и столчето.

21. Несебър, инв. № 1504, намерена в морето при риболов (табл. II).

- Липсва едната дръжка. В долната част на тялото — фрагментирана.
22. Варна (табл. II).
Фрагментирана, сега слепена. Липсва едната дръжка. Тялото е значително по-стройно.
23. Несебър, инв. № 416, намерена в морето при риболов (табл. II).
Фрагментирана, сега слепена. Шийката под издутината е твърде висока.
24. Несебър, инв. № 1438, намерена в морето при риболов.
Много добре запазена.
25. Созопол, инв. № 198, намерена в морето при риболов (табл. III).
Висока шийка, издутината не е толкова голяма.
26. Созопол, инв. № 467, намерена в морето при риболов (табл. III).
Глината кафява с виолетови оттенъци. Липсват част от устието и едната дръжка.
27. Варна (табл. III).
Липсва малка част от устието.
28. Балчик, инв. № 46.
Много добре запазена.
29. Несебър, инв. № 1484, извадена от морето между пристанището и плажа (табл. XXIII).
Запазени са само шийката с едната дръжка и част от раменете. Малка издутина и висока шийка.
30. Созопол, инв. № 466, намерена в морето при риболов (табл. III).
Липсват шийката и двете дръжки.

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
18	72,0	48,0	24,0	14,0	17,0	3,5	33,0	11,2	7,7	10,5	15,6	5,7	6,3	4,6/3,8
								13,5	10,1	13,0				
19	73,5	49,0	24,5	16,0	18,0	4,5	31,0	12,7	8,5	11,6	13,8	5,6	6,6	3,8/2,8
								14,3	10,0	13,0				
20	—	—	22,0	16,5	17,0	—	30,0	12,3	8,3	13,0	10,0	—	—	3,0/2,8
								14,0	10,1	15,0				
21	76,0	53,0	23,0	17,5	18,0	3,5	27,5	11,8	8,6	11,0	12,5	4,8	—	3,5/2,7
								15,0	11,2	14,0				
22	75,0	53,0	22,5	15,0	17,0	3,8	29,0	10,5	6,5	10,1	13,1	—	6,1	3,8/2,8
								14,1	10,1	13,4				
23	77,0	49,0	28,0	19,0	20,0	3,5	31,0	10,4	7,0	9,6	15,5	5,4	6,2	4,0/3,0
								14,0	10,0	13,0				
24	75,0	48,0	27,0	18,0	20,0	4,2	30,0	12,0	8,9	11,2	15,2	5,3	6,1	4,2/3,0
								14,0	11,8	13,4				
25	78,5	50,0	28,5	20,0	22,0	4,3	30,5	10,5	7,8	10,1	15,3	5,5	6,5	4,1/3,2
								13,0	11,0	12,0				
26	80,0	52,0	28,0	19,0	22,5	4,1	32,0	10,6	7,7	10,2	15,2	4,5	5,8	4,2/3,3
								13,0	11,1	12,3				
27	75,0	51,0	24,0	17,0	19,0	5,5	30,0	10,7	7,1	10,0	15,0	5,4	6,6	4,1/3,0
								14,8	10,7	14,0				
28	76,0	50,0	26,0	17,5	20,0	5,0	30,0	10,8	7,3	10,0	15,0	5,3	6,4	4,2/3,1
								14,7	10,8	14,0				
29	—	—	—	15,0	22,0	—	—	11,5	8,2	10,6	12,0	—	—	4,1/3,1
								14,5	11,2	13,9				
30	—	51,0	—	—	—	4,8	31	—	—	—	—	4,8	5,3	—

Г. ХИОСКИ АМФОРИ ОТ ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА V В. ПР. Н. Е.

31. Варна, инв. № II 23, неизвестно местонахождение (табл. III).
Глината мека, розовокафява. Устието елипсовидно. Ниска цилиндрична шийка, разширяваща се надолу. Заоблени рамене, конусовидно тяло, цилиндрично столче, отдолу разширено. Дръжките с елипсовидно сечение.
- Размери: H : 55 см, H₁ : 38 см, H₂ : 17 см, H₃ : 14 см, H₄ : 14 см, H₅ : 4 см, D : 23 см, D₁ : 9,8/8 см, D₂ : 7,8/6,0 см, D₃ : 9,3/7,4 см, D₄ : 10,4 см, D₅ : 3,3 см, D₆ : 4,4 см, D₇ : 3,1/1,9 см.
32. Бургас, намерена в античното селище при «Сладките кладенци» при архео-

логически разкопки през 1962 г. заедно с цяла група амфори в амфорен склад № 1 (табл. III).

Тъмнокафява глина. Липсва по-голямата част от шийката с дръжките. Издължено яйцевидно тяло със заоблени рамене.

Размери: H_1 : 48 см, H_2 : 5 см, D : 34 см, D_1 : 13,5 см, D_2 : 5,2 см, D_3 : 6,1 см, D_4 : 4,4/3,3 см.

Поставянето на тази амфора към групата на хиоските амфори от третата четвърт на V в. пр. н. е. е сравнително условно — раменете са заоблени, липсва шийката с устието. Столчето обаче е типичното за хиоските амфори с цилиндрично столче, с наклонени навътре стени и отдолу с характерната за хиоските амфори вдлъбнатина.

Д. ХИОСКИ АМФОРИ С ВИСОКА ЦИЛИНДРИЧНА ШИЙКА

33. Бургас, инв. № 2261, намерена в морето при удълбочаване на рибното пристанище в Бургас (в съседство с античното селище при «Сладките кладенци») (табл. III).

Напълно запазена. Тъмнокафява глина.

34. Созопол, инв. № 456, намерена в морето при риболов (табл. III).

Глината кафява, отвътре със сива сърцевина. Редки слюдести примеси. Елипсоидно устие. Шийката висока, цилиндрична, леко разширена нагоре.

35. Бургас, инв. № 650, намерена в Созопол в некропола на античната Аполония по време на археологически разкопки през 1948 г. (табл. III).

Глината керемиденочафява, с редки, много ситни бели примеси. Липсва едната дръжка.

36. Бургас, намерена в античното селище при «Сладките кладенци» в амфорен склад № I (табл. IV).

Липсват част от устието и едната дръжка. По средата на тялото две хоризонтални бразди.

37. Несебър, инв. № 1506, намерена близо до античния некропол на града (табл. XXIII).

Глината плътна, светлокафява. Фрагментирана, сега слепена и реставрирана. Върху шийката във вдлъбнатата елипса — две енглицични букви «А» една под друга.

38. Несебър, инв. № 110.

Бледа червенокафява глина. Напълно запазена.

39. Несебър, инв. № 1507, намерена в района на некропола заедно с № 37 (табл. XXIII).

Светлокафява с керемиден оттенък глина. Фрагментирана, сега слепена и реставрирана. Липсва устието.

Сравнителна таблица за размерите на хиоските амфори тип I Д

№	H	H_1	H_2	H_3	H_4	H_5	D	D_1	D_2	D_3	D_4	D_5	D_6	D_7
33	74,0	45,0	29,0	24,0	24,0	8,0	28,0	9,8	7,5	9,6	11,0	3,8	4,5	3,0/2,5
34	67,0	42,0	25,0	21,0	21,0	6,5	24,0	10,5	8,3	10,1				
								9,0	7,0	8,7	10,8	3,6	4,3	3,4/2,4
								10,5	8,0	9,9				
35	82,0	50,0	32,0	27,0	28,0	12,0	26,0	9,7	7,2	8,8	12,3	4,8	5,7	4,1/2,8
								10,7	8,2	10,0				
36	74,0	45,0	29,0	23,0	25,0	9,0	27,0	—	—	—	11,5	4,0	4,8	3,7/2,4
37	76,0	45,0	31,0	21,0	23,0	8,0	35,5	12,4	8,6	10,0	13,0	4,8	5,8	4,2/2,9
								14,6	11,2	12,6				
38	87,0	53,0	34,0	29,0	30,0	9,0	26,0	11,0	9,4	9,0	14,0	4,7	5,5	4,2/2,9
39	—	56,0	—	—	25,0	10,0	34,0	—	—	—	11,0	4,4	6,4	4,2/3,2

II. АМФОРИ С КАЧУЛКОВИДНО СТОЛЧЕ

Един особен вид антични амфори, разпространени както в Средиземноморието, така и в Черноморския басейн, се отличават с характерната форма на столчето си. То е с големи размери, конусовидно по форма, наподобяващо малка качулка, прилепена към дъното на тялото. Отдолу

столчето е с вдлъбнатина, която при някои екземпляри е доста чувствителна.

Амфорите са много високи, достигат понякога до 1 м, също така висока шийка — до 34—35 см. Тялото е високо, строго конусовидно, с хоризонтални рамене, отделени с ръб от тялото. Венчето е малко, във форма на заоблен пръстен.

Глината варира от хубавата плътна, кафява, наподобяваща хиоската, до глина с розов оттенък, понякога достигащ до червено.³⁶

Местопроизводството на този вид античен глинен амбалаж е все още неопределено. В. Грейс³⁷ отнася всички амфори с «качулковидно» столче към групата на местното хиоско производство в периода IV—III в. пр. н. е. И. Б. Зеест,³⁸ вземайки под внимание разликата в характера на глината, от която са изготвени посочените амфори, изказва предположението за наличието на няколко различни производствени центъра, между които е бил и Хиос.

Напоследък Г. Тончева, публикувайки керамика от една антична яма, открита по време на археологически разкопки в гр. Варна, направи опит да отнесе към амфорното производство на Хераклея Понтийска една група амфори с «качулковидно» столче.³⁹ Основание за това предположение Г. Тончева намира в състава на глината на една от описаните от нея амфори с «качулковидно» столче — «розовочервеникав цвят, примесена изобилно с бели и черни зрънца». Очевидно тук има някакво недоразумение, тъй като амфорите с «качулковидно» столче, намерени във въпросната яма, по нищо не се отличават от известните досега подобни амфори. Глината им е кафява с различни розовочервеникави оттенъци, но чиста от примеси, характерни за хераклейските амфори. Всъщност и самата Г. Тончева е противоречива в основанията си. Тя отнася цялата група «качулковидни» амфори от ямата във Варна към хераклейското производство само въз основа характера на глината на една от всичките амфори (инв. № 4028 — № 44 в нашия каталог), която всъщност не се отличава от другите, като за глината на останалите амфори от този тип изрично отбелязва, че «са изработени от глина с розовочервеникав цвят, измесена изобилно с бели кварцови зрънца»,⁴⁰ което в никакъв случай не е характерно за глината на Хераклея Понтийска.

Амфорите с «качулковидно» столче от българското черноморско крайбрежие не правят изключение от известните досега в археологическата литература типове. Намирани са на различни места по крайбрежието, извадени както от дъното на морето, така също открити и на сушата случайно или при археологически разкопки. Датират се, както всички амфори от този тип, в периода IV—III в. пр. н. е.

КАТАЛОГ

НА АМФОРИТЕ С «КАЧУЛКОВИДНО» СТОЛЧЕ

40. Созопол, инв. № 243, намерена в морето при риболов (табл. IV).

Глината жълтокафява. Устието елипсовидно. Столчето липсва. Дъното с малка заоблена вдлъбнатина.

³⁶ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 78—79.

³⁷ J. K. Anderson, op. cit., p. 169—170, № 270—273, fig. 9, d — p.

³⁸ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 78—79.

³⁹ Г. Тончева, Керамика от антична яма. . . , стр. 267.

⁴⁰ Г. Тончева, пак там.

41. Варна, инв. № II 4023, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. IV).⁴¹ Глината керемиденокафява. Липсва част от шийката, сега реставрирана.
42. Варна, инв. № II 4030, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. IV). Липсва едната дръжка, сега реставрирана. Столчето е добре отделено от тялото.
43. Варна, инв. № II 4031, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. IV). Фрагментирана, сега слепена и реставрирана. Липсва едната дръжка, сега възстановена изцяло.
44. Варна, инв. № II 4028, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. IV). Фрагментирана, сега слепена.
45. Бургас, инв. № 70, намерена в могила край с. Карабунар (сега гр. Грудово), Бургаски окръг (табл. IV). Остра, хубава, плътна, тъмнокфява глина. Фрагментирана, сега слепена. Липсват по-голямата част от устието и едната дръжка. Столчето не е много добре изразено.
46. Бургас (табл. IV). Глината в сърцевината сивокафява, по повърхността с жълторозова обmazка. Елипсовидно устие.
47. Варна, инв. № II 4029, намерена в антична яма в гр. Варна. Напълно запазена.
48. Варна, инв. № II 65, намерена в Созопол през 1930 г. (табл. IV). Остра, тъмнокфява глина. Липсват устието и голяма част от шийката с дръжките.
49. Созопол, инв. № 464, намерена в морето при риболов (табл. V). Остра, керемиденокафява глина. Липсват шийката с устието и двете дръжки.
50. Созопол, инв. № 469, намерена в морето при риболов. Остра, червенокафява глина, по повърхността с жълтокафява обmazка. Липсват горната половина на шийката с устието и двете дръжки. Много дълбока вдлъбнатина на столчето.
51. Варна, инв. № II 4035, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. V). Фрагментирана, сега слепена. Липсват част от тялото, шийката и двете дръжки. Керемиденокафява глина.
52. Варна, инв. № II 262, намерена в гр. Варна, бул. «Червеноармейски» № 41 (табл. V). Глината светлокафява. Липсва шийката с двете дръжки.
53. Несебър, инв. № 1454, намерена в морето при риболов (табл. V). Глината розовокафява. Липсват устието с горната половина на шийката и двете дръжки.
54. Созопол, инв. № 207, намерена в морето при риболов (табл. V). Мека, розова глина. Дръжките с кръгло сечение. Липсват столчето и долната част на тялото. Вероятно «качулковидна».
55. Бургас, инв. № 659, намерена в Созопол, в античния некропол по време на археологически разкопки през 1948 г. (табл. V). Розова глина. Липсват едната дръжка и долната част на тялото със столчето. Вероятно «качулковидна».
56. Варна, инв. № II 38, неизвестно местонахождение (табл. V). Остра, керемиденокафява глина. Липсват двете дръжки и столчето, вероятно «качулковидно». Тялото леко присвито в средата.
57. Варна, инв. № II 1379, намерена край гара Разделна (табл. V). Глината плътна, керемиденокафява. Липсват едната дръжка и столчето.
58. Бургас, инв. № 653, намерена в Созопол в античния некропол по време на археологически разкопки през 1948 г.⁴² (табл. V). Глината мека, розовокафява. Запазени само шийката с двете дръжки и раменете на съда.
59. Созопол, инв. № 476, намерена в морето при риболов (табл. VI). Остра, розовокафява глина, с бели примеси. Липсват горната половина на шийката с двете дръжки и столчето, вероятно «качулковидно».
60. Варна, инв. № II 4020, намерена в антична яма в гр. Варна (табл. VI). Розовокафява глина. Липсват шийката с двете дръжки и столчето.
61. Бургас, намерена в античното селище при «Сладките кладенци» в склад за амфори № I (табл. VI).

⁴¹ Г. Тончева, Керамика от антична яма. . . , табл. IV.

⁴² Т. Иванов, Антична керамика. . . , стр. 260, № 760.

Плътна, розовокафява глина. Липсват горната половина на шийката с двете дръжки и столчето, вероятно «качулковидно».

Датира се заедно с останалите амфори от този склад в края на V и началото на IV в. пр. н. е.

62. Бургас, инв. № 1634, намерена в Несебър през 1957 г. (табл. VI).

Хубава, плътна, кафява глина. Липсват шийката с двете дръжки и столчето.

63. Бургас, инв. № 2356, намерена при сегашното пристанище на Созопол по време на подводни археологически проучвания през 1969 г. (табл. VI).

Плътна, кафява глина, с малко кварцови примеси. Липсват горната половина на шийката с двете дръжки и столчето.

64. Бургас, намерена при разкопки на античното селище при «Сладките кладенци» в склад на амфори № 1.

Кафява глина. Липсва столчето, вероятно «качулковидно».

Край на V — началото на IV в. пр. н. е.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите с «качулковидно» столче (тип II)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
40	—	—	23,0	24,0	29,0	—	34,0	10,0	8,0	9,0	13,0	—	—	4,1/3,2
								12,0	10,1	10,9				
41	74,0	42,0	32,0	25,0	27,0	6,5	27,5	8,5	6,5	8,3	10,4	6,2	3,8	4,2/3,3
								11,0	9,0	10,5				
42	90,5	54,0	36,5	32,5	31,0	9,0	36,0	9,6	7,4	9,0	17,0	7,2	2,6	4,2/3,3
								11,6	9,6	11,2				
43	98,0	57,0	41,0	32,5	34,0	8,0	37,0	11,5	8,9	10,6	16,0	7,2	4,0	3,5/3,2
44	99,0	56,0	43,0	34,0	36,0	8,0	35,0	11,0	8,8	10,5	12,5	7,0	2,7	4,2/3,7
45	76,0	43,0	33,0	28,0	26,0	10,0	29,5	—	—	—	13,5	6,0	2,4	3,6/3,0
46	96,0	55,0	41,0	33,0	35,0	6,0	35,0	10,2	8,0	9,8	14,0	7,9	4,7	4,2/3,4
								11,2	9,0	10,8				
47	93,5	54,0	39,5	31,5	32,0	8,0	37,0	11,1	8,7	10,7	13,0	7,4	4,8	4,1/3,6
48	—	43,0	—	—	—	6,0	28,0	—	—	—	11,0	5,6	2,3	—
49	—	56,0	—	—	—	7,0	36,0	—	—	—	—	5,8	3,5	—
50	—	54,0	—	—	—	6,0	35,0	—	—	—	12,0	5,7	3,5	—
51	—	42,0	—	—	—	5,8	29,0	—	—	—	—	5,8	3,3	—
52	—	57,0	—	—	—	7,5	36,0	—	—	—	14,6	7,0	3,9	—
53	—	54,0	—	—	—	7,8	33,0	—	—	—	12,3	6,4	2,4	—
54	—	—	39,0	31,5	32,5	—	35,0	11,0	8,8	10,3	12,0	—	—	3,8/3,4
55	—	—	31,0	25,5	26,0	—	29,0	10,0	8,3	9,7	12,0	—	—	3,4/2,6
56	—	—	41,5	22,0	—	—	24,0	9,8	7,9	9,4	10,0	—	—	—
57	—	—	37,0	32,0	35,0	—	38,0	10,8	8,1	10,1	13,0	—	—	4,4/3,7
								11,7	9,1	11,2				
58	—	—	41,0	34,0	36,0	—	33,5	9,8	7,4	9,0	14,3	—	—	4,3/3,5
								12,4	10,0	11,8				
59	—	—	—	—	—	—	33,0	—	—	—	14,0	—	—	—
60	—	—	52,0	—	34,0	—	34,5	—	—	—	—	—	—	—
61	—	—	—	—	—	—	33,0	—	—	—	14,0	—	—	—
62	—	—	—	—	—	—	34,0	—	—	—	—	—	—	4,2/3,2
63	—	—	—	—	—	—	36,5	—	—	—	15,0	—	—	—
64	—	—	33,0	26,0	28,0	—	32,0	10,5	8,0	9,8	14,5	5,8	—	4,4/3,3
								12,4	9,8	11,5				

III. АРХАИЧНИ АМФОРИ ОТ НЕИЗВЕСТНИ ЦЕНТРОВЕ

A. АМФОРИ СЪС СФЕРИЧНО ТЯЛО И НИСКО СТОЛЧЕ (VI—V в. пр. н. е.)

Отличават се със силно издутото си почти сферично тяло. Раменете са силно заоблени и се сливат с тялото. Шийката е ниска, цилиндрична, рязко отделена от раменете. Венецът е масивен, силно издаден навън във формата на полуцилиндър. Дръжките са ниски, с елипсоидно се-

чение. Столчето е ниско, във форма на пресечен конус, обърнат нагоре. Отдолу — дълбока вдлъбнатина с малък пъпковиден израстък на дъното. При някои екземпляри столчето е по-високо, с почти цилиндрична форма, но вдлъбнатината е същата. Стените на амфорите са тънки и добре изгладени от вътрешната страна.

Глината е светлокафява с различни оттенъци, почти без странични примеси.

Произходът на тези амфори не е определен. И. Б. Зеест въз основа характера на глината ги определя като самоски.⁴³ Срещат се в археологически комплекси от втората половина на VI и началото на V в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ СЪС СФЕРИЧНО ТЯЛО И НИСКО СТОЛЧЕ (ТИП III A)

65. Несебър, инв. № 411, намерена в морето при риболов (табл. VI и XXIII). Кафява глина. В горната част на шийката, на линията на захващането на дръжките — вдлъбната хоризонтална линия. Липсва фрагмент от тялото.

66. Несебър, инв. № 414, намерена в морето при риболов (табл. VI). Тъмнокафява глина. Еднаква по форма с № 65. Венчето по-масивно. Фрагментирана, сега слепена. Липсва част от шийката и устието.

67. Несебър, инв. № 1452, намерена в морето при риболов (табл. VI).

Мека, розовокафява глина. Еднаква по форма с № 65 и 66.

68. Несебър, инв. № 117, намерена в морето при риболов (табл. VI и XXIII). Жълторозова глина. Еднаква по форма с № 65, 66 и 67, но със значително по-малки размери.

69. Варна, инв. № II 1411, намерена в морето между нос Галата и нос Емине (табл. VII).

Остра, керемиденокафява глина. Липсва по-голямата част от шийката и устието. Тялото е леко издължено в долната си част и стъпва върху високо цилиндрично столче, разширено в долната част. Вдлъбнатината е от същия характер, с умбовиден израстък.

70. Созопол, инв. № 144, намерена в морето при риболов (табл. VII).

Жълторозова глина. Къси плоски дръжки. Тялото значително по-удължено в долната си част и стъпва върху масивно цилиндрично столче. Близка по форма до № 69.

71. Созопол, инв. № 238, намерена в морето при риболов (табл. VII).

Мека, червенорозова глина. Напълно еднаква с № 70, но с по-издължени пропорции.

72. Бургас, инв. № 1641, намерена в морето при риболов в района на Созопол (табл. VII).

Жълтокафява глина. Отличава се със значително по-широкото си пръстеновидно столче. Върху раменете — графит от два знака, разположени един под други (обр. 2).

Обр. 2

И. Б. Зеест посочва подобен знак върху този тип амфори, нанесен с червена боя върху раменете на съдовете след изпичането им.⁴⁴

⁴³ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 70.

⁴⁴ И. Б. Зеест, пак там.

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
65	54,0	32,0	22,0	11,0	11,5	2,0	39,0	13,3 14,6	10,2 11,2	10,9 11,9	10,6	7,3	8,1	3,7/2,2
66	55,0	32,0	23,0	12,0	12,0	2,0	37,0	13,2 15,0	10,0 12,1	11,3 13,2	11,3	5,8	7,0	4,0/2,3
67	57,0	32,0	25,0	12,0	12,0	2,5	38,5	15,3	12,5	13,5	11,5	5,5	7,0	4,1/2,3
68	45,0	25,0	20,0	11,0	10,0	2,5	28,5	12,4	9,4	10,0	10,4	4,6	6,0	3,2/1,5
69	61,0	42,0	19,0	10,0	9,5	4,6	39,0	15,1	11,4	13,0	11,5	8,2	9,0	4,2/2,4
70	59,0	39,0	20,0	8,0	8,5	4,0	44,0	13,0	10,4	10,9	11,4	8,0	8,0	4,1/1,6
71	64,0	46,0	18,0	10,0	9,5	4,0	43,0	14,5	11,1	13,0	12,5	7,2	8,3	3,8/2,1
72	58,0	32,0	26,0	11,0	9,5	1,5	43,0	18,0	14,6	14,3	14,0	10,6	12,0	4,2/2,2

Б. АМФОРИ С ИЗДУТО ТЯЛО И ЗАОСТРЕНО СТОЛЧЕ

Амфорите от тази група се обединяват от еднаквата форма на тялото и столчето. Тялото е силно издуто в горната си част, стесняващо се конусовидно надолу, като стъпва върху ниско, заострено надолу столче. Отдолу столчето е равно срязано с малка вдлъбнатина и лека изпъкналост на дъното на съда. Раменете са заоблени, без да се отделят от общата форма на тялото. Шийката е подчертано отделена от тялото, като завършва в горната си част с издут, изпъкнал навън от шийката заоблен венец. Устието е кръгло.

Въз основа на формата на шийката може да се отделят две главни разновидности на тази група: при едните шийката е по-висока, по-стройна и с форма между пресечения конус и точния цилиндър. При някои екземпляри (№ 74 и 75) шийката е подчертано цилиндрична. Вторите имат по-къса, по-широка и по-тромава шийка. Непосредствено под венца минава тесен релефен пръстен.

Дръжките са еднакви и за двете разновидности. Те са масивни, с кръгло сечение. Спускат се право надолу с леко издуване навън в горната част, където правят преди това малка чупка нагоре (табл. XXIII—76).

Глината обикновено е кафява с различни нюанси от светло- или розово- до тъмнокафяво и сиво, обикновено с бели примеси.

Местопроизводството на този тип амфори е също неустановено. И. Б. Зеест описва този тип, като го отбелязва като амфори със «стаканообразни дъна». Типът, описан от Зеест, прилича повече на амфорите от първата разновидност в нашата група — по-стройна и почти цилиндрична шийка.⁴⁵ Отнася ги към типовете амфори, разпространени в Боспор през V в. пр. н. е. Според нея формата на този тип керамичен амбалаж е възникнала под влияние на атическите амфори, чиито изображения се срещат често върху рисунките на червенофигурните вази.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ ТИП III Б

73. Созопол, инв. № 205, намерена в морето при риболов (табл. VII).

Остра, кафява глина. Шийката е висока и цилиндрична. Фрагментирана, сега слепена. Липсват част от устието и малък фрагмент от тялото.

74. Созопол, инв. № 230, намерена в морето при риболов (табл. VII).

⁴⁵ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 74, табл. III₉.

Мека, жълторозова глина. Шийката е висока, почти цилиндрична, леко стесняваща се нагоре. Столчето е отчупено.

75. Бургас, инв. № 1650, намерена в морето при риболов в района на Созопол (табл. VII).

Розовокафява глина със сивокафява сърцевина. Запазена само горната половина на тялото с шийката и двете дръжки. Липсва и част от устието. Шийката е висока, цилиндрична, прилична на шийката на № 74.

76. Несебър, инв. № 230, намерена в морето при риболов (табл. VII и XXIII).

Глината тъмнокафява, с бели примеси. Шийката тясна, стройна, с форма на пресечен конус.

77. Несебър, инв. № 116, намерена в морето при риболов (табл. VII).

Глината тъмнокафява, с бели примеси. Еднаква по форма с № 76.

78. Несебър, инв. № 426, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Тъмнокафява глина. Еднаква по форма с № 76 и 77, но шийката по-къса. Липсва част от устието.

79. Созопол, инв. № 454, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Розовокафява глина, с бели примеси. Шийката е висок, подчертан пресечен конус.

80. Созопол, инв. № 475, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Жълтокафява глина. Шийката във форма на подчертан пресечен конус. Устието и едната дръжка фрагментирани, сега слепени. Липсва част от устието.

81. Созопол, инв. № 240, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Остра, кафява глина, по повърхността големи сиви петна. Шийката във форма на пресечен конус.

82. Созопол, инв. № 214, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Розовокафява глина, с бели кварцови примеси. Еднаква по форма с № 81.

83. Созопол, инв. № 421, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Мека, жълторозова глина. Шийката във форма на широк пресечен конус с тромаво изражение. Липсва част от устието.

84. Несебър, инв. № 232, извадена от морето при риболов (табл. VIII).

Сивокафява глина, с бели примеси. Липсват част от шийката и част от устието. Шийката с форма на широк пресечен конус. Столчето много ниско и неподчертано.

85. Бургас, инв. № 1645, намерена в Созопол през 1957 г. в морето при риболов (табл. VIII).

Тъмнокафява глина. Масивна шийка във форма на пресечен конус. Столчето значително по-масивно и по-високо от останалите екземпляри в тази група. В профил обаче не се отличава от другите.

86. Несебър, инв. № 1453, намерена в морето при риболов (табл. VIII).

Некачествена кафява глина, изобилно примесена с бели кварцови зрънца. Шийката във формата на масивен пресечен конус.

87. Несебър, инв. № 1449, намерена в морето при риболов (табл. IX).

Мека, розовокафява глина със ситни бели примеси. Устието на места фрагментирано, сега слепено. Ниска широка шийка във форма на пресечен конус.

88. Бургас (табл. IX).

Жълтокафява глина. Липсват устието и фрагмент от тялото. Висока шийка във форма на пресечен конус. В долната част на шийката, на границата с тялото издълбан още в неизпечената глина монограм: НР.

89. Бургас, инв. № 2359, открита при изкопни работи при строеж на язовир «Камчия» през 1968 г. (табл. IX).

Некачествена, ронлива, керемиденочервена глина, с изобилие от разноцветни примеси. Запазена само горната половина на тялото с двете дръжки. Шийката е подчертана с форма на пресечен конус. Напълно еднаква с описания тип във всички детайли на запазените части. Отличава се рязко от останалите екземпляри с лошото качество на глината и грапавата повърхност, по която липсват всякакви следи от заглаждане или потапяне в ангоба.

90. Несебър, инв. № 427, намерена в морето при риболов (табл. XXIII).

В археологическия музей в Несебър се пази една амфора, която с някои свои белези е близка до гореописания тип. Това са преди всичко масивната шийка във форма на пресечен конус и особено масивните дръжки с характерната извивка в горната си част и кръгло сечение. Тялото е също така издуто, яйцевидно в горната част, спускащо се конусовидно надолу, но значително по-удължено и завършващо с много широко, ниско, почти незабележимо цилиндрично столче, отдолу съвсем леко вдлъб-

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип III Б

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₆	D ₇
73	66,0	39,0	27,0	16,0	16,5	4,0	37,0	—	—	—	11,0	2,5	3,1
74	—	—	25,0	16,5	16,0	—	35,0	11,4	10,2	10,9	11,0	2,5	3,0
								12,4	11,2	11,9			
75	—	—	27,5	17,5	16,0	—	37,0	11,4	9,4	10,0	11,5	—	3,2
								12,6	10,4	11,0			
76	67,5	39,0	28,5	17,0	17,0	4,0	37,5	11,6	9,8	9,2	12,0	3,3	2,9
								12,5	10,6	10,7			
77	64,0	35,0	29,0	17,5	17,5	4,0	37,0	13,4	10,5	11,0	14,5	4,2	3,3
78	62,5	37,0	25,5	15,0	15,5	4,0	36,5	12,8	10,0	11,8	14,5	4,0	3,0
79	63,0	37,0	26,0	16,0	16,0	4,0	37,0	12,0	9,7	11,0	13,0	3,5	3,1
80	67,0	39,0	28,0	15,5	16,0	4,0	41,0	12,5	10,0	11,4	14,0	3,5	3,2
81	61,0	36,0	25,0	14,0	14,0	3,5	40,0	12,5	10,0	11,8	16,0	4,6	3,3
82	68,0	43,0	25,0	16,0	17,0	3,5	38,0	13,7	10,2	11,6	16,0	3,5	3,2
83	65,0	39,0	26,0	14,0	15,0	3,0	37,0	—	—	—	15,0	4,5	3,1
84	61,0	37,0	24,0	15,0	16,0	—	38,5	13,8	11,0	13,4	17,5	4,2	3,5
85	67,0	42,0	25,0	13,5	14,0	4,5	39,0	13,5	10,6	12,0	15,0	7,0	3,3
86	67,0	41,0	26,0	15,5	14,0	2,0	37,2	14,0	10,8	12,5	15,5	5,0	3,0
87	64,0	37,0	27,0	16,0	17,0	—	39,0	12,3	10,7	11,8	16,0	3,8	3,1
88	66,0	37,0	29,0	16,0	16,0	3,0	39,0	—	—	—	15,0	4,7	2,8
89	—	—	—	14,5	13,5	—	38,5	13,0	9,4	11,0	15,0	—	3,0

нато, с умбовидна вдлъбнатина. Глината е некачествена, ронлива, охровокафява на цвят.

Размери: H : 72 см, H₁ : 45 см, H₂ : 27 см, H₃ : 12,5 см, H₄ : 12 см, D : 39 см, D₁ : 12,7 см, D₂ : 10 см, D₃ : 11,5 см, D₄ : 16 см, D₆ : 9,4 см, D₇ : 3 см.

В. СИВОГЛИНЕНИ ЛЕСБОСКИ АМФОРИ

Отличават се със сравнително високото си тяло със заоблени рамене, слети с тялото, което е конусовидно, стъпило върху високо конусовидно столче, отдолу плоско срязано, без вдлъбнатина. Шийката е висока, цилиндрична, с лека издутинна в средата. Венчето е полуцилиндрично, плоско срязано отгоре. Дръжките са с кръгло сечение, захванати непосредствено под венчето, в горната част издадени навън, а долу прибрани към шийката. Обикновено шийката е отделена от заоблените рамене с вдлъбнатина.

Разновидност на този тип е една амфора от Варненския музей (№ 91 в каталога), която има по-тромаво, почти цилиндрично тяло, свито конусовидно само в долната си част и завършващо с плоско, цилиндрично столче. Шийката е цилиндрична, също така отделена с вдлъбнатина от раменете на тялото.

Глината е сива, понякога с кафеникави оттенъци. Тя е от много добро качество, с бели слюдести примеси. Повърхността на съдовете е добре изгладена и покрита с хубава обмазка от глина с тъмносив до черен цвят.

Главно по сходството на глината тези амфори се отнасят, макар и с известни резерви, към производството на о-в Лесбос.⁴⁶ На о-в Хиос са намирани в археологически комплекси, датирани в края на VI в. пр. н. е. В Пантикапей са известни от културни слоеве, отнасящи се към

⁴⁶ J. K. Anderson, op. cit., fig. 8, 52—53; V. Grace, Amphoras and the Ancient Wine Trade.

края на VI в. и началото на V в. пр. н. е.⁴⁷ Във Фанагория една сивоглинена амфора от този тип е намерена заедно с хиоски с издутина на шийката и тасоски амфори от V в. пр. н. е.⁴⁸ И. Б. Зеест посочва редица екземпляри, намерени по Северното Черноморие, датирани от края на VI в. и целия V в. пр. н. е.⁴⁹

В V в. пр. н. е. трябва да се датира и амфората от Варна (№ 91 в каталога) поради обстоятелството, че е намерена заедно с една хиоска амфора с издутина и тясна шийка под нея (№ 20 в каталога), датирана в V в. пр. н. е. Останалите амфори от този тип, открити по българското черноморско крайбрежие, в известно отношение се отличават от посочените у Зеест форми. Те са по-стройни, с по-издължени пропорции. За тяхното датиране спомага обстоятелството на намирането им. Всичките произхождат от античното селище при «Сладките кладенци». Една част съставляват съдържанието на амфорния склад № I заедно с други амфори от края на V — началото на IV в. пр. н. е. (№ 100—113, 116, 117, 119 и 36, 61, 64 в каталога). Други три амфори са намерени в некропола на античното селище при «Сладките кладенци». С долната част от тялото на една от амфорите (№ 96 в каталога) е била покрита червенофигурна кана, използвана вторично като погребална урна. Издателката на находката датира каната въз основа на нейните стилови белези в IV в. пр. н. е.⁵⁰ Струва ни се, че тази датировка е твърде широка и тя би трябвало да се издигне чак в началото на века или на границата между V и IV в. пр. н. е.

Явно е обаче, че между датата на производството на въпросните амфори и тяхното поставяне в некропола на античното селище е изминало известно време. Все пак можем да предположим, че амфорите от «Сладките кладенци» са едно по-следващо развитие на лесбоските амфори — вероятно втората половина и края на V в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА ЛЕСБОСКИТЕ (?) АМФОРИ (ТИП III B)

91. Варна, инв. № II 71, намерена в гр. Варна на ул. «Презвитер Козма» заедно с една хиоска амфора (№ 20 в каталога) (табл. IX).

Тъмносива глина, по повърхността на места кафеникави петна. Липсват горната част от шийката с устието и двете дръжки и фрагмент от тялото. Почти цилиндрично тяло, скосено конусовидно в долната част.

92. Бургас, намерена в античното селище при «Сладките кладенци» в античен склад на амфори № I (табл. IX).

Сива глина. Висока цилиндрична шийка. Едната дръжка счупена, сега слепена.

93. Бургас, «Сладките кладенци» в античен склад на амфори № I (табл. IX).

Сивокафява глина, повърхността сивожълта, сърцевината тъмносива. Липсва горната половина на шийката с устието и двете дръжки.

94. Бургас, инв. № 1726, намерена в некропола на античното селище при «Сладките кладенци» заедно с № 95 и 96 и червенофигурна кана (табл. IX).⁵¹

⁴⁷ В. Д. Блаватский, Раскопки Пантикапея, КСИИМК, XXXVII, 1951, стр. 212.

⁴⁸ М. М. Кобылина, Раскопки Фанагории, КСИИМК, XXXVII, 1951, стр. 234.

⁴⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 72—73.

⁵⁰ М. Бакалова-Делийска, цит. съч., стр. 253, обр. 1—6.

⁵¹ М. Бакалова-Делийска, пак там, стр. 256, обр. 7 и 8.

Бежовосива глина. Липсва част от тялото. Върху шията на амфората вдлъбнато кръгче, поставено преди изпичането на съда.⁵² Диаметър 0,1 см.

95. Бургас, инв. № 1727, намерена в некропола на «Сладките кладенци» заедно с № 94 и 96 и червенофигурна кана (табл. IX).

Сивокафява глина, повърхността кафеникава. Липсва шийката с двете дръжки.

96. Бургас, инв. № 1728, намерена в некропола на «Сладките кладенци» заедно с № 94 и 95 и червенофигурна кана. Амфората е използвана като похлупак на каната-урна⁵³ (табл. IX).

Глината сива. По повърхността слой от 1,5 мм тъмнокафява ангоба. Запазена само долната част на тялото, срязана така, за да се използва като похлупак.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип III B

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₆	D ₇
91	—	42,0	—	—	—	4,0	38,0	—	—	—	10,6	4,2	3,2
92	77,0	47,0	30,0	19,0	21,5	3,0	32,0	11,0	8,6	10,0	10,5	3,4	2,8
93	—	43,0	—	—	—	5,0	30,5	—	—	—	9,8	4,0	—
94	77,5	47,0	30,5	21,0	23,0	7,0	31,0	10,2 11,0	7,0 7,8	9,0	9,7	4,2	3,3
95	—	49,0	—	—	—	6,5	—	—	—	—	—	3,5	—
96	—	—	—	—	—	6,5	—	—	—	—	—	3,7	—

IV. ТАСОСКИ АМФОРИ

Групата на тасоските амфори от фондовете на музеите по крайбрежието е най-многобройна. Това е лесно обяснимо, като се има предвид големият внос на тасоско вино, който се е извършвал в Черноморския басейн от V в. пр. н. е. насетне. Значителният дял на Тасос в търговията с нашето крайбрежие е засвидетелствуван и въз основа на тасоските амфорни печати, открити досега по западния бряг на Черно море.⁵⁴

Достигналите до нас цели амфори може да се разделят на няколко групи главно според формата. Обединителен белег е също така и глината, която варира в широка гама от разцветки, но винаги има в състава си слюдести примеси, понякога твърде едри — характерен белег за глината на тасоските амфори.⁵⁵ Хронологическото подреждане на отделните групи е извършено въз основа класификацията на В. Грейс и И. Б. Зеест,⁵⁶ като са използвани датирани екземпляри от археологически комплекси, гробници и др. Само три от приведените в настоящия каталог тасоски амфори имат върху дръжката си печат (№ 121, 122 и 145).

Цели тасоски амфори са открити и във вътрешността на нашата страна случайно или по време на археологически разкопки. Някои от тях са датирани въз основа на останалите материали, с които са намерени, или въз основа на печатите, които имат върху дръжките си. Тези екземпляри също са използвани в хронологическото определение на амфорите от крайбрежието. Прави впечатление липсата на амфори от по-ранния тип от вътрешността на страната.

⁵² За предназначението на този вид знаци вж. по-горе, стр. 10, и Б. Н. Г р а к о в, Клеймо на амфоре. . .

⁵³ М. Бакалова-Делийска, цит. съч., стр. 256.

⁵⁴ М. L a z a r o v, Timbres amphoriques de Nessebar; M. G r a m a t o p o l s i G h. P o e n a r u - B o r d e a, Amphoras Stamps from Callatis. . . , p. 137.

⁵⁵ A. M. B o n e t A. B o n, Les timbres amphoriques de Thasos. Etudes Thasiennes, IV, Paris, 1957, p. 14.

⁵⁶ V. G r a s e, Early thasian stamped amphoras, p. 31—38; И. Б. З е е с т, Керамическая тара Боспора, стр. 79—88.

За разлика от другите групи амфори, повечето от които произхождат от дъното на морето, голяма част от тасоските амфори от крайбрежието са намерени по време на археологически разкопки на сушата. Това обстоятелство ги прави по-надежден източник за уточняване на търговските връзки на този район с останалия свят през античността.

КАТАЛОГ НА ТАСОСКИТЕ АМФОРИ

А. ТАСОСКИ АМФОРИ ОТ V В. ПР. Н. Е.

97. Варна, инв. № II 1473, извадена от морето между нос Галата и нос Емине (табл. X).

Мека, розовокафява глина, със ситни бели слюдести примеси. Широко устие с високо, издадено навън конусовидно венче. Ниска шийка във форма на пресечен конус, отделена немного забележимо от полегатите рамене. Дръжките са отвесни, с елипсовидно сечение. В долната част при захващането им за раменете има вдлъбнатина, направена с палец. Масивно конусовидно тяло, с високо столче, дисковидно разширено, отдолу с малка вдлъбнатина.

Този тип амфори е твърде рядък.⁵⁷ Подобна фрагментирана амфора е открита при разкопките на Истрия в гроб заедно с една хиоска амфора и други материали от V в. пр. н. е.⁵⁸

Следващите две амфори, които се отнасят също към най-ранното тасоско производство на още нещемпелувани амфори — V в. пр. н. е., — се отличават с високото си конусовидно тяло, със заоблени малки рамене и ниска шийка, която в горната си част е цилиндрична, а долу силно се разширява и плавно преминава в раменете на съда. Венчето е характерното за тасоските амфори от по-късния период — издадено силно навън и скосено надолу и навътре, отделено от шийката с подчертан вдлъбнат ръб. Столчето е високо, цилиндрично, долу разширено и след това скосено навътре. Отдолу има неголяма вдлъбнатина (табл. XXIV).

Подобни амфори са намерени при разкопките във Фанагория през 1948—1949 год. в склад за амфори, който се датира от началото на V в. пр. н. е.⁵⁹

98. Несебър, инв. № 1441, намерена в морето при риболов (табл. XXIV).

Тъмнокафява глина, с бели слюдести примеси.

99. Бургас, инв. № 656, намерена в Созопол в античния некропол по време на археологически разкопки през 1948 г.⁶⁰ (табл. X).

Мека, ронлива, жълторозова глина. Липсва по-голямата част от устието.

Сравнителна таблица за размерите на тасоските амфори тип IV A

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
97	71,0	45,0	26,0	17,0	16,0	4,0	39,0	12,0	8,7	10,1	16,0	4,3	6,1	4,1/2,4
98	66,0	44,0	22,0	13,0	15,0	7,0	29,5	10,4	8,1	9,3	14,0	5,8	6,4	4,3/1,9
99	65,5	43,0	22,5	14,5	13,5	6,5	30,0	—	—	—	15,0	5,0	6,0	4,4/2,2

⁵⁷ И. Б. Зеест, *Керамическая тара Боспора*, стр. 80—81.

⁵⁸ Р. Александреску, *Necropola tumulara, Histria, II*, 1966, p. 166—168, Pl. 88.

⁵⁹ М. М. Кобылина, *цит. съч.*, стр. 234, рис. 77₂.

⁶⁰ Описаната у Т. Иванов (*Антична керамика от некропола. . .*, стр. 259) № 753 амфора не отговаря на посочения инв. № 656.

Към тази група се включват 21 амфори (№ 100—120 в каталога), които се характеризират с издутото в раменете конусовидно тяло. Горната половина на съда (H_2) е значително по-ниска от долната (H_1). Шийката е висока, цилиндрична, силно разширена в долната си част, където преминава плавно в раменете, които са заоблени. Столчето е високо, цилиндрично, силно разширено в долната част, отдолу с характерната за тасоските амфори вдлъбнатина. Тези амфори са близки до тип IV A, но шийката е значително по-висока и по-стройна.

Този тип тасоски амфори е широко засвидетелствуван.⁶¹ Зеест описва много екземпляри, които са съпроводени с амфорни печати. Характерна особеност на описаните от Зеест амфори е неизменното съотношение на отделните части на амфорите: ширината на раменете е равна на горната част на съда ($D = H_2$), която е равна на $\frac{2}{5}$ от цялата височина на предмета.⁶²

Амфорите от нашето крайбрежие, отнасящи се към тази група, се отличават от описания от Зеест тип с по-тромавата си форма — съотношението между D и H_2 , посочено у Зеест като равно, в нашите амфори е винаги в полза на D , което ги доближава повече до тип IV A. Всички екземпляри са без печати.

В. Грейс публикува шийка на подобна амфора с печат в три реда без емблема, датирана преди 400 г. пр. н. е.⁶³ Зеест отнася този тип към IV в. пр. н. е. Трябва обаче да се отбележи, че повечето от печатите на този вид амфори са с белези за най-ранния период от амфорното щемпелуване на о-в Тасос и трябва да се отнесат към последната четвърт на V в. и началото на IV в. пр. н. е.⁶⁴

По-голямата част от амфорите от тази група в настоящия каталог са намерени при археологически разкопки на античното селище при «Сладките кладенци» до Бургас и заедно с още няколко амфори (№ 36 — хиоска от началото на IV в. пр. н. е., 61 и 64 — «качулковидни» и 92 и 93 — лесбоски (?) от сива глина) съставят съдържанието на един античен амфорен магазин, чието съществуване трябва да се постави в края на V в. — началото на IV в. пр. н. е.

100. Бургас, «Сладките кладенци» в амфорен склад № I (табл. X).

Тъмнокафява глина, със ситни бели примеси. Липсва част от устието.

101. Бургас, «Сладките кладенци» в амфорен склад № I (табл. X).

Розовокафява глина. Липсва долната част на тялото със столчето. По средата на шийката — вдлъбната хоризонтална линия.

102. Бургас, «Сладките кладенци», в амфорен склад № I (табл. X).

Светлокафява глина, с изобилие от ситни слюдести примеси. Липсва долната половина на тялото със столчето. Под венчето следи от пояс, нанесен с червена боя.

103. Бургас, «Сладките кладенци», в амфорен склад № I (табл. X).

Розовокафява глина. Липсва долната половина на тялото. Венчето отделено от шийката с вдлъбната линия.

104. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. X).

Кафява глина, с бели примеси. Липсва горната половина на шийката с двете дръжки.

⁶¹ А. М. Вонет и А. Вон, *op. cit.*, p. 15.

⁶² И. Б. Зеест, *Керамическая тара Боспора*, стр. 83—85.

⁶³ V. Grasse, *Early thasian stamped amphoras...*, fig. 1, 2 et 3; *ibidem*, *Stamped amphora handles...*, fig. 5, 1.

⁶⁴ Й. Б. Брашинский, *Успехи керамической эпиграфики*, стр. 300, и посочената там литература.

105. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. X).
Кафява глина. Запазена много добре. По средата на шийката — вдлъбната линия.
106. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. X).
Розовокафява глина. Напълно запазена.
107. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I.
Розовокафява глина, със ситни бели слюдести примеси. Напълно запазена.
108. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Розовокафява глина, с бели примеси. Напълно запазена.
109. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Керемиденокафява глина, с изобилие от бели слюдести примеси. Липсват двете дръжки и столчето. Устието елипсовидно.
110. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Жълтокафява глина. Липсва долната част на тялото със столчето. Под венчето добре изразен вдлъбнат хоризонтален пръстен.
111. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Розовокафява глина, с бели слюдести примеси. Липсват част от шийката и устието с едната дръжка и долната част на тялото със столчето.
112. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Светлокафява глина, със ситни бели примеси. Напълно запазена.
113. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Светлокафява глина, със светли слюдести примеси. Липсва долната част на тялото със столчето.
114. Бургас, инв. № 1880, намерена случайно в района на «Сладките кладенци» (табл. XI).
Керемиденокафява глина. Липсва долната половина на тялото със столчето. Венчето е подчертано отделено от шийката с вдлъбната линия.
115. Бургас, инв. № 657, намерена в Созопол в античния некропол на града по време на разкопки⁶⁵ (табл. XI).
Розовокафява глина. Запазена е само част от тялото.
116. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XI).
Виолетовокафява глина, с бели примеси. Липсва горната половина на шийката с двете дръжки.
117. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I.
Розовокафява глина, с бели примеси. Напълно запазена.
118. Бургас, инв. № 815, «Сладките кладенци», случайна находка от 1930 г.⁶⁶ (табл. XII).
Кафява глина. Липсва част от устието.
119. Бургас, «Сладките кладенци», амфорен склад № I (табл. XII).
Жълтооранжева глина. Липсва столчето. Отличава се от останалите екземпляри с твърде добре изразената си биконична форма. Значително по-тромава и по-широка в раменете от другите екземпляри с биконична форма от края на IV в. пр. н. е.⁶⁷
120. Бургас, инв. № 658, намерена в Созопол в античния некропол на Апология по време на разкопки през 1948 г. (табл. XII).
Светлокафява глина. Липсват част от устието и част от едната дръжка. Еднакво с № 119.

В. ТАСОСКИ БИКОНИЧЕСКИ АМФОРИ ОТ IV — III В. ПР. Н. Е.

Амфорите от тази група се отличават с по-стройните си пропорции. Венецът е характерният за тасоските амфори, срязан отгоре и издаден навън, но вече не е така масивен, както в предишния тип. Шийката е широк пресечен конус, стените ѝ са почти прави, извити навътре. Тя е напълно слята с раменете. Между раменете и тялото на съда се образува заоблен ръб. Столчето е сложно профилирано и по разширената му част минава широк пояс във формата на гривна. При този тип съотношението между H_2 и D е в полза на H_2 .

⁶⁵ Т. И в а н о в, Антична керамика. . . , стр. 259, № 751, табл. 131.

⁶⁶ И в. П а н д а л е е в, Нови археологически находища в Бургаско, ИБАИ, V, 1928/1929, стр. 325.

⁶⁷ И. Б. З е е с т, Керамическая тара Боспора, табл. VII, 20 д.

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
100	68,0	41,0	27,0	16,5	17,0	9,0	33,0	—	—	—	12,5	5,3	7,1	4,1/2,4
101	—	—	28,0	18,0	18,0	—	31,5	11,6	8,2	10,0	12,5	—	—	4,1/2,6
102	—	—	23,0	15,0	17,0	—	31,0	10,6	7,5	9,0	13,0	—	—	4,5/2,6
103	—	—	25,5	16,5	18,0	—	31,0	11,5	8,0	10,0	13,0	—	—	4,2/2,5
104	—	43,0	—	—	—	9,0	31,0	—	—	—	15,0	5,3	6,8	—
105	71,0	43,0	28,0	17,0	18,0	12,0	30,5	11,8	8,0	10,0	12,5	5,4	8,0	4,2/2,4
106	71,0	44,0	27,0	19,0	19,0	12,0	30,5	11,0	7,6	9,4	14,0	5,4	6,8	4,0/2,2
107	70,0	45,0	25,0	17,5	20,0	8,0	30,5	11,4	8,5	9,8	13,0	5,4	7,1	4,4/2,6
108	70,5	45,0	25,5	18,0	20,0	—	30,0	11,4	8,3	9,4	12,0	5,5	7,1	4,3/2,5
109	—	—	25,0	15,0	17,0	—	30,0	10,2	7,0	9,2	11,5	—	—	—
								12,0	9,0	11,0				
110	—	—	25,0	16,0	17,5	—	30,0	11,8	8,8	9,5	11,0	—	—	4,2/2,4
111	—	—	26,0	18,0	18,0	—	29,5	—	—	—	13,0	—	—	4,3/2,8
112	72,0	46,0	26,0	17,5	17,0	—	29,0	12,3	8,8	10,2	14,0	5,6	7,5	4,5/2,5
113	—	—	24,0	16,5	17,0	—	29,0	11,0	8,4	9,8	13,0	—	—	4,2/2,5
114	—	—	23,0	16,0	17,5	—	29,0	11,8	8,6	9,7	13,5	—	—	4,2/2,4
115	—	—	—	—	—	—	29,0	—	—	—	—	—	—	—
116	—	33,0	—	—	—	5,0	28,0	—	—	—	12,5	4,0	4,8	3,6/2,2
117	70,0	44,0	26,0	18,5	19,5	—	26,0	11,5	8,2	9,3	13,4	5,4	7,2	3,8/2,2
118	65,0	42,0	23,0	17,0	18,0	6,5	25,5	11,0	8,0	9,3	13,0	5,3	7,0	3,6/2,4
119	—	—	27,0	16,5	16,0	—	29,0	11,5	7,0	8,8	12,0	—	—	4,0/2,5
120	70,5	41,0	29,5	18,5	20,0	9,5	28,5	—	—	—	15,0	4,7	7,3	4,4/2,5

Това са най-разпространените тасоски амфори, при това в голямата си част съпроводени с амфорни печати, които се поставят от края на IV в. пр. н. е. и целия III в. пр. н. е. Към тази и следващата група принадлежат и тасоските амфори, открити досега в Тракия.⁶⁸ По-голямата част от тях са открити в тракийски гробници заедно с други материали и се датират в периода от втората половина на IV в. и III в. пр. н. е. Към същото време поставят този тип амфори и останалите изследователи.⁶⁹

Две амфори от Варненския музей имат върху една от дръжките си елипсовиден печат. Останалите амфори от този тип са нещемпелувани.

КАТАЛОГ НА ТАСОСКИТЕ АМФОРИ ТИП IV Б

121. Варна (табл. XII).

Светлокафява глина, със ситни бели примеси. Липсва устието. Върху едната дръжка елипсовиден печат

Θασ {ων

риба

- - -] κε 'Αμφ [- - -]

Размери на печата: 2,5/2 см (табл. XXII).

⁶⁸ Б. Ф и л о в, Паметници на тракийското изкуство, ИБАД, VI, 1916/18, стр. 13, обр. 13, а и б, и стр. 27, обр. 27; И в. В е л к о в, Могилна гробна находка от Злочене, ИБАИ, VI, 1930/1931, стр. 253, обр. 182; Т. И в а н о в, Тракийско могилно погребение при с. Скалица, Ямболско, Археология, II, 1960, кн. 2, стр. 45—46; Г. Т а б а к о в а - Ц а н о в а, Антична керамика от Казанлъшкия музей, стр. 60, обр. 5 а, б и в; Ц в. Д р е м с и з о в а - Н е л ч и н о в а, Тракийски могилни погребения край с. Кьолмен, Шуменски окръг, ИАИ, XXXII, 1970, стр. 221, табл. I₅ и IV₃; с ъ щ а т а, Могилният некропол при с. Браничево (Коларовградско), ИАИ, XXV, 1962, стр. 175 и 185, обр. 16₂; М. Ч и ч и к о в а, цит. съч., стр. 78, обр. 32; Д. А л а д ж о в, цит. съч.

⁶⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 85—86.

122. Варна (табл. XII).

Кафява глина, със ситни бели примеси. Липсва столчето. Напълно еднаква по формата си с № 121.

Върху хоризонталната част на едната дръжка елипсовиден печат

Θα [σῶν]

риба

---] κε 'Αμφι

Размери на печата: 2,5/2 см (табл. XXII).

Двата печата са напълно еднакви. Възстановяването на имената върху тях представлява известна трудност. При това е очевидно, че Αμφ е съкращение, а не впоследствие изтрита дума. Това съкращение се среща върху много тасоски печати с две имена. Α. Бон предлага като възможно възстановяване Αμφαν или 'Αμφανδρος.⁷⁰ В. В. Шкорпил публикува един подобен печат и тълкува името като 'Αμφιδανς, виждайки една хаста след φ.⁷¹ Бон не приема това четене, имайки предвид, че такова име не е засвидетелствувано върху тасоските печати. При нашия случай е очевидна след φ.

123. Варна (табл. XII).

Розовокафява глина, със ситни бели примеси. Запазено е само тялото със столчето, напълно еднакви с № 121.

124. Варна (табл. XII).

Кафява глина, със ситни бели примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

125. Созопол, инв. № 414, намерена в морето при риболов (табл. XII).

Остра, кафява глина. Липсват горната част на шийката с двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

126. Каварна, инв. № 1643 (табл. XII).

Кафява глина. Липсват горната половина на шийката с двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

127. Бургас, инв. № 279-а, намерена в Созопол, в сегашното пристанище на града при драгажни работи през 1928 г. (табл. XIII).

Виолетовокафява глина, с изобилие от бели примеси. Липсват по-голямата част от устието с едната дръжка и долната част на тялото със столчето.

128. Балчик.

Липсват едната дръжка и долната половина на тялото.

129. Бургас, намерена в Созопол (табл. XIII).

Виолетовокафява глина, със ситни бели слюдести примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

130. Варна, инв. № II 69, неизвестно местонахождение (табл. XIII).

Кафява глина, с бели кварцови примеси. Липсват шийката с двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип IV B

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
121	—	43,0	—	—	21,5	5,3	24,5	—	—	—	14,0	5,0	7,0	4,2/2,5
122	—	—	27,0	19,0	21,0	—	27,0	10,3	7,8	9,2	16,0	—	—	4,2/2,7
123	—	43,0	—	—	—	5,2	—	—	—	—	—	5,2	6,6	—
124	—	—	—	—	—	—	26,0	—	—	—	11,5	—	—	—
125	—	—	—	—	—	—	26,0	—	—	—	11,3	—	—	—
126	—	—	—	—	—	—	25,0	—	—	—	12,5	—	—	—
127	—	—	25,5	17,0	19,0	—	22,0	—	—	—	14,5	—	—	3,1/2,0
128	—	—	24,0	16,0	18,0	—	21,0	10,0	7,9	9,0	15,0	—	—	3,2/2,1
129	—	—	—	—	—	—	19,0	—	—	—	13,5	—	—	—
130	—	—	—	—	—	—	29,0	—	—	—	—	—	—	—

⁷⁰ A. M. Bon et A. Bon, op. cit., p. 102.

⁷¹ В. В. Шкорпил, Керамические надписи, приобретенные Керченским музеем древностей в 1901 и 1902 гг., ИАК, II, 1904, стр. 129.

Г. ТАСОСКИ БИКОНИЧЕСКИ АМФОРИ ОТ КРАЯ НА III
И НАЧАЛОТО НА II В. ПР. Н. Е.

Един по-късен тип биконически тасоски амфори се характеризира със значително по-удължени пропорции. При голяма част от тях заоблените рамене се издават значително навън, като шийката е с извита навътре стена. Характерна особеност е високото столче, което няма вече гривновидния пояс в разширената си част, както в предходния тип. Зеест датира този тип амфори в края на III в. и началото на II в. пр. н.е.⁷²

КАТАЛОГ НА ТАСОСКИТЕ БИКОНИЧЕСКИ АМФОРИ
ОТ КРАЯ НА III В. И НАЧАЛОТО
НА II В. ПР. Н. Е. (ТИП IV Г)

131. Несебър, инв. № 234, извадена от морето при риболов (табл. XIII).
Кафява глина. Шийката е фрагментирана, сега слепена. Раменете са почти полегати, отделени от шийката. Тялото е конусовидно.
132. Несебър, инв. № 1426, намерена в морето при риболов (табл. XXIV).
Кафява глина. Напълно еднаква по форма с № 131.
133. Несебър, инв. № 1427, намерена в морето при риболов.
Еднаква по форма с № 131 и 132. Венчето по-малко. Липсва столчето.
134. Несебър, инв. № 1457, намерена в морето при риболов.
Кафява глина. Същата форма, както у № 131, 132 и 133.
135. Каварна, инв. № 1642 (табл. XIII).
Тъмнокафява глина. Липсват по-голямата част от устието и столчето.
136. Каварна, инв. № 280, намерена случайно в надгробна могила около Каварна (табл. XIII).
Светлокафява глина. Липсва столчето.
137. Созопол, инв. № 499, намерена в морето при риболов (табл. XIII).
Кафява глина, със ситни слюдести примеси. По-голямата част от тялото липсва. Много висока шийка, слята с раменете.
138. Бургас, инв. № 890, намерена в античния некропол на града по време на археологически разкопки през 1949 г. (табл. XIII).
Остра, червенокеремидена глина. Липсват част от устието и част от едната дръжка и столчето. Под венета — подчертан ръб, издаден навън.
139. Бургас, инв. № 541-а, намерена в Созопол в античния некропол на града по време на археологическите разкопки през 1948 г. (табл. XIII).
Виолетовокафява глина, с бели примеси. Липсват по-голямата част от устието, едната дръжка и долната половина на тялото със столчето.
140. Бургас, инв. № 499, намерена в Созопол в сегашното пристанище при драгажни работи през 1928 г.⁷³ (табл. XIV).
Некачествена керемиденокафява глина с бели примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки.
141. Варна, инв. № II 3925, намерена в пристанището на Балчик (табл. XIV).
Тъмнокафява глина, със ситни бели примеси. Липсва горната половина на шийката с устието и двете дръжки.
142. Созопол, инв. № 500, намерена в морето при риболов (табл. XIV).
Остра, керемиденокафява глина, с бели примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки и столчето. Стените на шийката и на тялото са еднакво конкавни.
143. Бургас, инв. № 541, намерена в Созопол в античния некропол на града по време на археологическите разкопки през 1948 г. (табл. XIV).
Тъмнокафява глина. Липсват част от устието, част от едната дръжка и долната половина на тялото със столчето. Непосредствено под венчето — издаден ръб.
144. Варна, инв. № II 4019, намерена в гр. Варна в антична яма (табл. XIV).
Розовокафява глина, със ситни слюдести примеси. Липсва едната дръжка. Под венчето — изпъкнал ръб.

⁷² И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 86.

⁷³ Т. Иванов, Антична керамика. . . , стр. 259, № 757, публикува същата амфора, без да посочва инвентарния ѝ номер, като я поставя сред материалите, открити в некропола. Това е явно грешка.

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
131	61,0	34,0	27,0	22,0	22,0	5,0	21,0	9,5	7,0	8,8	13,0	3,8	4,5	3,3/2,0
132	59,0	33,0	26,0	19,0	20,0	5,0	23,0	10,5	7,8	9,2	12,0	3,8	4,3	3,1/2,1
133	—	—	27,5	21,0	22,0	—	21,5	9,0	7,3	8,8	12,0	—	—	3,0/2,1
134	—	—	—	—	—	—	19,5	—	—	—	10,5	—	—	3,2/1,7
135	—	—	22,5	19,0	18,0	—	19,0	—	—	8,5	11,0	—	—	3,4/2,0
136	—	—	25,5	19,0	20,0	—	23,0	10,7	7,6	9,4	10,0	—	—	3,4/2,1
137	—	—	30,0	27,0	27,0	—	19,0	8,5	7,0	8,0	11,4	—	—	3,1/2,2
138	—	—	31,0	26,0	27,0	—	19,5	9,0	7,3	8,7	11,5	—	—	3,0/2,3
139	—	—	24,5	20,0	21,5	—	22,5	—	—	—	13,5	—	—	3,6/2,5
140	—	39,0	—	—	—	13,0	19,0	—	—	—	12,0	4,6	5,7	—
141	—	38,0	—	—	—	—	21,5	—	—	—	13,0	4,4	5,9	—
142	—	—	—	—	—	—	22,0	—	—	—	13,4	—	—	—
143	—	—	27,0	21,0	21,0	—	18,5	9,0	7,0	8,4	12,5	—	—	3,4/2,3
144	62,0	33,0	29,0	21,0	22,0	8,5	21,5	10,0	6,9	9,3	12,0	4,8	5,6	3,3/2,5

Д. ТАСОСКИ АМФОРИ С КОНИЧНО ТЯЛО

Този вид амфори се отличават с конусовидното си тяло, твърде широко в плещите. Шийката е висока, цилиндрична, немного разширена в долната си част. Венчето е заоблено, пръстеновидно. Раменете са полегати и преминават в шийката с елегантна извивка. Столчето е цилиндрично, разширено в долната част, повече прилично на пресечен конус, завършващо дисковидно. Отдолу има характерната за тасоските амфори конусовидна вдлъбнатина.

Амфора от този тип е известна от Елисаветинския могилен некропол с печат на едната дръжка, датирана по останалите материали в гробницата и по характера на печата в III в. пр. н. е.⁷⁴

Към този тип се отнасят три амфори: едната публикувана, сега в сбирката на Археологическия музей в София, а другите две от Варненския археологически музей. И трите амфори произхождат от гр. Варна, намерени отдавна на ул. «Съборна» (сега «Максим Горки») в двора на Девическата гимназия в гробна могила заедно с други материали, които носят дата края на IV или началото на III в. пр. н. е.⁷⁵

Към този тип трябва да поставим и остроудънната глинена амфора, открита в гробницата от Малтепе при Мезек, която има върху една от дръжките си анепиграфен печат: малка остроудънна амфора.⁷⁶ Датира се заедно с многобройните материали от гробницата в средата на IV в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА ТАСОСКИТЕ АМФОРИ
С КОНИЧНО ТЯЛО (ТИП IV Д)

145. Варна, инв. № II 1857, намерена в могилата Ешилтепе на ул. «Съборна» («Максим Горки») в гр. Варна (табл. XIV и XXIV).

Светлокафява глина. Много добре запазена. Столчето е отделено от тялото посредством вдлъбнат жлеб.

Върху едната дръжка има анепиграфен печат с изображение на лира (табл. XXII).⁷⁷

⁷⁴ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 87.

⁷⁵ Т. Иванов, Тракийски могили погребения в Одесос. . . , стр. 94, табл. IV₃.

⁷⁶ Б. Филлов, Куполните гробници при Мезек, стр. 74, № 56, обр. 82.

⁷⁷ К. Шкорпил, Печати върху амфори. . . , стр. 40, № 207.

146. Варна, инв. № II 15, намерена в могилен гроб в двора на Девическата гимназия на ул. «Съборна» («Максим Горки») в гр. Варна (табл. XIV).

Мека, розовокафява глина. Липсват част от шийката и едната дръжка. Еднакво по форма с № 145, но дръжките в горния си край са прибрани към шийката. Столчето е ниско, цилиндрично, без характерното разширение в долния си край.

И двете публикации за гробницата от могилата в двора на Девическата гимназия в гр. Варна⁷⁸ посочват две амфори, едната от които е постъпила в Софийския археологически музей. Коя от двете, останали във Варненския музей амфори, е принадлежала на същата гробница, е трудно да се определи поради липса на точна илюстрация. Твърде е възможно в гробницата да е имало три амфори.

Сравнителна таблица за размерите на тасоските амфори с конично тяло

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
145	75,0	45,0	30,0	21,0	24,5	5,6	37,0	11,0	8,5	10,6	16,0	5,1	6,8	4,9/2,6
146	75,0	44,0	31,0	23,0	25,0	2,5	36,0	—	—	—	15,0	5,1	—	4,6/2,0

V. АМФОРИ С ЧАШКОВИДНО СТОЛЧЕ

Характерна особеност на този тип амфори, отделени от Зеест в отделна група, е много широкото тяло, което е конусовидно, със заоблени стени, и високото цилиндрично столче, силно разширено в долната част, наподобяващо висока чаша. Шийката е немного висока, разширена надолу и плавно съединена с раменете, които са хоризонтални и се съединяват с тялото посредством заоблен ръб. Венчето е издадено навън и в много отношения наподобява това на тасоските амфори от V—IV в. пр. н. е. А. М. Бон поставя този вид към тасоските амфори.⁷⁹

Точното локализиране на амфорите с чашковидно столче и широки рамене все още не е направено. Като се имат предвид редица белези във формата, приближаващи ги до тасоските амфори, както и съставът на глината, най-вероятно е предположението за един център по северната част на Егейско море, разположен близо до Тасос и намиращ се под негово влияние. Датират се обикновено в IV в. пр. н. е., но някои екземпляри, както отбелязва Зеест, се срещат и през III в. пр. н. е.

Амфорите от колекцията на музеите по българското черноморско крайбрежие може да се разделят на две групи. При първата съдовете са по-приземисти, с много широко тяло (39—40 см) и сравнително ниска шийка (до 13 см). Характерна е тенденцията за изравняване на D с H₁. При втората разновидност (№ 153 и 154 в каталога) тялото е по-тясно (до 30 см), а шийката е значително по-висока (до 20 см).

Глината, подобно на тасоските амфори, варира в различни разцветки, като в основата преобладава кафявият тон, примесена със ситни бели песчинки.

Що се отнася до датирането на този вид амфори от българското черноморско крайбрежие, поради случайния характер на откриването на повечето от тях трябва да се приеме най-общо датата IV в. пр. н. е. Едно по-прецизно датирание може да се приеме за амфора № 157, намерена в амфорен склад № I в «Сладките кладенци» — границата между V и IV в. пр. н. е.

⁷⁸ Х. и К. Шкорпил, Могили, Пловдив, 1898, стр. 141; Т. Иванов, Тракийски могилен погребения в Одесос, стр. 94.

⁷⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 88; А. М. Вонет А. Вон, op. cit., p. 500.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ С ЧАШКОВИДНО СТОЛЧЕ (ТИП V)

147. Бургас, инв. № 1876, намерена случайно в античното селище при «Сладките кладенци» (табл. XIV).

Розова глина. Напълно запазена.

148. Бургас, инв. № 2068, намерена в залива на нос Атия при драгажни работи през 1968 г. (табл. XIV).

Сивокафява глина. Напълно запазена.

149. Бургас, инв. № 2260, намерена в Бургас при удълбочителни работи за рибното пристанище през 1968 г. (табл. XV).

Сивокафява глина, повърхността жълтосива. Деформации — при устието и долната част на тялото.

150. Созопол, инв. № 453, намерена в морето при риболов (табл. XV).

Остра, жълтокафява глина. Липсва по-голямата част от устието.

151. Несебър, инв. № 417, извадена от морето при риболов (табл. XV и XXIV).

Светлокафява глина. Липсва част от устието.

152. Бургас, инв. № 2069, намерена в залива на нос Атия при драгажни работи през 1968 г. (табл. XV).

Сивокафява глина. Фрагментирана, сега слепена и реставрирана. Липсва столчето.

153. Бургас, инв. № 654, намерена в Созопол в античния некропол при археологически разкопки през 1948 г.⁸⁰ (табл. XV).

Розова глина. Под венчето издаден ръб. Напълно запазена. Датирана във втората половина на IV в. пр. н. е.

154. Бургас, инв. № 651, намерена в Созопол, в античния некропол при археологически разкопки през 1948 г.⁸¹ (табл. XV).

Керемиденокафява глина. Липсва по-голямата част от устието.

155. Бургас, инв. № 1747, намерена в с. Изворище, Бургаско (табл. XV).

Керемиденокафява глина. Липсват част от едната дръжка и столчето.

156. Варна, инв. № II 1463, намерена в пристанището на гр. Варна (табл. XV).

Тъмносивокафява глина, с изобилие от бели кварцови примеси. Липсват горната част на шийката с устието и двете дръжки. Много високо столче.

157. Бургас, «Сладките кладенци», в амфорен склад № I (табл. XV).

Бежовокафява глина, с изобилие от бели кварцови примеси. Липсват шийката и дръжките. Датира се заедно с останалите амфори от амфорния склад на границата на V и IV в. пр. н. е.

158. Созопол, инв. № 496, извадена от морето при риболов (табл. XVI).

Остра, кафява глина, с бели примеси. Липсват шийката и двете дръжки. Много високо столче.

159. Варна, инв. № II 1434 (табл. XVI).

Сивокафява глина, по повърхността кафява ангоба. Липсват горната половина на шийката, двете дръжки и столчето.

Върху долната част на шийката във вдлъбнат малък кръг — релефна буква А. Подобен печат със същата буква посочва Зеест.⁸² Той е разположен върху шийката на една амфора от този тип, намерена в Истрия.

Щемпелуването на тия амфори е твърде рядко и това затруднява тяхното определяне. Д. Б. Шелов отделя печати върху дръжки от този вид амфори в отделна група и посочва тяхното сходство с тасоските амфори печати.⁸³

VI. ХЕРАКЛЕЙСКИ АМФОРИ

ХераклеЙски амфори по българското черноморско крайбрежие са известни твърде отдавна. Като най-ранно трябва да се приеме съобщението на К. Иречек, който по време на посещението си в Созопол през 1884 г.

⁸⁰ Т. Иванов, Антична керамика. . . , стр. 259, № 752.

⁸¹ Описаната у Т. Иванов, Антична керамика. . . , под № 755 амфора не отговаря на инв. № 651.

⁸² И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 88.

⁸³ Д. Б. Шелов, Керамические клейма из раскопок Фанагории, МИА, № 57, 1956, стр. 153.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип V

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
147	59,0	39,0	20,0	13,0	14,0	9,0	37,0	12,0	8,2	10,0	11,5	5,8	7,8	4,5/2,3
148	63,5	42,0	21,5	14,0	16,5	8,5	39,0	11,0	7,8	10,2	11,5	5,0	8,0	4,3/2,3
149	60,0	40,0	20,0	14,0	13,5	9,0	37,5	12,0	8,5	10,2	13,0	5,5	9,0	4,4/2,4
150	64,0	42,5	21,5	14,0	14,5	9,2	40,0	—	—	—	13,0	5,7	9,2	4,3/2,2
151	59,0	37,0	22,0	13,5	13,0	7,5	39,0	11,8	9,3	10,8	13,5	5,0	7,0	4,0/1,7
152	—	—	24,0	14,0	14,5	—	38,0	12,0	9,0	10,0	12,0	—	—	4,3/2,4
153	64,0	36,0	28,0	19,5	19,0	12,0	30,0	11,8	8,0	10,0	15,0	5,4	7,7	4,0/2,7
154	65,0	36,0	29,0	20,5	20,0	9,5	30,5	—	—	—	16,0	5,4	7,0	3,9/2,6
155	—	36,0	28,5	25,5	26,0	—	36,0	12,0	8,5	10,3	15,3	—	—	4,3/2,8
156	—	42,0	—	—	—	9,0	37,0	—	—	—	12,0	5,0	8,0	—
157	—	40,0	—	—	—	9,0	40,0	—	—	—	12,0	5,8	8,0	—
158	—	37,0	—	—	—	11,2	36,0	—	—	—	—	5,2	7,5	—
159	—	—	—	—	—	—	38,0	—	—	—	13,2	—	—	—

видял около 20 амфори, извадени от некропола на стария град, с печати върху шийките.⁸⁴ По-късно Ж. Сьор отбелязва, че по време на разкопките в некропола на Аполония, извършени от френския консул Дегран, били открити 50 амфори с правоъгълни печати върху шийките.⁸⁵ Разбира се, тия сведения трябва да се приемат твърде резервирано, що се отнася до хераклейска принадлежност на амфорите, тъй като в това време последните все още не са били обособени в отделна група, а само по краткото описание на Иречек и Сьор, без съответна рисунка, да се отнесат към дадена група е все пак малко или много рискувано.

Хераклеиски амфори и амфорни печати са били открити по време на археологическите разкопки в некропола на Аполония през 1946—1949 г. За съжаление по-голямата част от амфорния материал е открита вън от гробовете, което намалява възможността за едно по-точно датирание.⁸⁶ При това и в двете публикации върху керамиката от некропола на Аполония не са описани и определени като хераклеиски цели амфори въпреки тяхното наличие.⁸⁷

Една цяла амфора с печат върху шията, произхождаща пак от Созопол, но открита през 1928 г. по време на драгажни работи в пристанището, публикува А. Алексиева, без да определи типа на амфората съгласно класификацията на Зеест.⁸⁸ Не посочва цяла хераклейска амфора и М. Мирчев в своята работа върху амфорните печати от Варненския музей, въпреки че публикува печата върху шията на една напълно запазе-

⁸⁴ К. Иречек, Княжество България, ч. II. Пътувания по България, С., 1899, стр. 767.

⁸⁵ G. Seur, Archéologie thrace, deuxième série, RA, XIX, 1924, p. 330.

⁸⁶ Т. Иванов, Керамиката от некропола на Аполония, стр. 44—45; същият, Антична керамика от некропола. . . , стр. 257 и 262—263.

⁸⁷ Хераклеиски трябва да бъдат, съдейки по техните печати, описаните под № 3 и 4 изцяло запазени амфори (сега съхранявани в Софийския археологически музей) у Т. Иванов, Керамиката от некропола. . . , стр. 45, обр. 54е и д; като хераклейска трябва да се определи и амфората под № 756 у същия, Антична керамика от некропола. . . , стр. 259, табл. 130. Авторът не е посочил инвентарния номер на амфората, нито къде се пази сега, но очевидно това е амфора № 169 в нашия каталог, която също произхожда от некропола на Аполония и е добита по време на разкопките през 1947 г. Останалите две амфори, които се намират в Софийския музей, не ми бяха достъпни по време на подготовянето на настоящата публикация.

⁸⁸ А. Алексиева, Амфорни печати в Бургаския музей, стр. 46, № 5.

на амфора, като при това посочва хераклејската принадлежност на печата (№ 177 в нашия каталог).⁸⁹

През последните години в резултат на провежданите разкопки на сушата и главно на засилените подводни археологически проучвания фондовете на нашите крайбрежни музеи се обогатиха значително с хераклејски амфори. Интересна колекция от цели хераклејски амфори, по-голямата част от които с печати, публикува наскоро Г. Тончева, произхождащи от една антична яма от Одесос.⁹⁰

Заслужава внимание също така една находка от цели и фрагментирани хераклејски амфори (17 на брой), извадени от дъното на созополското пристанище по време на подводни археологически проучвания. Върху шийките на 13 от тях е запазен един и същ енглицфичен печат: Εὐχλείωυ ἐπὶ Αὐδρό или Εὐχλείωυ ἐπὶ Αὐδρου. Две от амфорите са запазени почти изцяло, а от останалите 15 — само шийките. Както показва еднаквият тип на амфорите, а така също и еднаквият печат, всички амфори са били изготвени в едно време, в една и съща работилница. Очевидно тук имаме наличието на амфорен товар от потънал хераклејски кораб.⁹¹

Известните досега от българското черноморско крайбрежие хераклејски амфори в по-голямата си част имат и печат върху шийката. Само върху една от амфорите печатът е разположен върху дръжката (№ 160). Това дава възможност за едно по-детайлно проучване и групиране на хераклејските амфори от българското черноморско крайбрежие.

Върху амфорите на Хераклея Понтийска в последните години е натрупана значителна литература.⁹² В по-голямата си част тя се отнася предимно за амфорните печати.

Уточняването на хронологията на хераклејските амфори и хераклејските амфорни печати все още не е напълно установено. Пръв Б. Н. Граков раздели на две хронологически групи хераклејските амфорни печати.⁹³ По-късно И. Б. Зеест предложи една класификация на типовете хераклејски амфори, подредени хронологически.⁹⁴ Напоследък Брашински се опита да групира хераклејските амфорни печати в пет хронологически групи въз основа особеностите на имената и разположението им в амфорните печати.⁹⁵ Впоследствие върху предложената от Брашински хронологическа схема бяха изказани съмнения, като се изтъкваше обстоятелството, че определените от Брашински хронологи-

⁸⁹ М. Мирчев, Амфорни печати от музея във Варна, стр. 56, № 267.

⁹⁰ Г. Тончева, Керамика от антична яма, стр. 265 и сл.

⁹¹ В настоящия каталог са поставени само двете цели амфори от находката. По-подробно за това откритие и за останалия хераклејски амфорен материал от Созопол вж. у М. L a z a r o v, Amphores et timbres amphoriques d'Heraclée Pontique. . . Прибързано съобщение за тази находка направи Й. Б. Брашински. За икономическите връзки..., стр. 8—9, където определя неправилно открития материал на 9 броя, като при това поставя към същия товар и два амфорни печата, чието местонахождение не е известно и в никакъв случай не могат да се припишат на въпросния товар на потъналия хераклејски кораб (№ 18 и 19 у М. L a z a r o v, Amphores et timbres amphoriques. . .).

⁹² Й. Б. Брашинский, Успехи керамической эпиграфики, стр. 303.

⁹³ Б. Н. Граков, Энглицфические клейма на горлах некоторых. . . , стр. 195 и 196.

⁹⁴ И. Б. Зеест, О типах гераклејских амфор, КСИИМК, XXII, 1948, стр. 48—52.

⁹⁵ Й. Б. Брашинский, Керамические клейма Гераклеи Понтийской, НЭ, V, М., 1965, стр. 10—27.

чески признаци са всъщност признаци на разновидностите на печатите.⁹⁶

Засега почти всички изследователи приемат, че началото на щемпелуването на хераклеийските амфори трябва да се постави в хронологическите рамки от границата на V—IV в. пр. н. е. докъм средата на III в. пр. н. е., изтъкнато от Граков в неговата встъпителна статия към раздела за хераклеийските амфорни печати в ръкописа «Корпус керамических клейм».⁹⁷ Пак там е отбелязано, и това също се приема от изследователите, че за началния етап са характерни печати, несъдържащи предлога «ἐπί».

Амфорните печати с предлога «ἐπί», а също така и кръглите, триъгълните, листовидните и ромбовидните форми са съществували от началото или средата на втората четвърт на IV в. пр. н. е. докъм 330 г. пр. н. е.⁹⁸

В последната работа на В. И. Цехмистренко хронологическите рамки на хераклеийските амфорни печати се стесняват до края на IV в. пр. н. е.⁹⁹ Очевидно е, както предлага Цехмистренко, че работата по периодизацията на хераклеийските амфорни печати трябва да се предшества от съставянето на хронологически списък на магистратите, както е направено за синопските амфорни печати от Граков.¹⁰⁰

Като се вземат предвид досегашните изследвания на хераклеийските амфори и амфорни печати и въз основа на типовете и съдържанието на амфорните печати върху тях, хераклеийските амфори от българското черноморско крайбрежие може да се разделят на няколко групи.

Първата група се състои от три амфори — двете добре запазени, а третата е без шийката и двете дръжки (№ 160, 161 и 162). Характеризират се с немного високата шийка, заоблени рамене, отпуснато конусовидно тяло. Столчето е пристиснато в горната част, разширено надолу, с характерната за хераклеийските амфори конусовидна вдлъбнатина (I тип по класификацията на Зеест). Две от тях имат англифични печати — при № 160 върху дръжката и при № 161 върху шийката. И при двата печата липсва предлогът «ἐπί», характерен за по-късното амфорно производство на Хераклея.

Втората група, състояща се от 5 амфори (№ 163—167), се отличава със сравнително немного висока цилиндрична шийка, хоризонтални рамене и тежко конусовидно тяло. Столчето е високо, цилиндрично. В редица отношения те приличат на II тип, определен от Зеест — главно столчето, хоризонталните рамене, — но се отличават съществено от него с ниската шийка, заобления преход между раменете и тялото и тежкото, отпуснато, макар и конусовидно тяло. Последните белези ги сближават с характерните особености на I група на Зеест. Това ни дава основание да ги определим като един преходен тип между I и II група хераклеий-

⁹⁶ В. И. Цехмистренко, До датувания Гераклеийских клейм, Археология, Київ, 1972, кн. 5, стр. 24—30; В. И. Пругло, Англифические клейма Гераклеи Понтийской из Мирмекия, КСИА, 130, 1972, стр. 13, заб. 4.

⁹⁷ Корпус керамических клейм, IOSPE, III. Редица изводи на Граков в тази непубликувана работа са приведени от Й. Б. Брашинский, Керамические клейма Гераклеи Понтийской, стр. 20.

⁹⁸ В. И. Пругло, цит. съч., стр. 13.

⁹⁹ В. И. Цехмистренко, пак там., стр. 30

¹⁰⁰ В. И. Цехмистренко, пак там.

ски амфори. И петте амфори от тази група са със запазени англифични печати, разположени върху шийките на съдовете. Те се състоят от едно име без предлога «ἐπί». Характерът на начертаването на буквите ги поставя в първа хронологическа алфавитна група на Граков.¹⁰¹ По класификацията на Брашински те също трябва да се отнесат към неговата I група.¹⁰²

Третата група хераклеийски амфори в нашия каталог, която наброява 18 амфори (не са привлечени откритите при разкопките в некропола на Аполония през 1946 г. цели амфори с печати поради невъзможността да се определи типът им), носи всички белези на II група по класификацията на Зеест: твърде висока цилиндрична шийка, понякога в горния край разширена; раменете, които са почти хоризонтални, са отделени с ръб от тялото, което е стройно, конусовидно, стъпило върху високо цилиндрично столче (№ 168—185 в каталога).

Запазените англифични печати върху шийките на този тип амфори са от три вида: печати с две имена без предлога «ἐπί», печати с две имена с наличието на предлога «ἐπί» и печати, които се състоят само от емблеми.

Четвъртата група амфори (№ 186—188) имат признаците на III тип на Зеест: шийките са високи, както на амфорите от II тип, но откъм средата се разширяват значително надолу. Раменете са полегати, почти слети с очертанието на шийката и заоблени. Тялото е конусовидно. И при трите екземпляра липсва столчето, което впрочем малко затруднява тяхното по-точно определяне.

При едната амфора е запазен англифичен печат върху шийката — във вдлъбнатата рамка в два реда две имена, едното от които с предлога «ἐπί» (№ 186). Върху шийката на друга амфора (№ 187) е запазен вдлъбнат печат — палмета.

Известно отклонение от последната група е амфора № 189 — шийката е значително по-широка в долната си част и фактически преходът в раменете е незабележим. В замяна на това раменете са отделени с ръб от тялото. То е конусовидно, с леко издути навън стени. В известно отношение тя наподобява тасоските биконически амфори. Върху шийката е разположен вдлъбнат триъгълен печат. Надпис не личи.

Последната амфора в каталога (№ 190) трябва да се отнесе към така наречения подражателен (V) тип хераклеийски амфори. Тя носи всичките белези на тасоските биконически амфори от IV—III в. пр. н. е., но глината и разположеният върху шийката англифичен печат я причисляват към хераклейското амфорно производство.

Глината на разглежданите амфори от българското черноморско крайбрежие не се отличава от характерната за хераклейските амфори глина, описана още от Граков¹⁰³ — керемиденочервена с жълтеникав оттенък, примесена с много бели и черни парчета.

Трудно е да се предложи по-стройна хронологическа схема на описвания хераклеийски амфорен материал предвид състоянието на проучванията върху датирането на хераклейските амфори и случайния характер на откриването на по-голямата част от тях. Г. Тончева предлага

¹⁰¹ Б. Н. Г р а к о в, Англифические клейма некоторых. . . , стр. 175—176.

¹⁰² Й. Б. Б р а ш и н с к и й, Керамические клейма Гераклеи Понтийской, стр. 22.

¹⁰³ Б. Н. Г р а к о в, Англифические клейма некоторых. . . , стр. 169.

за откритите в античната яма във Варна амфори дата началото на III в. пр. н. е. Трябва да се отбележи обаче, че тя без основание отнася четири от публикуваните от нея амфори към IV група на Зеест, изтъквайки белези, каквито варненските амфори не притежават. По-голямата част от хераклеийския амфорен материал, произхождащ от античната яма в гр. Варна, е с типичните белези за II тип на Зеест.

Трябва да отбележим, че по-ранните типове по класификацията на Зеест¹⁰⁴ носят печати с белези, характерни за първата хронологическа група на Граков, при това при тях липсва и предлогът «ἐπί». ¹⁰⁵ На тази хронологическа схема отговаря и предложеното от Брашински хронологическо подреждане на типовете хераклеийски амфорни печати. ¹⁰⁶

КАТАЛОГ НА ХЕРАКЛЕЙСКИТЕ АМФОРИ

160. Варна, инв. № II 3661, намерена в с. Млада гвардия, Варненски окръг (табл. XVI).

Тъмнокафява глина. Липсват столчето и по-голямата част от устието и едната дръжка, сега реставрирани.

Върху запазената дръжка има двуреден енглицен печат без рамка, лошо отпечатан и сега трудно четлив

Αρι|στο -
κρ|άτεος

Размери на печата: 3,3/1,6 см (табл. XXII).

Името 'Αριστοκράτης е известно сред хераклеийските амфорни печати. ¹⁰⁷ Печат със същото име върху дръжка публикува М. Мирчев, като го поставя при неопределените печати. ¹⁰⁸

161. Балчик, инв. № 116.

Амфората е напълно запазена.

Върху шийката енглицен печат в два реда, от който се чете

ΔΟ
ΔΟΙ

Печатът е без рамка. Брашински ¹⁰⁹ поставя тази амфора в I хронологическа група и я датира в границата на V—IV в. пр. н. е.

162. Созопол, инв. № 495, извадена от морето при риболов (табл. XVI).

Липсва шийката с двете дръжки.

163. Варна, инв. № II 3662, намерена при с. Млада гвардия, Варненски окръг, заедно с амфора № 160 (табл. XVI).

Запазена изцяло. Върху шията в издължена вдлъбната правоъгълна рамка е разположен отвесно енглицен печат в един ред

Κρατῖνο

Името Κρατῖνος е известно сред хераклеийските амфорни печати ¹¹⁰ (табл. XXII).

¹⁰⁴ И. Б. Зеест, О типах гераклеийских амфор; с ъ щ а т а, Керамическая т а р а Боспора, стр. 100—101, табл. XXII.

¹⁰⁵ Б. Н. Граков, Енглицеские клейма. . . , стр. 175—176.

¹⁰⁶ Й. Б. Брашински, Керамические клейма Гераклеи Понтийской, стр. 22 и сл.

¹⁰⁷ М. Мирчев, Амфорните печати от музея във Варна, № 237—254; V. Сап а г а с њ е, Importul amforelor stampilate la Istria, Bucuresti, 1957, № 460 et 461.

¹⁰⁸ М. Мирчев, пак там, № 279; за хераклеийски амфорни печати върху дръжките вж: Й. Б. Брашински, Керамическите клейма. . . , стр. 15.

¹⁰⁹ Й. Б. Брашински, За икономическите връзки на гръцките градове, стр. 9. Авторът не посочва инвентарния номер на амфората от Балчик, но трябва да се приеме, че става въпрос за същата амфора, която засега е единствената хераклеийска амфора в този музей.

¹¹⁰ Б. Н. Граков, Енглицеските клейма. . . , стр. 189.

164. Варна, инв. № II 4047, намерена в гроб при археологически разкопки в ъгъла на бул. «Червеноармейски» и ул. «8 ноември» в гр. Варна (табл. XVI).¹¹¹

Липсват столчето и част от устието. Върху шията е разположен отвесно вдълбнат печат в един ред

Μένη

Печатът е без рамка. Височина на буквите 1 см (табл. XXII).

За името: Мирчев — № 260 и V. Sapagache — № 472.

165. Варна, инв. № II 4976, намерена при археологически разкопки на ранно-християнската базилика на ул. «Хан Крум» в гр. Варна през 1972 г. в най-дълбокия културен пласт (табл. XVI).

Фрагментирана, сега слепена и отчасти реставрирана. Липсва столчето. Върху шията — отвесно разположен енглицен печат в един ред

Μένης

Размери на печата: 3,2/1,2 см (табл. XXII).

166. Каварна, инв. № 1640 (табл. XVI).

Липсва долната част на тялото със столчето. Устието елипсовидно. Върху шията е разположен отвесно енглицен печат в един ред

Μένη

167. Варна (табл. XVI).

Запазена изцяло, липсва само малък фрагмент от тялото. Върху шията — отвесно разположен печат в два реда

Σεν

ωγος

Печатът е без рамка (табл. XXII).

168. Бургас, инв. № 1646, извадена от морето в района на Созопол при риболов (табл. XVII).

Запазена изцяло — фрагментирана, сега слепена. Устието елипсовидно.

169. Бургас, инв. № 652, намерена в некропола на Аполония по време на разкопките през 1948 г. (табл. XVII).

Липсва долната част на тялото със столчето. Върху шията има отвесен енглицен печат в два реда

Νόσσο

Δειγο

Размери на печата: 4,3/1,6 см. Печатът е без рамка.

За името Νόσσοs — Граков, стр. 182 и 190; за Δεινό[μυχος] — Граков, стр. 187.

170. Бургас, инв. № 279-а, намерена на дъното на созополското пристанище през 1928 г.¹¹²

Амфората е напълно запазена. Върху шията има енглицен печат без рамка в два реда

Διογύσιω

Σιλά[νος]

За името Διογύσιος — Граков, стр. 187; за Σιλάνος — Граков, стр. 190.

171. Несебър, инв. № 109, извадена от морето при риболов.¹¹³

Амфората е напълно запазена. Върху шията — енглицен печат в два реда

Δαμοφων

ἐπὶ Σκυτ

Размери на печата: 4,3/2,2 см.

172. Созопол, инв. № 236, извадена от морето в района на сегашното пристанище на Созопол по време на леководолазна ескпедиция.¹¹⁴

¹¹¹ Г. Тончева, Нови находки и проучвания за Одесос през архаичната епоха, ИПр., XXIV, 1968, кн. 3, стр. 66—70.

¹¹² А. Алексиева, Амфорни печати в Бургаския музей, стр. 46, № 5, табл.

V^б и 6.

¹¹³ M. Lazarov, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹¹⁴ M. Lazarov, Amphores et timbres amphoriques. . . , № 1.

Фрагментирана, сега слепена. Запазена изцяло. Върху шийката — отвесно разположен английфичен печат в два реда с емблема по средата:

Εὐκλείω
сърцевиден лист
ἐπὶ Ἀνδρο

Размери на печата: 4,7/2,5 см.

173. Созопол, намерена на дъното на созополското пристанище по време на леководолазна експедиция.¹¹⁵

Фрагментирана. Липсват едната дръжка и долната част на тялото със столчето. Върху шийката е разположен отвесно английфичен печат в два реда

Εὐκλείω
сърцевиден лист
ἐπὶ Ἀνδρο

Размери на печата: 4,7/2,5 см.

Амфорните печати при № 172 и 173 носят белезите на II алфаветна група на Граков, но с елементи и на I група.

174. Варна, инв. № II 4027, намерена в антична яма в гр. Варна¹¹⁶ (табл. XVII).

Амфората е напълно запазена, липсва малка част от устието. II тип по Зеест (Тончева я поставя неоснователно в IV тип). Върху шийката има английфичен печат в два реда, от който сега се чете

Ἐπὶ [Δυ]κωνος
----- ωνις

Размери на печата: 5,0/1,5 см (табл. XXII).

На обратната страна на шията е нанесено с червена боя в лигатура ΕΥ.

175. Варна, инв. № II 4024, намерена в антична яма във Варна¹¹⁷ (табл. XVII).

Липсват устието, едната дръжка и столчето. Върху шийката е разположен отвесно английфичен печат в един ред, над който има дъговидно извита линия. Фрагментиран, липсва горната част. Сега се чете със сигурност само Ἐπὶ ----- (табл. XXII).

176. Варна, инв. № II 875, извадена от морето близо до нос Емине при риболов (табл. XVII).¹¹⁸

Липсва долната част на тялото със столчето, сега неправилно реставрирана. Върху шийката — отвесно разположен английфичен печат във вдлъбната рамка в два реда, сега нечетлив

----- Μ -----
Ἐ[πί] -----

Размери на печата: 4,0/1,8 см.

177. Варна, инв. № II 2008, намерена край гр. Варна в канала между езерото и морето¹¹⁹ (табл. XVII).

Амфората е изцяло запазена. Върху шийката е разположено вдлъбнато изображение на кадуцей. Височина на печата: 3,8 см (табл. XXII).

178. Варна, инв. № II 4026, намерена в антична яма в гр. Варна¹²⁰ (табл. XVII).

Липсва столчето. По средата на шийката — врязана линия. Върху шийката отвесно разположена вдлъбната бравда. Размери на печата: 3,9/2,0 см (табл. XXII).

179. Созопол, инв. № 485, извадена от морето при риболов (табл. XVII).

Липсват двете дръжки.

180. Бургас, инв. № 1878, намерена случайно в античното селище при «Сладките кладенци» (табл. XVII).

Липсват шийката с двете дръжки и долната част на тялото със столчето.

181. Варна (табл. XVIII).

¹¹⁵ М. L a z a r o v, Amphores et timbres amphoriques. . . , № 2.

¹¹⁶ Г. Тончева, Керамика от антична яма. . . , стр. 265—266, № 2.

¹¹⁷ Г. Тончева, пак там, стр. 266, № 4, табл. III₅.

¹¹⁸ Г. Тончева, пак там, стр. 267, № 9, табл. III₆.

¹¹⁹ М. М и р ч е в, Амфорните печати от музея във Варна, стр. 56, № 267, табл. XXXIV₅, не дава описание на амфората.

¹²⁰ Г. Тончева, пак там, стр. 266, № 6, табл. IV₃.

Запазено е само тялото със столчето, без раменете на съда.

182. Варна, инв. № II 4018, намерена в антична яма във Варна¹²¹ (табл. XVIII).

Фрагментирана, сега слепена. II тип по Зеест, но раменете са заоблени и пре-
ходът към шийката не е така добре очертан.

183. Варна, инв. № II 4025, намерена в антична яма във Варна¹²² (табл. XVIII).

Напълно еднаква по форма с № 182. Фрагментирана, сега слепена. Липсва стол-
чето, сега неправилно реставрирано. Върху шийката е разположен отвесно енглифи-
чен печат в два реда

’Επὶ -- Μ -- --

184. Варна, инв. № II 67, намерена в Созопол при неизвестни обстоятелства,
вероятно произхожда от колекцията, извадена при драгажни работи в созополското
пристанище през 1928 г. (амфората е постъпила във Варненския музей през 1930 г.)
(табл. XVIII).

Липсват горната част на шийката с по-голямата част от устието и едната дръж-
ка и столчето. Върху шийката има останки от отвесно разположен енглифичен пе-
чат в два реда

’Επ[ι- - - - -]

185. Варна, инв. № II 3926, намерена в пристанището на Балчик (табл. XVIII).

Липсват част от устието и едната дръжка.

186. Варна, инв. № II 4021, намерена в антична яма във Варна¹²³ (табл. XVIII).

Добре запазена. Липсва столчето. Върху шийката е разположен отвесно енгли-
фичен печат в два реда

’Αγάθου

’επὶ Λυκώου

Размери на печата: 5/2 см (табл. XXII).

187. Варна, инв. № II 4022, намерена в антична яма във Варна¹²⁴ (табл. XVIII).

Липсва столчето. Върху шийката има вдлъбнат печат — палмета.

На обратната страна, върху раменете — монограм, нанесен с червена боя НР.
Г. Тончева предполага, че това е монограм с началните букви на името на град Хе-
раклея. Но това може да бъде и цифров знак, а и монограм на лично име.¹²⁵ При това
същият монограм, нанесен с червена боя, се среща и върху синопски амфори.¹²⁶

188. Каварна, инв. № 327 (табл. XVIII).

Липсва столчето. По средата на шийката минава широк вдлъбнат жлеб.

189. Бургас, инв. № 655, намерена в Созопол в античния некропол по време
на разкопките през 1948 г. (табл. XVIII).

Фрагментирана, сега слепена. Липсва столчето. Върху шийката вдлъбнат три-
ъгълен печат, надпис не личи.

190. Бургас, инв. № 503, намерена в пристанището на Созопол при драгажни
работи през 1928 г. (табл. XIX).

Липсва столчето. Венчето е плоско срязано отгоре, със силно издаден навън
ръб. Върху шийката е разположен отвесно двуреден енглифичен печат, сега нечет-
лив. Печатът е от типа на хераклеяските амфорни печати с две имена и предлога «ἐπὶ».

VII. СИНОПСКИ АМФОРИ

Вносът в синопски амфори по българското черноморско крайбрежие
е засвидетелствуван сравнително оскъдно въз основа на астиномни ам-
форни печати.¹²⁷ В досегашните археологически публикации за край-

¹²¹ Непубликувана у Г. Тончева, Керамика от антична яма.

¹²² Г. Тончева, пак там, стр. 266, № 5, табл. IV₄.

¹²³ Г. Тончева, пак там, стр. 265, № 1, табл. III₁.

¹²⁴ Г. Тончева, пак там, стр. 266, № 3, табл. III₄.

¹²⁵ Б. Н. Граков, Енглифическите клейма. . . , стр. 176, посочва такава лига-
тура сред амфорните печати от II група.

¹²⁶ Й. Б. Брашински, Амфори из раскопок Елизаветинского могильни-
ка в 1959 г., СА, 1961, кн. 3, стр. 181.

¹²⁷ Й. Б. Брашински, За икономическите връзки. . . , стр. 9 и сл.

Сравнителна таблица за размерите на хераклеийските амфори (тип VI)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
160	—	—	27,5	19,0	19,5	—	29,0	—	—	—	16,0	—	—	4,2/2,7
161	68,0	42,0	26,0	19,0	20,0	4,0	28,0	10,0	8,0	9,4	16,0	4,0	4,6	4,4/2,8
162	—	41,0	—	—	—	4,5	27,0	—	—	—	—	4,0	4,5	—
163	65,0	40,0	25,0	20,5	19,0	5,0	28,0	10,6	8,1	10,0	14,0	4,8	5,0	4,5/2,9
164	—	—	26,5	21,0	20,0	—	25,0	10,2	7,8	9,5	12,0	—	—	4,5/2,8
165	—	—	26,0	22,5	23,0	—	29,0	10,8	8,1	10,0	14,5	—	—	5,0/3,0
166	—	—	24,0	19,5	19,0	—	25,0	10,7	8,1	10,1	11,3	—	—	4,6/2,9
								10,2	7,7	9,6				
167	65,0	42,0	23,0	18,5	18,5	5,5	26,0	10,7	8,6	10,0	12,0	4,8	4,5	4,5/2,8
168	65,0	43,0	22,0	19,0	19,0	8,0	24,0	10,6	8,5	10,0	12,0	4,5	5,3	3,0/2,2
								8,3	5,8	7,7				
169	—	—	26,0	21,0	22,5	—	20,5	10,4	7,6	9,6	11,0	—	—	4,2/2,6
								9,0	6,1	8,4				
170	63,0	36,0	27,0	23,0	23,5	7,0	20,5	10,2	8,0	9,7	12,5	4,6	5,0	3,9/2,6
								8,8	6,7	8,4				
171	62,0	36,0	26,0	24,0	25,0	7,5	20,5	10,0	7,9	9,4	12,4	4,7	5,2	3,8/2,7
172	66,0	35,0	29,0	25,0	24,5	5,0	24,0	9,5	7,1	8,9	10,1	4,0	4,4	4,1/2,9
173	—	—	29,0	25,0	24,5	—	24,0	9,5	7,1	8,9	10,1	4,0	4,4	4,2/2,9
174	65,0	35,0	30,0	24,0	23,5	6,5	22,5	9,2	7,0	9,0	10,0	4,2	4,5	4,2/2,7
								8,3	6,1	8,0				
175	—	—	—	—	24,0	—	22,5	—	—	—	12,0	—	—	4,1/2,8
176	—	—	28,5	25,0	25,0	—	24,0	9,4	7,3	8,9	13,5	—	—	4,0/2,8
								8,1	6,3	7,6				
177	65,5	38,0	27,5	23,0	22,0	5,0	25,0	9,8	7,4	9,0	15,0	4,3	4,4	3,9/2,3
								9,4	7,1	8,8				
178	—	—	28,5	24,5	23,5	—	23,0	10,0	7,0	9,2	11,0	—	—	4,0/2,7
								9,1	6,6	8,5				
179	68,0	38,0	30,0	22,0	22,5	6,0	25,0	10,0	7,2	9,0	11,3	4,4	4,6	—
180	—	—	—	—	—	—	25,0	—	—	—	11,5	—	—	—
181	—	39,0	—	—	—	6,0	23,0	—	—	—	—	—	4,4	—
182	69,0	39,0	30,0	22,5	24,0	6,5	24,0	10,2	7,6	10,0	11,5	4,3	4,5	4,5/2,8
								9,7	7,2	9,0				
183	—	—	29,0	25,0	25,0	—	25,0	10,5	8,0	9,9	14,0	—	—	4,4/2,7
								9,0	6,7	8,9				
184	—	—	—	—	23,5	—	25,0	—	—	—	14,0	—	—	4,6/2,9
185	70,0	40,0	30,0	26,0	24,0	5,0	27,0	—	—	—	14,0	4,3	4,8	4,7/3,0
186	—	—	31,0	24,0	27,0	—	25,0	10,0	8,0	9,7	11,0	—	—	4,6/2,8
								9,3	7,2	8,7				
187	—	—	30,0	22,5	25,0	—	26,0	10,2	7,8	9,8	12,0	—	—	4,6/3,0
								8,7	5,8	8,0				
188	—	—	31,0	23,5	24,0	—	24,0	8,9	6,5	8,4	10,8	—	—	4,5/2,4
189	—	—	29,0	19,5	22,0	—	25,0	10,0	7,0	9,5	13,0	—	—	4,0/2,6
190	—	—	25,5	20,0	22,5	—	19,5	9,2	5,9	8,0	13,0	—	—	3,7/2,7

брежието не са посочени цели синопски амфори.¹²⁸ На наше разположение до този момент има четири амфори, които по характера на глината, формата и астиномния печат върху дръжката на една от амфорите може да се отнесат към синопското амфорно производство.

Въпреки изобилието на литература върху синопските амфорни печати изследванията върху типа на синопските амфори са сравнително оскъдни.¹²⁹ Зеест разграничава няколко типа синопски амфори, които

¹²⁸ М. L a z a r o v, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹²⁹ И. Б. З е е с т, Керамическая тара Боспора, стр. 90—91, табл. XIII—XIV, 28—31; Н. В. А н ф и м о в, Мэото-сарматский могильник у станицы Усть-Лабинской, МИА, 23, 1954, стр. 182; рис. 11 и 12; Й. Б. Б р а ш и н с к и й, Амфоры из раскопок Елизаветинского могильника, стр. 179 и сл.; Г. Д. Б е л о в, Синопская амфора из Херсонеса, СА, 1966, кн. 2, стр. 309—311.

се датират от IV в. — началото на III в. пр. н. е. докъм II в. пр. н. е. и от I в. пр. н. е. до I в. от н. е.¹³⁰

Амфорите от българското черноморско крайбрежие не правят изключение от известните досега типове синопски амфори. Две от тях (№ 191 и 192) се отнасят към по-ранното амфорно производство на Синопе. Другите две (№ 193 и 194) трябва да се поставят в рамките на II в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА СИНОПСКИТЕ АМФОРИ

191. Несебър, инв. № 415, извадена от морето при риболов (табл. XIX).

Липсва част от шийката с устието. Шийката е висока, цилиндрична, долу разширена. Почти хоризонтални, заоблени рамене, високо конусовидно тяло с високо цилиндрично столче, долу леко разширено.

Върху едната дръжка — правоъгълен печат в три реда, трудно четлив

[Πολύχ]αρμου
[Αστυ]νόμου

В дясната страна емблема — грозд и клас.

Размери на печата: дължина 6 см.

Възстановяването на името на магистрата представлява известна трудност, до колкото четенето на ρ е несигурно. Астиномът Πολύχρμος е от втора хронологическа група на Граков (270—220 г. пр. н. е.), при това Граков го поставя в числото на последните астиноми в групата.¹³¹ Прочитането на третия ред в печата (името на производителя) е невъзможно. Анфимов публикува подобен печат на Πολύχαρμος със същата емблема, при който в третия ред стои името на производителя Γλαυκία.¹³²

Този тип амфори Анфимов поставя сред най-ранните синопски амфори. Несебърската амфора е спомената от Брашински,¹³³ без да прави опит за тълкуване на печата, като я датира към началото на III в. пр. н. е.

192. Несебър, инв. № 420, извадена от морето при риболов (табл. XIX).

Еднаква по тип с № 191. Липсва долната половина на тялото. Шийката е също така висока, цилиндрична, разширена леко в горната част, там, където се захващат дръжките. Устието е с полуцилиндрично венче. Върху дръжките няма печат.

193. Созопол, инв. № 213, извадена от морето при риболов (табл. XIX).

Широко устие, с малко полуцилиндрично венче. Шийката е цилиндрична, значително по-ниска от шийките на предишните екземпляри. Широки плоски дръжки, спускащи се отвесно надолу. Яйцевидно тяло, долу стеснено конусовидно. Ниско цилиндрично столче, в долния край слабо издадено навън. Отдолу малка вдлъбнатина.

Близка до тип 30-а у Зеест.¹³⁴

194. Созопол, инв. № 448, извадена от морето при риболов (табл. XIX).

Липсват горната половина на шийката с устието и двете дръжки. Еднаква по форма с № 193. Столчето по-разширено.

Сравнителна таблица за размерите на синопските амфори (тип VII)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
191	—	45,0	—	—	23,0	—	33,0	—	—	—	15,0	5,4	4,9	4,7/2,7
192	—	—	29,0	22,0	21,5	—	32,0	11,0	8,3	10,0	14,0	—	—	—
193	87,5	63,0	24,5	16,0	16,0	7,0	43,0	13,5	10,8	13,0	17,0	4,3	4,7	4,5/2,7
194	—	61,0	—	—	—	7,0	34,0	—	—	—	17,0	4,8	5,2	—

¹³⁰ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора.

¹³¹ Б. Н. Граков, Древнегреческие керамические клейма. . . , стр. 127.

¹³² Н. В. Анфимов, Синопские остроногие амфоры эллинистической эпохи в Прикубанье, ВДИ, 1951, кн. 1, стр. 112.

¹³³ Й. Б. Брашински, За икономическите връзки. . . , стр. 10.

¹³⁴ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 91, табл. XIII.

VIII. РОДОСКИ АМФОРИ

В противоположност на изобилието от родоски амфорни печати¹³⁵ цели или фрагментирани родоски амфори се срещат твърде рядко. В археологическата литература за нашето черноморско крайбрежие не са публикувани цели родоски амфори.

От открития досега материал, съхраняван в нашите крайбрежни музеи, са запазени само две цели родоски амфори и няколко шийки със запазена едната дръжка с родоски печати. Шийките от родоски амфори са открити в морето непосредствено до Несебър и по съдържанието на печатите върху едната запазена дръжка се отнасят към ранната родоска амфорна продукция — края на IV в. пр. н. е.¹³⁶ На тази датировка не противоречи и формата на запазената дръжка, която е характерна за ранните родоски амфори.¹³⁷

Двете запазени амфори са от различни типове, което личи по формата на тялото, по дръжките и столчето. Глината е характерната за родоските амфори, добре измесена, чиста, с розовокафяв цвят, без каквито и да било забележими примеси. Повърхността на амфорите е с жълтокафява обmazка.

КАТАЛОГ НА РОДОСКИТЕ АМФОРИ

195. Несебър, инв. № 328, намерена в морето при риболов (табл. XIX).

Липсва част от устието. Венчето е полуцилиндрично. Висока цилиндрична шийка, извити нагоре дръжки с елипсоидно сечение, полегати рамене, отделени от шийката. Издуто конусовидно тяло, цилиндрично столче, отдолу плоско срязано. Печати върху дръжките липсват.

I тип по Грейс — края на IV в. пр. н. е.

196. Созопол, инв. № 417, намерена в морето при риболов (табл. XIX).

Липсва по-голямата част от устието. Висока цилиндрична шийка с високи дръжки, остро извити в горния си край. Заоблени рамене, конусовидно тяло с издути навън стени. Цилиндрично столче, отдолу леко издуто.

Върху хоризонталната част на дръжките — следи от правоъгълни печати, сега изтрити и нечетливи.

II тип по Грейс — III в. пр. н. е.

Сравнителна таблица за размерите на родоските амфори (тип VIII)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
195	73,0	40,0	33,0	23,5	23,0	4,5	35,0	11,9	9,3	—	13,0	4,5	3,3	3,7/2,7
196	81,0	47,5	33,5	25,0	26,0	5,5	35,0	—	—	—	12,2	4,5	3,8	3,8/2,9

IX. КОСКИ АМФОРИ

Коските амфорни печати са отделени в специална група за първи път от А. Маури,¹³⁸ който ги поставя в хронологическите рамки на III—II в. пр. н. е. Същият описва и формата на коските амфори въз основа

¹³⁵ М. Мирчев, Амфорните печати. . . , стр. 23—38; М. Мирчев, Г. Тончева, Д. Димитров, цит. съч., № 20; А. Балканска, Новооткрити амфорни печати. . . , стр. 62; А. Алексиева, Амфорни печати в Бургаския музей, стр. 47—48, № 6—9; М. Lazarov, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹³⁶ М. Lazarov, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹³⁷ V. Grace, The Eponyms Named on Rodian Amphora Stamps, p. 116—128, Pl. 42.

¹³⁸ A. Maury, Nuova silloge epigrafica di Rhodi e Cos, Firenze, 1925, p. 246, 248

на четири амфори, намиращи се в музея в Родос. Впоследствие публикации на коските амфори и амфорни печати и изследванията върху тях се увеличиха,¹³⁹ като бяха детайлизирани някои въпроси с датировката.

Коският амфорен материал от българското черноморско крайбрежие е сравнително оскъден. Досега бяха известни предимно няколко печата: два от Варна¹⁴⁰ и три от Несебър.¹⁴¹ Една фрагментирана коска амфора е намерена при разкопките в некропола на Аполония.¹⁴²

В настоящия момент от българското черноморско крайбрежие освен посочените печати и горна част от коска амфора от Аполония са известни 3 цели коски амфори и една шийка от коска амфора. Те са от два различни типа. Първият тип (№ 197, 198 и 199) се отличава със сравнително невисоката си широка цилиндрична шийка, подчертано отделена от раменете. Венецът е с полуцилиндрична форма. Двойните дръжки (един от характерните белези на коските амфори) са извити и повдигнати нагоре, подобно на ранните родоски амфори. Раменете са полегати, тялото е заоблено, конусовидно, твърде отпуснато. Столчето е ниско, заострено надолу, с изпъкнал пръстен в горната си част. Глината е същата, както на коските амфорни печати — добре омесена, със ситни слюдести примеси, с розовокафяв цвят. Повърхността на съдовете е много добре огладена и покрита с жълтозеленикава обmazка, което също е характерен белег на коските амфори.

Вторият тип в нашия каталог е представен от две амфори (№ 200 и 201). Първата от тях е с много висока цилиндрична шийка, присвита в долната си част, там, където се захваща за раменете на съда. Дръжките, също двойни, са значително високи, със същата характерна извивка в горния край, както при по-ранните амфори, но тук тя е значително по-подчертана. Тялото е много високо, издължено, цилиндрично, с издути навън стени, в долната част свито конусовидно и стъпило върху остро столче. Глината е повече кафява, повърхността с жълтозеленикава обmazка.

Другият екземпляр (№ 201) е със значително по-малки размери. Формата е същата, но раменете са отделени от тялото с ръб, а дръжките са значително повече и по-подчертано извити и издигнати нагоре (табл. XXIV). Глината е бледожълтокафява. По форма тази амфора прилича твърде много на описаните от Зеест светлоглинени амфори с двойни дръжки,¹⁴³ известни от Северното Причерноморие.¹⁴⁴ Датират се в периода I в. пр. н. е. — I в. от н. е.

¹³⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 104—107; Й. Б. Брашинский, Успехи керамической эпиграфики, стр. 298; същият, Новые зарубежные исследования по керамической эпиграфике, СА, 1966, кн. 2, стр. 332 и сл.

¹⁴⁰ М. Мирчев, Амфорните печати. . . , стр. 56—57, № 269 и 270.

¹⁴¹ М. Lazačov, Timbres amphoriques de Nessebar.

¹⁴² Т. Иванов, Антична керамика от некропола. . . , стр. 260, № 761, табл. 131—без да определи коската принадлежност на амфората.

¹⁴³ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 109.

¹⁴⁴ Н. В. Анфимов, Мэотские поселения Восточного Приазовья, КСИМК, XXXIV, 1950, стр. 87, рис. 221.

КАТАЛОГ НА КОСКИТЕ АМФОРИ

197. Созопол, инв. № 228, намерена в морето при риболов (табл. XIX). Запазена изцяло. По средата на тялото има два двойни вдлъбнати пръстена. Между раменете и шийката — релефен остър пръстен.
198. Бургас, инв. № 891, намерена в некропола на Аполония по време на разкопките през 1948 г. във от гроб¹⁴⁵ (табл. XIX). Запазени само шийката с двете дръжки и горната част на тялото. Еднаква по форма с № 197. Датирана от издателя (без да определя принадлежността ѝ към коското амфорно производство) в началото на III в. пр. н. е.
199. Бургас, инв. № 2139, намерена край Поморие през 1967 г. по време на подводна археологическа експедиция (табл. XXIV). Запазени са само половината от шийката с едната дръжка и част от раменете на съда.
200. Несебър, инв. № 111, извадена от морето при риболов (табл. XX). Фрагментирана, сега слепена. Формата запазена изцяло. Кафява глина, отвън с жълта обмазка.
201. Варна (табл. XXIV). Бледа жълтокафява глина. Едната дръжка в горния край малко отчупена. Столчето фрагментирано.

Сравнителна таблица за размерите на коските амфори (тип IX)

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
197	79,0	55,0	24,0	11,5	16,0	4,0	40,0	12,5	9,8	11,8	10,6	3,6	—	4,6/2,4
198	—	—	—	13,0	16,0	—	—	12,6	10,6	11,4	12,5	—	—	4,2/2,2
199	—	—	—	11,5	12,5	—	—	12,8	9,3	11,7	12,0	—	—	4,1/2,3
200	111,5	75,0	36,5	28,0	29,0	7,0	32,0	11,6	8,5	10,6	12,0	—	2,9	5,2/2,5
201	79,0	49,0	30,0	23,5	27,0	7,0	18,0	9,3	6,4	8,7	9,6	—	2,8	4,4/2,2

X. КНИДОСКИ АМФОРИ

В сбирките на нашите крайбрежни музеи засега има само две амфори, които по състава на глината и главно по формата може да се отнесат към амфорното производство на Книдос.¹⁴⁶

И двете амфори са с еднаква форма: висока и широка цилиндрична шийка със сплеснато венче във формата на срязан на две полуцилиндър. Отвесни плоски дръжки, почти хоризонтални рамене, издуто конусовидно тяло. Столчето — една от характерните особености на книдоските амфори — е конусовидно, високо, на горната част с пръстеновиден израстък. И върху двете амфори липсват печати.¹⁴⁷

Глината е червеникавотъмнокфява, тъмносива в разлома. Слаби следи от слюда и песъчинки. Обикновено книдоските амфори се датират в периода III—II в. пр. н. е.

КАТАЛОГ НА КНИДОСКИТЕ АМФОРИ

202. Варна, инв. № II 280, намерена в с. Млада гвардия, Варненски окръг, (табл. XX). Много добре запазена.
203. Созопол, инв. № 212, намерена в морето при риболов (табл. XX). Значително по-големи размери. Шийката се стеснява в горния край.

¹⁴⁵ Т. И в а н о в, Антична керамика. . . , стр. 260, № 761.

¹⁴⁶ За формите и типове на книдоските амфори вж: V. G r a s e, Stamped amphora handles. . . , p. 304, Pl. I, 6; i b i d e m, Standard pottery containers. . . , p. 186, Pl. 19.

¹⁴⁷ Два книдоски амфорни печата е публикувал М. М и р ч е в, Амфорните печати. . . , № 231 и 232, и това са засега единствените книдоски амфорни печати от нашите земи.

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
202	57,0	34,0	23,0	18,5	16,0	7,0	29,0	11,5	8,8	10,6	13,0	7,0	1,7	3,4/2,0
203	75,5	44,5	31,0	19,0	20,5	9,0	43,0	10,8	8,1	9,8				
								12,3	8,8	11,3	16,0	8,0	2,5	4,4/2,7

ХІ. АМФОРИ ОТ НЕИЗВЕСТНИ ЦЕНТРОВЕ

А. АМФОРИ С ШИРОКИ ВЕНЦИ — ТИП СОЛОХА I

Тези амфори, добили името си от Солохинската могила, се отличават много добре по твърде широкия, издаден силно навън и скосен надолу венец, ниската цилиндрична шийка и голямото заоблено тяло. Описани за пръв път от А. П. Манцевич¹⁴⁸ и обозначени като тип Солоха I, тези амфори намират широко място сред публикациите за амфорен материал както от Черноморието, така и от Средиземноморския басейн.¹⁴⁹ Датират се в IV в. пр. н. е. Правят се опити и за определяне на местопроизводството на амфорите тип Солоха I, но все още е трудно да се намери приемливо предположение.¹⁵⁰

За пръв път този тип амфори е засвидетелствуван по българското черноморско крайбрежие по време на разкопките в некропола на Аполония през 1946 г.¹⁵¹ Известните досега материали не дават възможност да се направи заключение за някакъв особено интензивен внос в този вид амфорен амбалаж по западния черноморски бряг. Известни са още една изцяло запазена амфора, намираща се в Каварненския музей, и две шийки на подобен вид амфори — едната пак от разкопките в некропола на Аполония и другата извадена от морето край Несебър.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ ТИП СОЛОХА I

204. Каварна, инв. № 85, намерена в морето в района на Каварна (табл. XX и XXIV).

Жълтокафява глина. Широкият венец на места е фрагментиран. Столчето отчупено.

205. Бургас, намерена в некропола на Аполония по време на археологическите разкопки през 1948 г. вън от гроб. Датирана в края на III в. пр. н. е.¹⁵² (табл. XX).

Запазени са шийката с двете дръжки и широкото, скосено надолу венче и част от раменете на съда.

206. Несебър, инв. № 1491, извадена от морето в залива до Несебър, между плажа и пристанището (табл. XXIV).

Керемиденокафява глина. Запазена е шийката с едната дръжка.

207. Созопол, извадена от морето при риболов (табл. XX).

Запазени са шийката с двете дръжки и част от раменете на съда.

¹⁴⁸ А. П. Манцевич, Амфори кургана Солоха, СГЭ, IV, 1947, стр. 3.

¹⁴⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 91 и сл. и посочената там литература.

¹⁵⁰ И. Б. Зеест, пак там, стр. 93. Напоследък А. П. Манцевич, Об амфорах из кургана Солоха, СГЭ, XXIX, 1968, стр. 48 и сл., отново прави опит да защити своето предположение за теронския произход на този тип амфори.

¹⁵¹ Т. Иванов, Керамиката от некропола на Аполония, стр. 44, обр. 52 и 53.

¹⁵² Т. Иванов, Антична керамика от некропола. . . , стр. 259—260, № 759.

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
204	—	—	18,0	15,0	14,0	—	34,5	16,5	13,3	12,0	11,2	—	—	4,1/2,7
205	—	—	—	15,0	14,0	—	—	16,0	10,7	11,6	14,0	—	—	4,7/3,0
206	—	—	—	17,0	17,0	—	—	17,8	13,2	13,4	11,6	—	—	4,4/2,9
207	—	—	—	15,0	15,0	—	—	16,0	11,2	12,4	11,0	—	—	4,8/3,1

Б. АМФОРИ С ШИРОКИ ДИСКОВИДНИ ВЕНЦИ

Засега тази група е представена от две фрагментирани амфори от Несебър. В много отношения те приличат на коските амфори — ниска цилиндрична шийка, отделена с изпъкнал ръб от раменете на съда, двойна дръжка. Венчето обаче е издадено навън подобно на амфорите от тип Солоха I, но за разлика от тях в средата има изпъкнал ръб, който го прави дисковидно. За съжаление не са запазени телата на съдовете.

Върху дръжките на амфорите има печати: в малка вдлъбнатина монограми от по една или две букви. Глината е плътна, виолетовокафява, с бели кварцови примеси.

КАТАЛОГ НА АМФОРИТЕ ТИП Х I Б

208. Несебър, инв. № 1077, извадена от морето в залива между пристанището и плажа на Несебър¹⁵³ (табл. XXIV).

Запазена е шийката с двете дръжки и раменете на съда. Двойни дръжки. Върху едната дръжка — правоъгълен печат със заоблени очертания в един ред със съкращение

Πε. . . .

Размери на печата: 1,7/1,2 см (табл. XXII).

Размери: H₃: 16 см, H₄: 15 см, D₁: 16,6 см, D₂: 10,6 см, D₃: 12 см, D₄: 11,4 см, D₇: 4,3/2,2 см.

209. Несебър, инв. № 1078, извадена от морето между пристанището и плажа на Несебър.

Запазена е шийката с едната плоска дръжка. Върху двойната дръжка има правоъгълен печат в един ред. Запазена е само началната буква от съкращението: Ε.

Размери: H₃: 15 см, H₄: 14,5 см, D₁: 17,5 см, D₂: 11,5 см, D₃: 13,2 см, D₄: 12,7 см.

В. АМФОРИ С ВИСОКА ЦИЛИНДРИЧНА ШИЙКА
И РАЗШИРЕНО ЦИЛИНДРИЧНО СТОЛЧЕ

210. Бургас, инв. № 1877, намерена случайно в античното селище при «Сладките кладенци» (табл. XX).

Розовокафява глина. Висока цилиндрична шийка, отделена от раменете с вдлъбнатата линия, с масивно пръстеновидно венче. Дръжките са с елипсовидно сечение. Тялото е издуто в раменете, конусовидно, стъпило върху високо цилиндрично столче, в долния край силно разширено, отдолу с немного висока вдлъбнатина.

211. Бургас, инв. № 1879, намерена случайно в античното селище при «Сладките кладенци» (табл. XX).

Близка по форма до № 210, но шийката е с по-подчертано конкавни стени, разширена в долната си част. Глината е розовокафява. Тялото е издължено, конусовидно, издуто в раменете, които са заоблени. Високо цилиндрично столче, разширено в долната си част, но по-малко, отколкото при № 210. Отдолу конусовидна вдлъбнатина. Полуцилиндрично венче; елипсовидно устие.

212. Бургас, инв. № 660, намерена в Созопол в античния некропол на Апология по време на разкопките от 1948 г. (табл. XX).

¹⁵³ M. L a z a r o v, Timbres amphoriques de Nessebar.

Липсват шийката с устието и двете дръжки. Раменете са наклонени, отделени с ръб от тялото. Последното е високо, конусовидно, с много високо цилиндрично столче, долу силно разширено, с издаден пояс. Отдолу има широка конусовидна вдлъбнатина.

Розовокафява глина, с бели кварцови примеси.

213. Каварна, инв. № 1641 (табл. XX).

Липсва шийката с двете дръжки. Издължено конусовидно тяло с високо цилиндрично столче, долу разширено, сега малко фрагментирано. Отдолу широка вдлъбнатина.

Розовокафява глина.

Сравнителна таблица за размерите на амфорите тип XI B

№	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇
210	76,5	47,0	29,5	20,0	21,5	7,0	32,0	11,4	8,6	10,4	14,0	4,6	6,0	4,3/2,7
211	76,5	46,0	30,5	21,5	21,5	8,0	34,0	10,8	8,0	10,2	13,0	5,2	5,6	4,4/2,4
212	—	58,0	—	—	—	6,0	30,5	—	—	—	14,0	5,0	7,5	—
213	—	43,0	—	—	—	9,0	25,5	—	—	—	13,0	4,2	5,2	—

Този тип амфори се обединяват както от еднаквия състав на глината и еднаквото столче, така също и от сравнително еднаквата форма на останалите части на съда. Редица белези, особено при амфора № 212, ни насочват към амфорите тип Солоха II. Всъщност и при другите екземпляри столчето е с форма, близка до столчето на амфорите тип Солоха II,¹⁵⁴ но значително по-скъсените пропорции, по-ниското тяло, по-големият диаметър при № 210 и 211 правят амфорите от «Сладките кладенци» по-тромави, отколкото познатият тип Солоха II.

Г. ЕДИНИЧНИ АМФОРИ ОТ РАЗЛИЧНИ ПРОИЗВОДСТВЕНИ ЦЕНТРОВЕ

214. Созопол, инв. № 477, намерена в морето при риболов (табл. XXI).

Мека ронлива, жълта глина. Невисока цилиндрична шийка с леко издаден навън венец, отделен от шийката с широка и дълбока вдлъбнатина. Шийката е отделена с ръб от раменете. Широки, плоски, отвесни дръжки, в горния край силно извити и издадени нагоре. Раменете и тялото са слети в едно и представляват издължена сфера. Конусовидно столче във вид на поставка, отдолу с широка вдлъбнатина и умбо-видна издупчина на дъното.

Столчето е твърде близко до столчето на архаичните амфори със сферично тяло и ниско столче (тип III A, особено № 68). Един твърде близък паралел може да се посочи в една амфора, украсена с хоризонтални линии от кафявочерен лак, намерена в Истрия. Подобни амфори са известни и от Марсилия.¹⁵⁵ Амфората от Созополския музей се отличава с по-високата шийка, по-издължените дръжки и столчето, които обаче не правят съществена отликата от посочените екземпляри от Истрия и Марсилия.

VI в. пр. н. е. Малоазийски произход.

Размери: H : 68,5 см, H₁ : 41 см, H₂ : 27,5 см, H₃ : 10 см, H₄ : 12 см, H₅ : 4 см, D : 42 см, D₁ : 12,5/11 см, D₂ : 11,6/10 см, D₃ : 12,1/10,5 см, D₄ : 12 см, D₅ : 5,3 см, D₆ : 6,8 см, D₇ : 3,4/2,8 см.

215. Бургас, инв. № 1662, намерена в морето при риболов в района на Созопол (табл. XXI).

Жълторозова глина. Масивно венче във форма на пресечен конус, издадено навън и скосено надолу, като по такъв начин напомня венчето на амфорите тип Солоха I. Висока цилиндрична шийка с масивни високи дръжки, плоски в сечението. Заоблено в раменете конусовидно тяло, стъпило върху нисък цилиндър, под който има полусферично столче.

¹⁵⁴ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 96—97, табл. XVIII и XIX.

¹⁵⁵ S. D i m i t r i u, Cartierul de locuinte din zona de vest a cetatii in epoca arhaica, Histria, II, p. 102, Pl. 29, № 515.

Размери: Н : 80 см, Н₁ : 45 см, Н₂ : 35 см, Н₃ : 24 см, Н₄ : 23,5 см, Н₅ : 7,5 см, D : 38,5 см, D₁ : 13 см, D₂ : 8,2 см, D₃ : 10,7 см, D₄ : 14 см, D₅ : 5,4 см, D₆ : 7,2 см, D₇ : 5,1/3,1 см.

Две твърде близки по форма амфори са намерени в гроб в Истрия. Отличават се (ако се съди по представените графични реставрации) с по-издутите в раменете тела. Датират се заедно с останалия материал от гробницата от IV в. пр. н. е.¹⁵⁶

216. Бургас, инв. № 1635, намерена в Несебър през 1957 г. (табл. XXI).

Мека, жълторозова глина. Широко устие с масивно венче във вид на гривна. Сравнително висока цилиндрична шийка с плоски дръжки, заловени в горния си край за средата на шийката. Яйцевидно тяло със заоблени рамене, стъпило върху ниско цилиндрично столче, отдолу с вдлъбнатина.

Размери: Н : 65 см, Н₁ : 37 см, Н₂ : 28 см, Н₃ : 16 см, Н₄ : 13 см, Н₅ : 5 см, D : 35 см, D₁ : 13,2/14,2 см, D₂ : 11,8/10,6 см, D₃ : 12,6/11,2 см, D₄ : 12,5 см, D₅ : 5 см, D₇ : 3,6/2,3 см.

Подобна амфора е намерена в гроб в Истрия през 1958 г., датиран в III в. пр. н. е.¹⁵⁷ Еднаква по форма е и амфората от Мумджиляр, могила № 2, датирана с цялото погребение от V в. пр. н. е.¹⁵⁸

217. Несебър, инв. № 236, намерена в морето при риболов (табл. XXI).

Жълтокафява глина. Липсва едната дръжка. Полуцилиндрично венче, немного висока цилиндрична шийка, разширяваща се надолу. Полегати рамене и издуто конусовидно тяло, с високо столче, прищипнато при захващането за тялото, отдолу с издут конус. Дръжката е широка, с плоско сечение.

Под дръжката върху раменете надпис в един ред, издълбан в още неизсъхнала глина (обр. 3).

ΕΥΣΕΛΥ

Обр. 3

Размери: Н : 71 см, Н₁ : 44 см, Н₂ : 27 см, Н₃ : 18 см, Н₄ : 17 см, Н₅ : 7 см, D : 42 см, D₁ : 12 см, D₂ : 8,5 см, D₃ : 10,8 см, D₄ : 13,5 см, D₅ : 7 см, D₇ : 4,6/2,5 см.

218. Созопол, инв. № 241, намерена в морето при риболов (табл. XXI).

Мека, жълтокафява глина. Висока, масивна, цилиндрична шийка, стесняваща се нагоре. Широко устие с полуцилиндрично венче. Масивни широки дръжки с елипсоидно сечение. Яйцевидно тяло с полегати рамене, стъпило върху високо цилиндрично столче, в долния край леко разширено. Отдолу дълбока конусовидна вдлъбнатина.

Размери: Н : 77,5 см, Н₁ : 52 см, Н₂ : 25,5 см, Н₃ : 19,5 см, Н₄ : 20 см, Н₅ : 7 см, D : 42 см, D₁ : 13,5 см, D₂ : 12,1 см, D₃ : 13 см, D₄ : 16 см, D₅ : 5,6 см, D₆ : 5,2 см, D₇ : 3,9/3,2 см.

219. Созопол, инв. № 486, намерена в морето при риболов (табл. XXI).

Жълтокафява глина, с едри примеси. Липсват шийката с устието и двете дръжки. Близка до № 218, но тялото е по-скоро цилиндрично, в долния край свито конусовидно. Столчето е цилиндрично, но по-ниско и значително по-разширено в долния край. Отдолу има вдлъбнатина с умбовиден израстък на дъното.

Размери: Н₁ : 48 см, Н₅ : 5,5 см, D : 37 см, D₄ : 15 см, D₅ : 5,6 см, D₆ : 6 см.

220. Созопол, инв. № 457, намерена в морето при риболов (табл. XXI).

Остра, кафява глина. Висока цилиндрична шийка. Устието е с малко, заоблено, пръстеновидно венче. Отвесни плоски дръжки. Почти хоризонтални, заоблени рамене. Издуто в горната част конусовидно тяло, стъпило върху високо столче, в долната част с цилиндрична поставка с конусовидна вдлъбнатина.

Размери: Н : 46 см, Н₁ : 30 см, Н₂ : 16 см, Н₃ : 13 см, Н₄ : 13,5 см, Н₅ : 6 см, D : 26 см, D₁ : 9 см, D₂ : 7,8 см, D₃ : 8,4 см, D₄ : 9 см, D₅ : 4,8 см, D₆ : 5,2 см, D₇ : 4,2/3,1 см.

221. Созопол, инв. № 208, намерена в морето при риболов.

Светлочервена глина. Еднаква по форма с № 220.

¹⁵⁶ P. Alexandrescu, op. cit., p. 184, Pl. 91, XXIX, 6—7.

¹⁵⁷ P. Alexandrescu, op. cit., p. 231, Pl. 84, m. 6—1.

¹⁵⁸ Г. Фехер, Могилни находки от Мумджиляр, ИБАИ, VIII, 1934, стр. 111, обр. 95.

Размери: Н : 44 см, Н₁ : 29 см, Н₂ : 15 см, Н₃ : 12,5 см, Н₄ : 13 см, Н₅ : 6 см, D : 26 см, D₁ : 9 см, D₂ : 7,8 см, D₃ : 8,4 см, D₄ : 9 см, D₅ : 4,7 см, D₆ : 5,3 см, D₇ : 4,2/3,1 см.

222. Бургас, инв. № 322, намерена в пристанището на Созопол при драгажни работи през 1928 г. (табл. ХХI).

Керемиденокафява глина, с бели примеси. Липсват част от шийката и част от едната дръжка. Цилиндрична шийка със заоблено полуцилиндрично венче. Дръжките с елипсоидно сечение. Издуто яйцевидно тяло. Ниско цилиндрично столче, в долния край разширено и скосено навътре. Отдолу малка вдлъбнатина.

Размери: Н : 68 см, Н₁ : 41 см, Н₂ : 27 см, Н₃ : 18 см, Н₄ : 18 см, Н₅ : 5 см, D : 35 см, D₁ : 13 см, D₅ : 4,6 см, D₆ : 5,3 см, D₇ : 4,3/2,9 см.

223. Созопол, инв. № 203, намерена в морето при риболов (табл. ХХI).

Мека, розовокафява глина. Средно висока цилиндрична шийка, разширена в долния край. Устнето с издадено навън полуцилиндрично венче. Широки и дебели дръжки със заоблено сечение. Полегати рамене, слети с издълженото конусовидно тяло, с леко издути навън стени. Ниско цилиндрично столче, в долната част силно дисковидно разширено, отдолу вдлъбнато и с малка умбовидна изпъкналост.

Размери: Н : 71 см, Н₁ : 49 см, Н₂ : 22 см, Н₃ : 15 см, Н₄ : 14 см, Н₅ : 12 см, D : 30 см, D₁ : 11 см, D₂ : 8,5 см, D₃ : 10,2 см, D₄ : 11,7 см, D₅ : 4,8 см, D₆ : 7,3 см, D₇ : 4,0/2,8 см.

По формата си е твърде близка до херсонеските амфори от III тип,¹⁵⁹ средата на IV в. пр. н. е.

Изводите за търговските връзки на градовете по крайбрежието, които могат да се направят въз основа на разгледания в настоящата работа материал, са ограничени поради няколко причини. Повечето от амфорите са открити случайно, и то в морето, и с малки изключения не могат да се свържат с търговията на нито една от крайбрежните гръцки колонии. Освен това не би могло да се правят пълноценни изводи за икономическите отношения само въз основа на запазените цели амфори, които са предмет на настоящата работа, без да се имат предвид амфорните печати и останалият фрагментиран амфорен материал. А тяхното привличане би надхвърлило задачите на настоящата публикация и би утежнило и без това широкия обем на работата.

Все пак още отсега на вниманието се налагат някои изводи. На първо място трябва да се отбележи сравнително голямото количество архаични амфори в музеите по българското черноморско крайбрежие. Независимо че в по-голямата си част са извадени случайно от морето, те са останки от товара на потънали кораби, чиято крайна цел най-вероятно е било западното черноморско крайбрежие.

Централно място сред този внос заемат амфорите на о-в Хиос. За пръв път в настоящата работа е установен ранен хиоски внос по нашия черноморски бряг (амфорите тип I А). Както се вижда от каталога, връзките с Хиос продължават неотслабно и през следващите векове и са най-силни през втората половина на VI в. и целия V в. пр. н. е. При това голяма част от амфорите от този период са намерени на сушата. Тези връзки не прекъсват и през следващия IV в. пр. н. е. Ако се потвърди изказаното вече предположение за хиоската принадлежност на амфорите с «качулковидно» столче, то ще се окаже, че и през целия IV в. пр. н. е. Хиос не е загубил търговското си влияние по крайбрежието. Освен това наличието на толкова продължителен внос в хиоски амфори говори за съществуването на една традиция и е явно резултат на пряк контакт между градовете по западния бряг на Понта и о-в Хиос.

¹⁵⁹ И. Б. Зеест, Керамическая тара Боспора, стр. 98, табл. ХХI, 39 а.

Интерес представляват и лесбоските амфори. Всички амфори от този тип са намерени на сушата — в античното селище при «Сладките кладенци» и във Варна, което е несъмнено свидетелство за предназначението на лесбоския внос за градовете по западния черноморски бряг и оттам за вътрешността на района. Твърде е вероятно наличието на лесбоски амфори по нашето крайбрежие да е резултат на посредничеството на някой по-значителен търговски център. Уточняването на това посредничество би могло да се извърши след детайлно проучване на политическата и икономическата история на острова в древността и по-специално през V в. пр. н. е., откогато са и намерените по нашето крайбрежие амфори. Това се отнася и за другите по-малки центрове, чиито амфори се намират по българския черноморски бряг.

Огромното значение на Тасос в търговията с бреговете на Древна Тракия, засвидетелствувано вече въз основа на тасоските амфорни печати, намира подкрепа и при разглеждането на амфорите. Нещо повече. Неподпечатаните тасоски амфори говорят за сравнително ранен и в същото време интензивен внос по крайбрежието — от втората половина на V в. пр. н. е. насетне. Разглеждането на по-нататъшното развитие на връзките с о-в Тасос не би могло обаче да бъде успешно, ако не се привлече и значителното количество тасоски амфорни печати.

Промяна ще се наложи и във възгледите за хераклеийския внос. Но и тук, както и при тасоските амфори, не би могло да се правят каквито и да било заключения, без да се има предвид цялото количество хераклеийски амфорни печати, открити досега.

За да се извлекат цялостни изводи за интензивността на амфорния внос по крайбрежието, е наложително също така да се направят паралели с открития до този момент амфорен материал във вътрешността на страната. Така ще се набележат центровете и пътищата на проникване на търговията от крайбрежието към вътрешността на Тракия. Такива възможности съществуват и очевидно това трябва да бъде задачата на едно следващо проучване.

AMPHORES ANTIQUES (VI—I^e s. av. n. ère) DU LITTORAL BULGARE DE LA MER NOIRE

M i h a ï l L a z a r o v

R é s u m é

L'article porte sur 223 amphores conservées dans les musées du littoral bulgare de la mer Noire qui, à quelques exceptions près, n'ont pas fait jusqu'ici l'objet d'une publication. Les amphores sont classées d'après leurs centres de fabrication et leurs espèces en respectant toutefois dans ses grandes lignes leur chronologie.

Une grande partie des pièces des musées de cette région est constituée par les amphores de l'île de Chios. C'est pour la première fois que l'on établit l'existence de très anciennes importations de l'île de Chios vers le littoral bulgare de la mer Noire (type I A dans le catalogue) dans la première moitié du VIe s. av. n. ère. Les relations avec Chios ont continué aussi aux siècles suivants mais elles étaient le plus intenses pendant la seconde moitié du VIe s. et tout le Ve s. av. n. ère (type I B et B). Chios n'avait pas perdu son influence commerciale sur la côte ni au IVe s. av. n. ère ce qui est attesté par la présence d'amphores de Chios (type I Д), ainsi que par les nombreuses amphores à pied en forme de «capuchon» (type II) dont l'origine est probablement Chios ou un centre proche de cette île. Les exportations qui portent sur une aussi longue période d'amphores de Chios nous permettent de croire à l'existence d'une tradition et il est évident que des relations directes avaient existé entre les villes côtières occidentales du Pont et Chios.

Le nombre d'amphores archaïques de centres encore inconnus (type III A et B) est très important. Indépendamment du fait que la plupart d'entre elles ont été repêchées fortuitement de la mer, il constituent des restes de cargaisons de bateaux coulés, destinées probablement aux ports occidentaux de la mer Noire.

Les amphores de Lesbos sont également très intéressantes (type III B). Elles ont été trouvées surtout sur la côte et montrent indubitablement, que les exportations de Lesbos étaient dirigées vers les villes du littoral occidental de la mer Noire et son arrière pays. Il est fort possible que la présence des amphores de Lesbos sur la côte occidentale de la mer Noire soit due à des importations effectuées par le truchement de centres commerciaux plus importants. C'est certainement le cas des amphores découvertes sur le littoral bulgare de la mer Noire et provenant d'autres petites villes.

L'importance très grande de Thasos pour les relations commerciales entre cette île et les centres côtiers de la Thrace pendant l'Antiquité, attesté

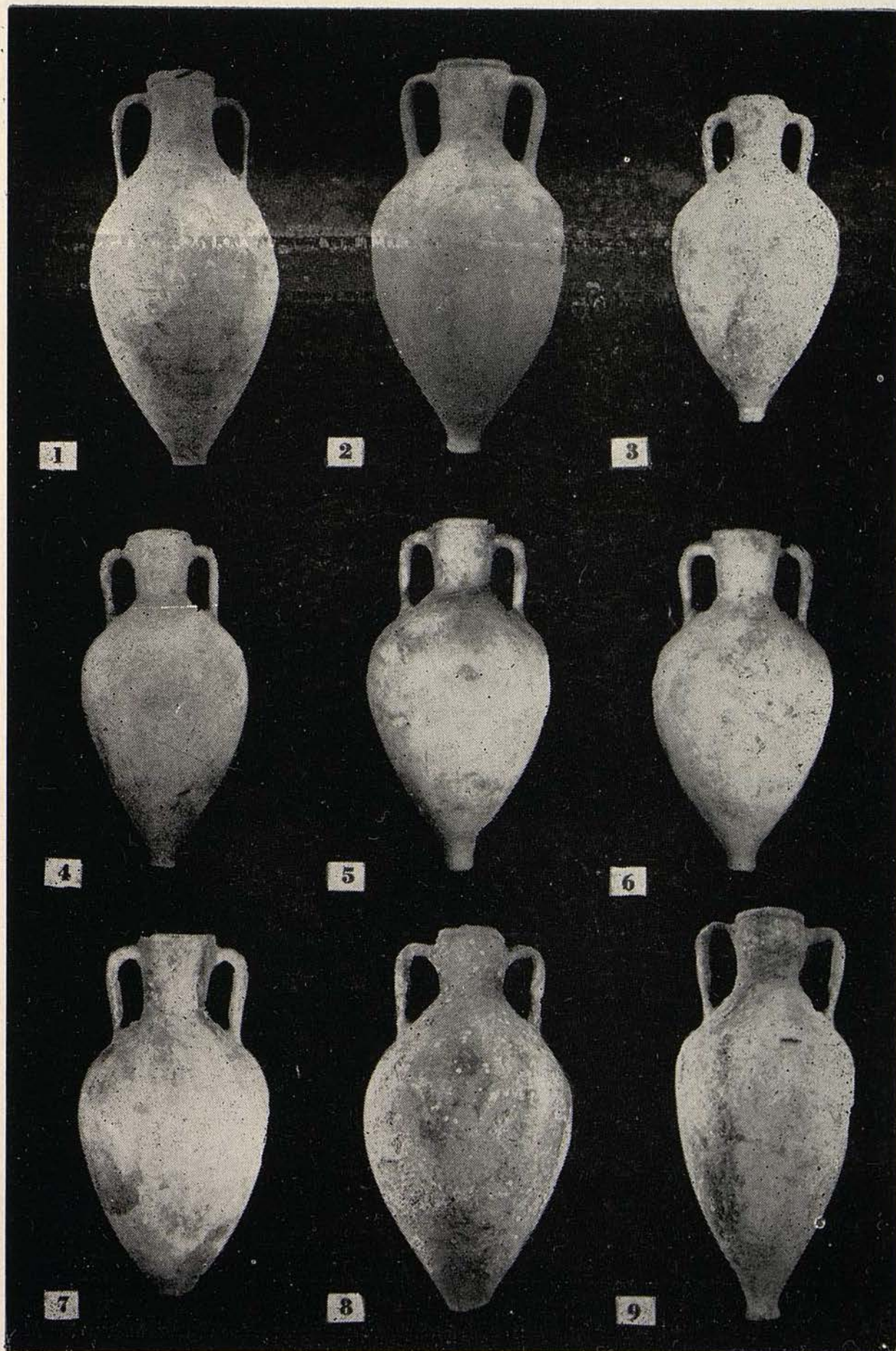
déjà par les timbres amphoriques de Thasos, trouve un appui et par l'examen des amphores (type IV). L'importation d'amphores thasiennes, qui remonte à la seconde moitié du Ve s. av. n. ère., est encore très intense au IV et IIIe s. av. n. ère. Elle a diminué au IIe s. av. n. ère. L'étude exhaustive de l'évolution des relations commerciales avec l'île de Thasos serait impossible sans que l'on ne tienne compte de l'abondance de timbres amphoriques.

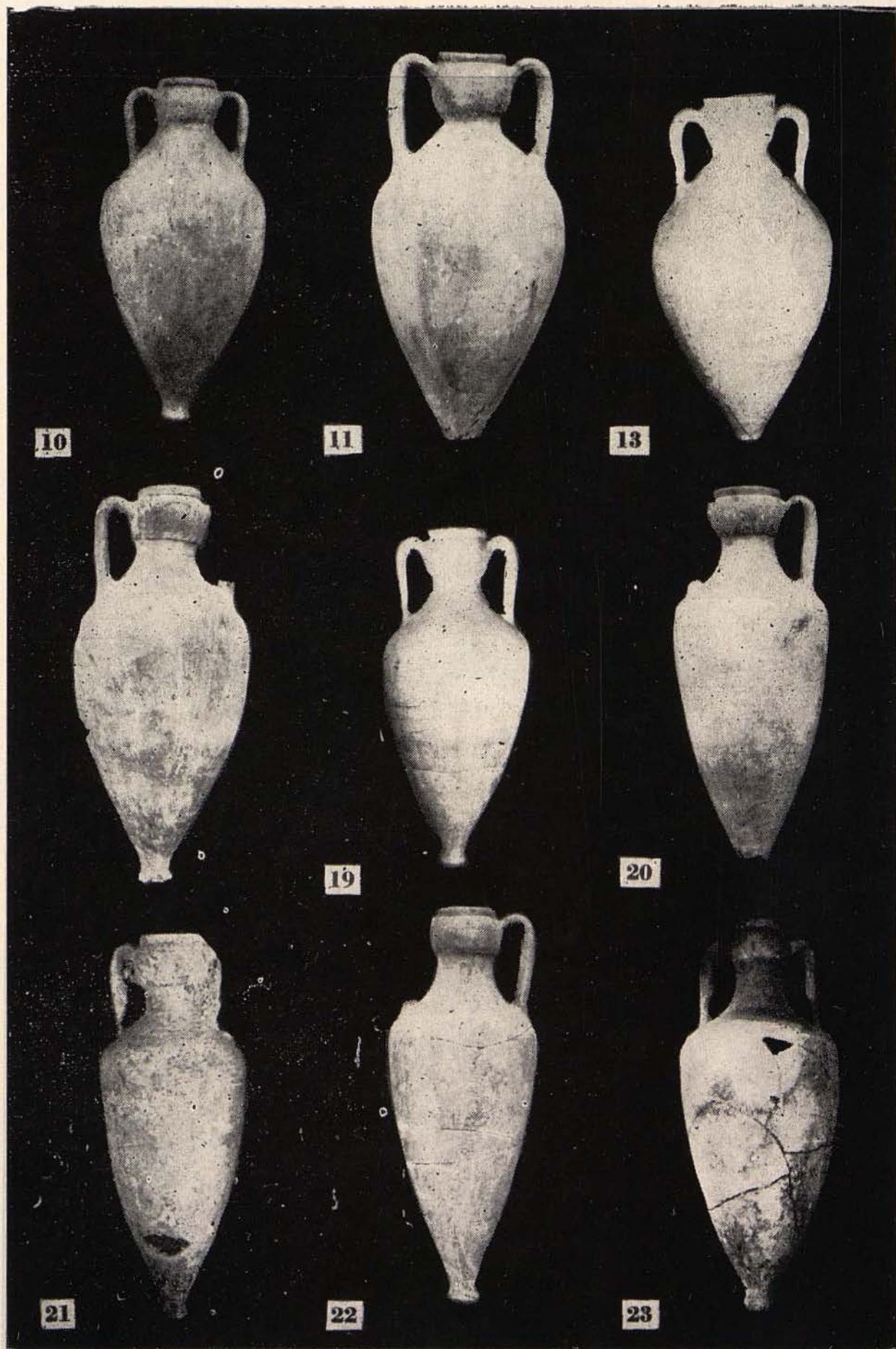
Les amphores d'Héraclée Pontique des musées du littoral (type VI) ont aussi la plupart une estampille sur le col ce qui permet une étude plus détaillée et un système de classification plus facile des amphores d'Héraclée mises au jour sur la côte bulgare de la mer Noire. On a examiné 31 amphores d'Héraclée subdivisées en plusieurs groupes. Le premier groupe (Nos. 160, 161 et 162) correspond au type I de la classification de Zeest. Le second groupe (Nos. 163 à 167) est un type intermédiaire entre le groupe I et II d'après la classification de Zeest. Dans les deux groupes, que nous avons établis, les timbres amphoriques ne portent pas le pronom «ἐπί».

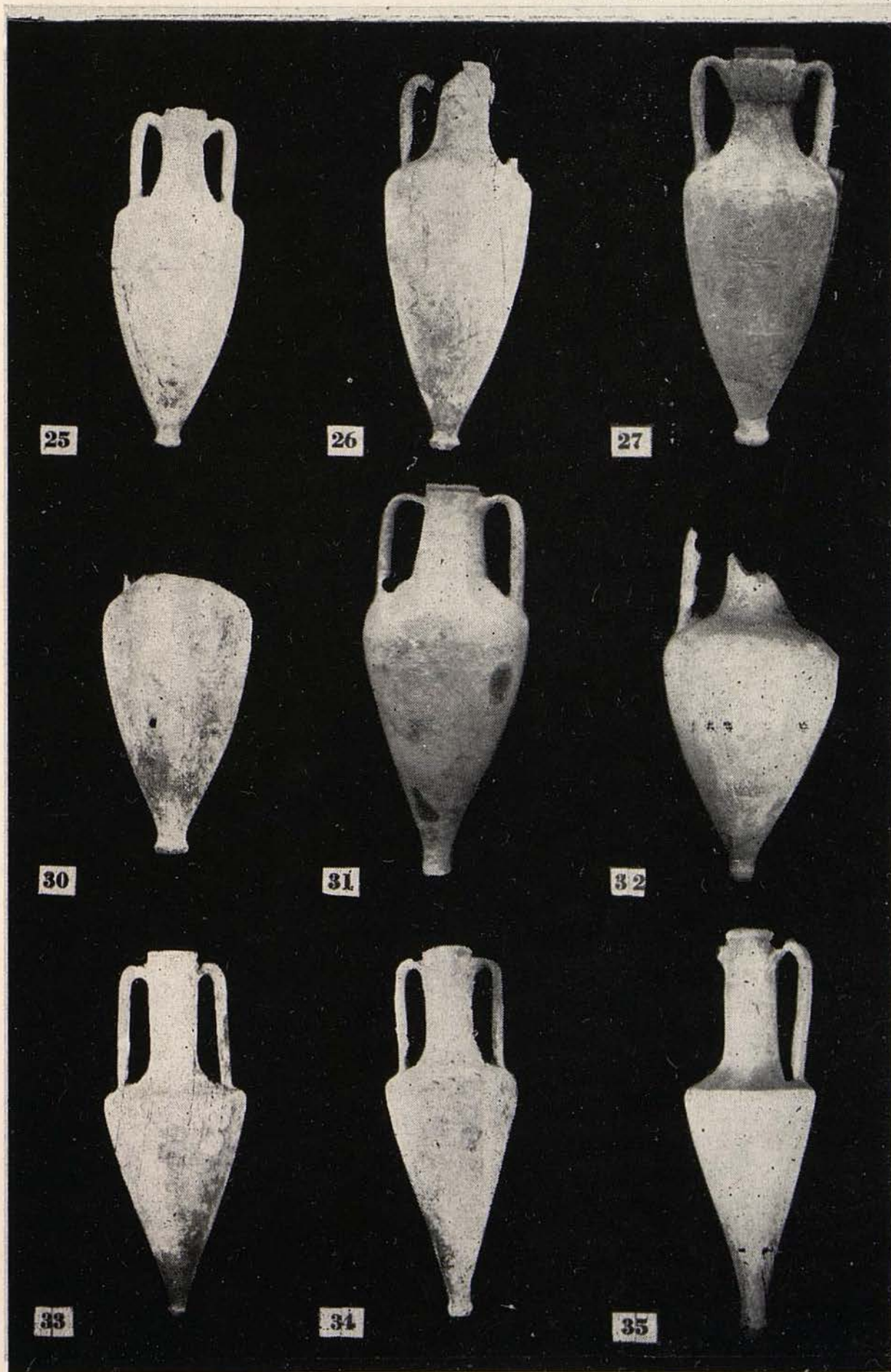
Le troisième groupe comprend 18 amphores (Nos. 168—185) qui ont toutes les traits du type II de Zeest. Les timbres «englyphiques» conservés sur les cols de ce groupe d'amphores sont de trois sortes: timbres à deux noms sans le pronom «ἐπί», sceaux à deux noms avec le pronom «ἐπί» et des timbres qui ne consistent qu'en emblèmes. Le quatrième groupe (Nos. 186—188) a les mêmes traits que le type III de Zeest.

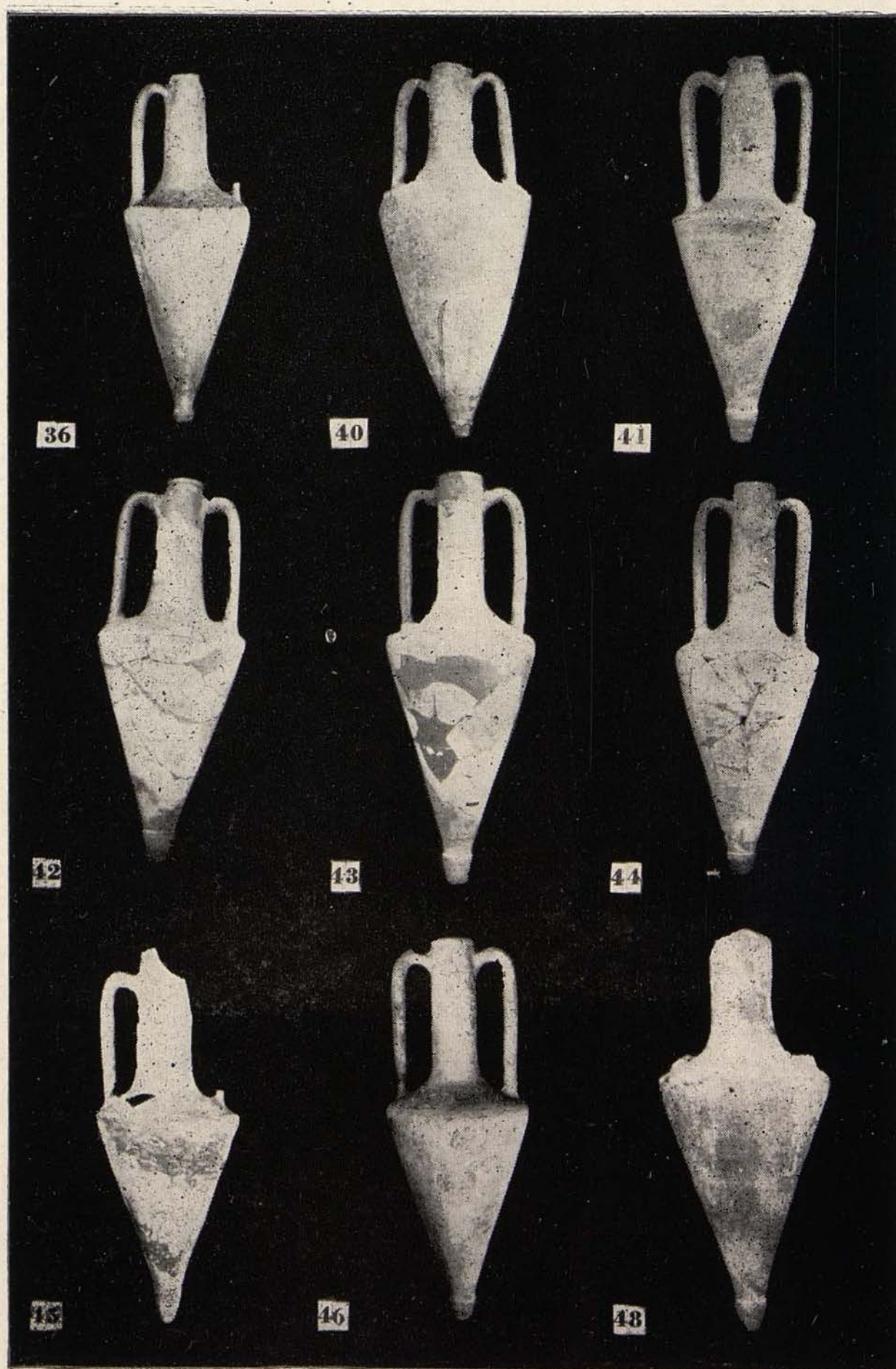
Les amphores conservées de Sinope, Rhodes, Cos et Cnide sont relativement peu nombreuses. Certaines d'entre elles dont le centre de fabrication est inconnu forment un groupe à part.

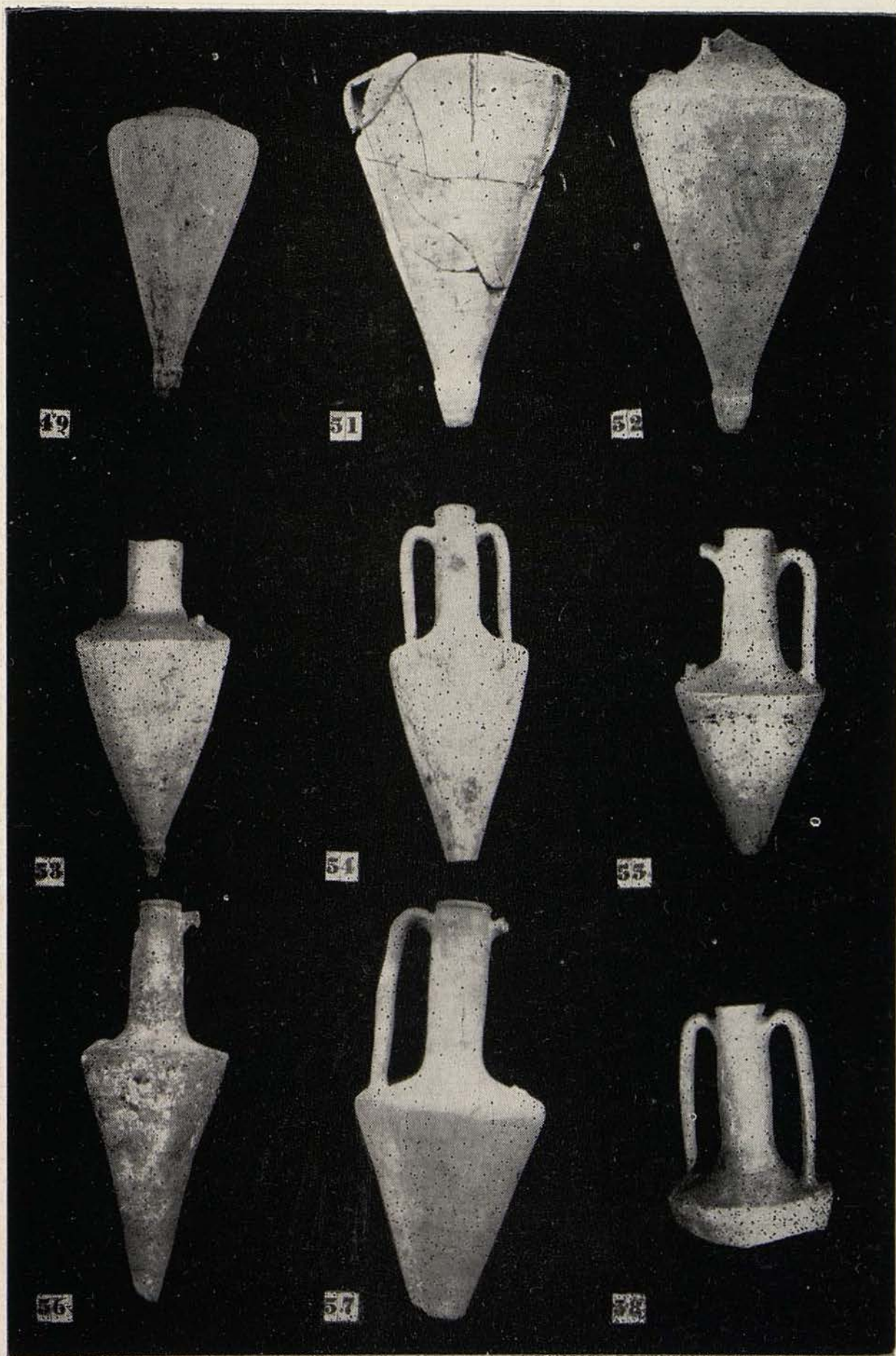
Ce matériel étudié est d'une importance capitale pour pouvoir préciser les relations économiques de nos terres dans l'Antiquité. Sans ces recherches des périodes entières de l'histoire économique du littoral dans l'Antiquité resteraient dans l'ombre. Grâce aux amphores et aux timbres amphoriques et aux comparaisons avec les amphores découvertes à l'intérieur du pays on peut dégager des conclusions assez complètes sur l'intensité et les destinations des amphores dirigées vers la côte. Ainsi pourra-t-on tracer les centres et les voies de pénétration des échanges entre les ports du littoral avec l'intérieur de la Thrace.

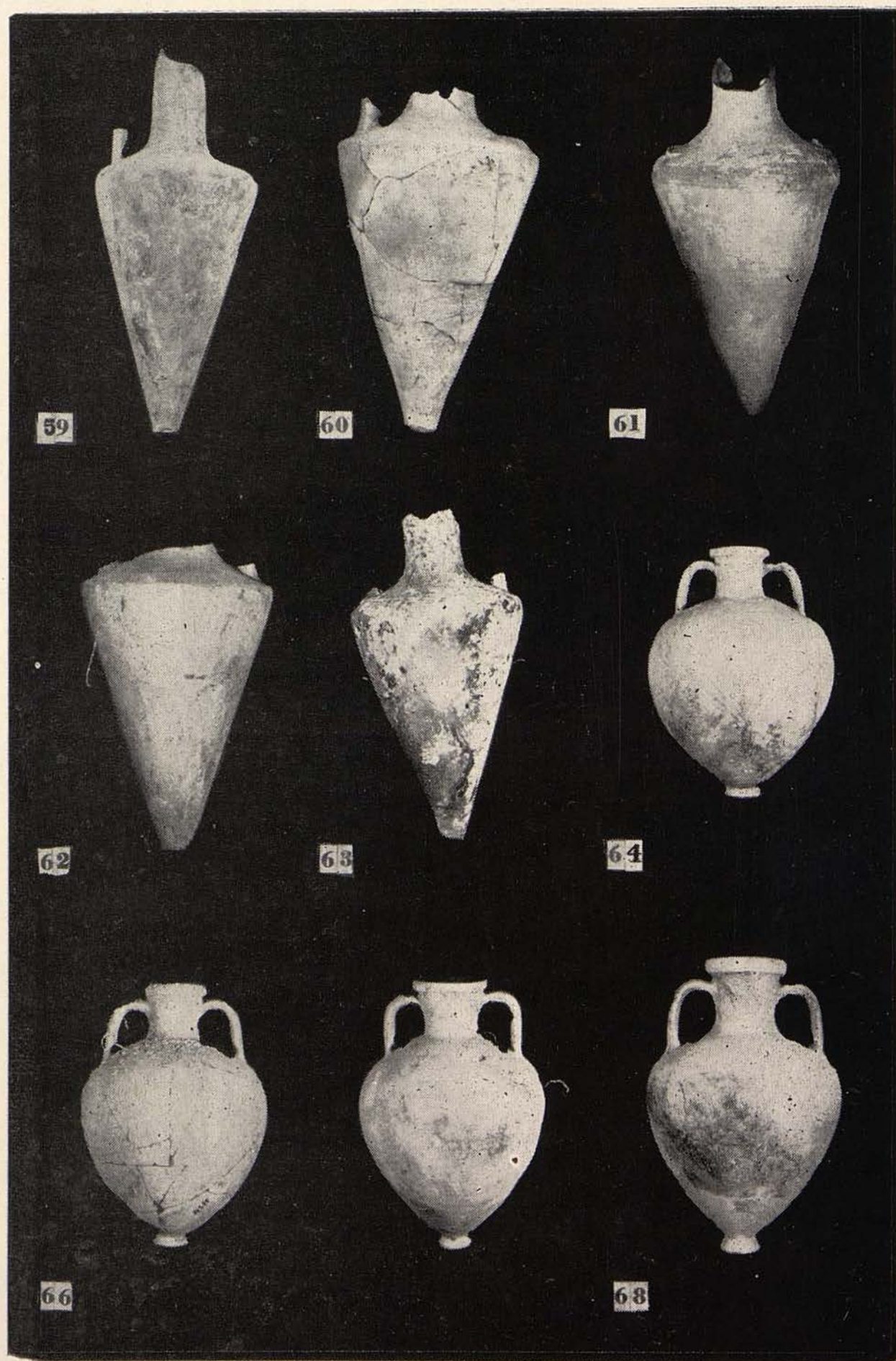

69

70

71

72

73

74

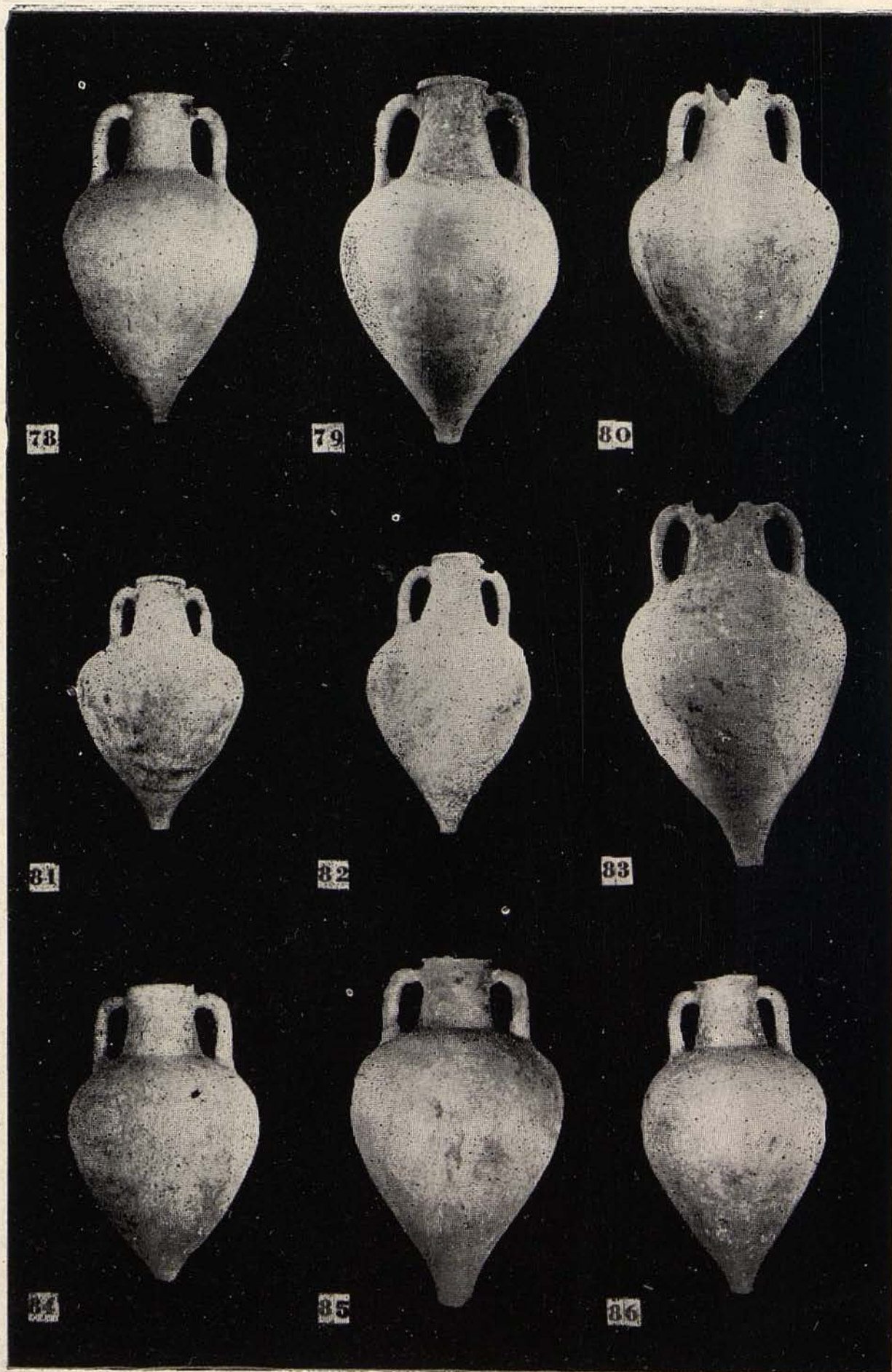
75

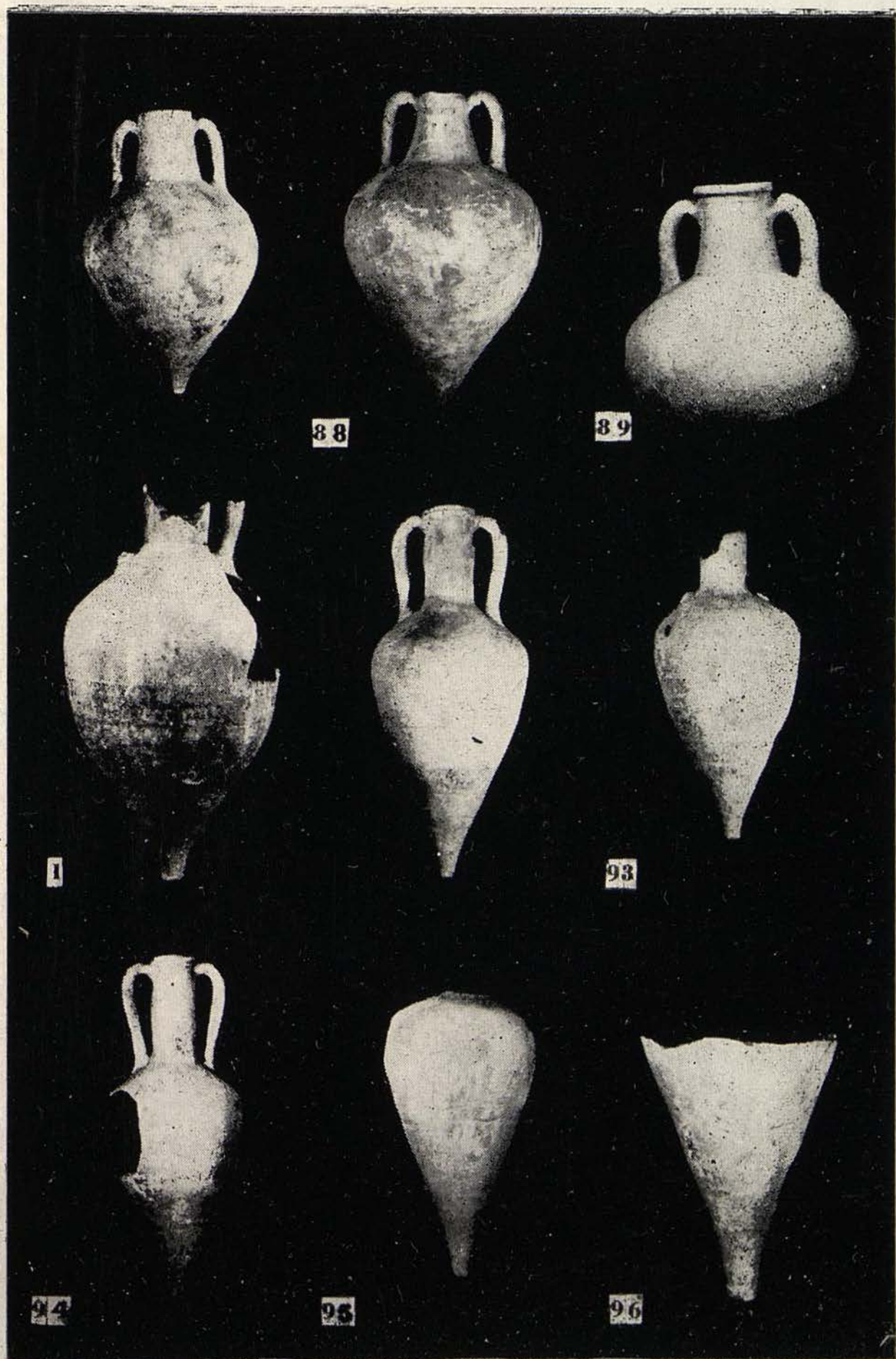

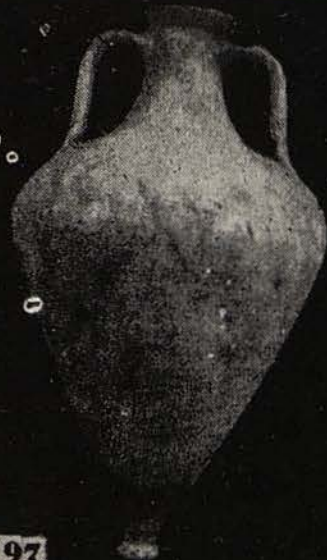
76

77

97

99

100

101

102

103

104

105

106

108

109

110

111

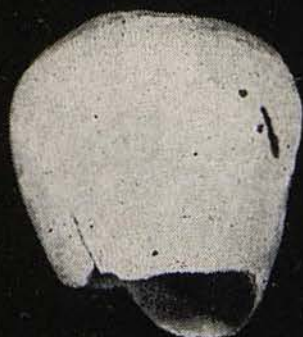
112

113

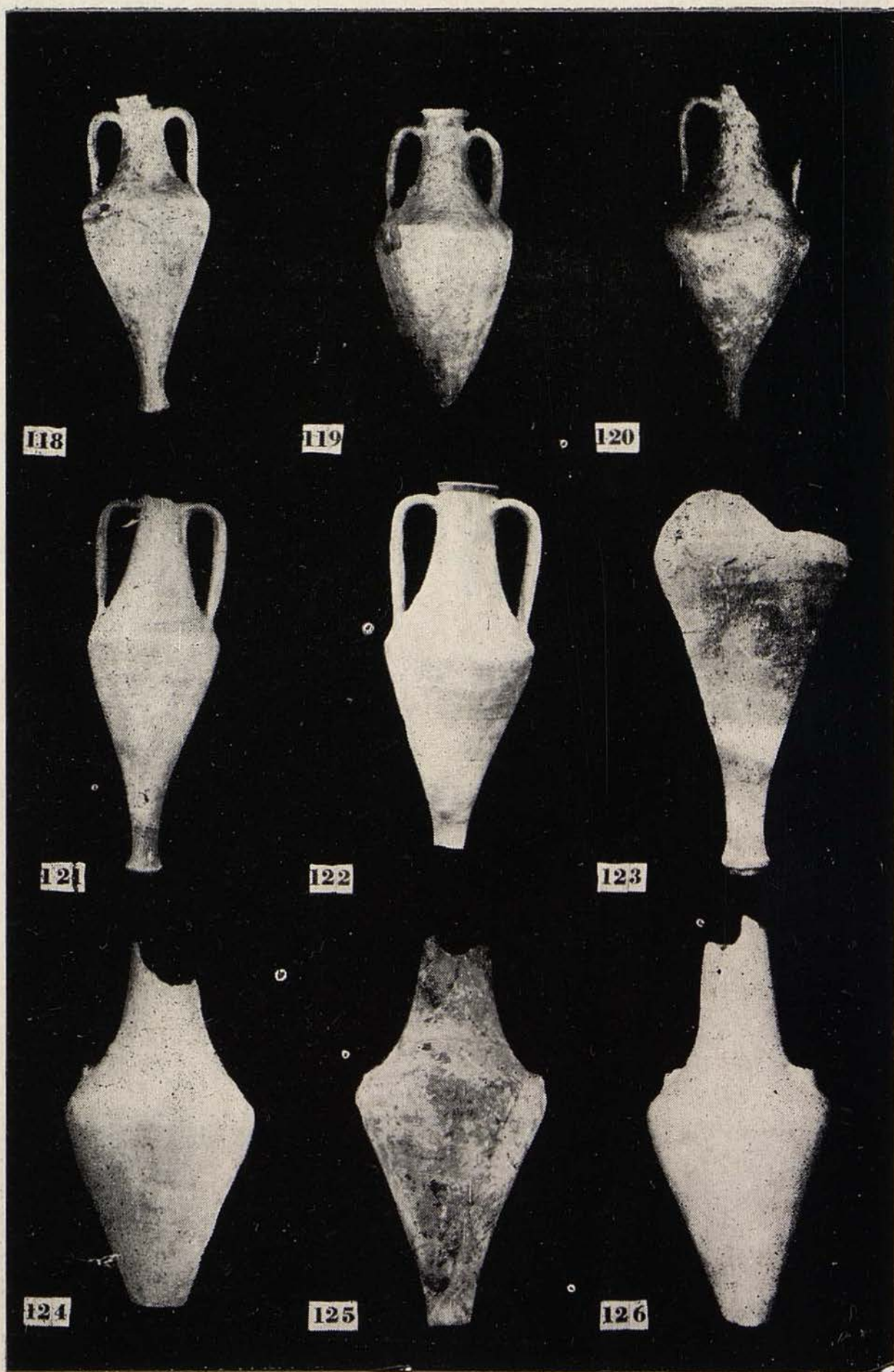
114

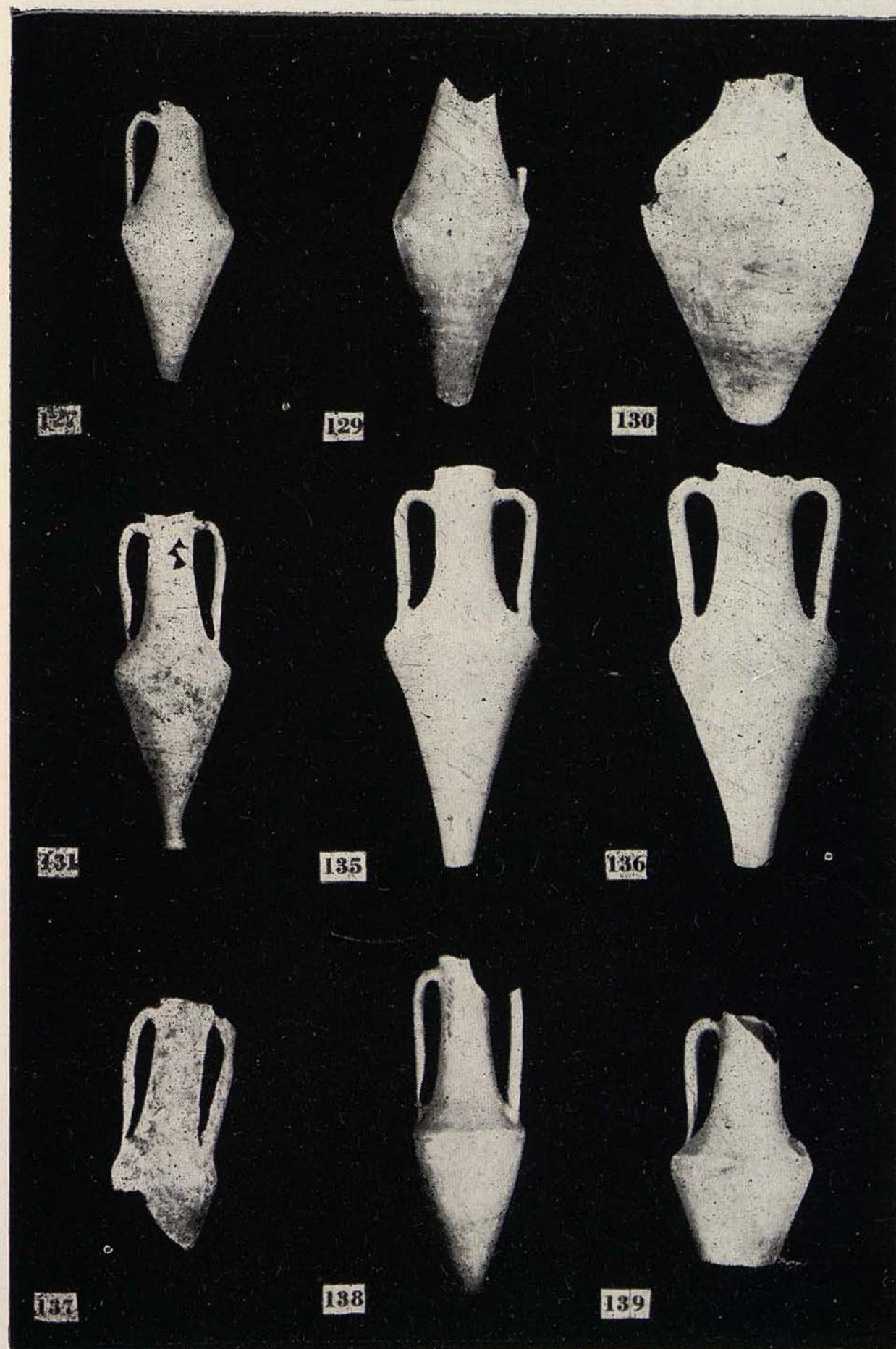

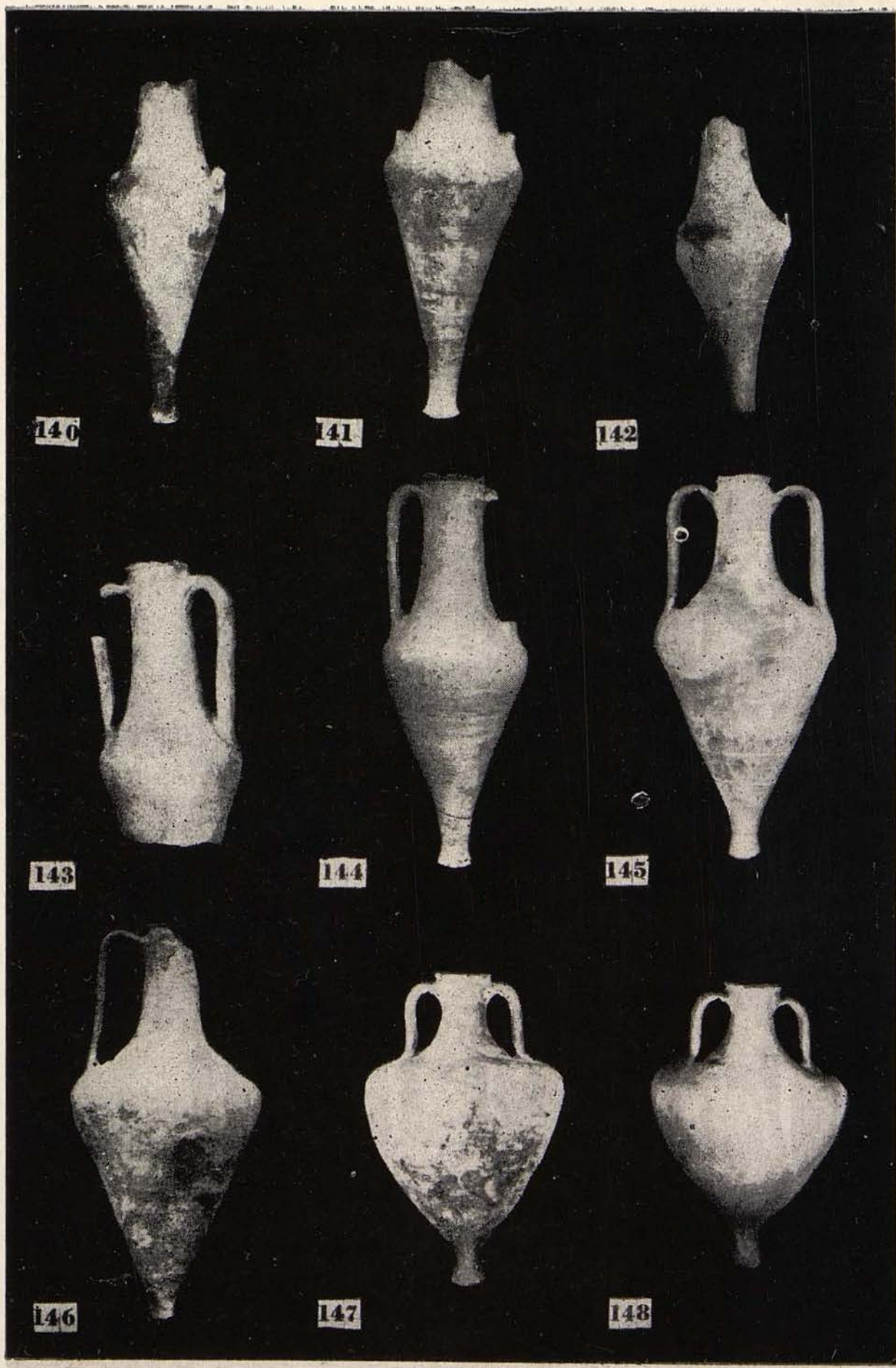
115

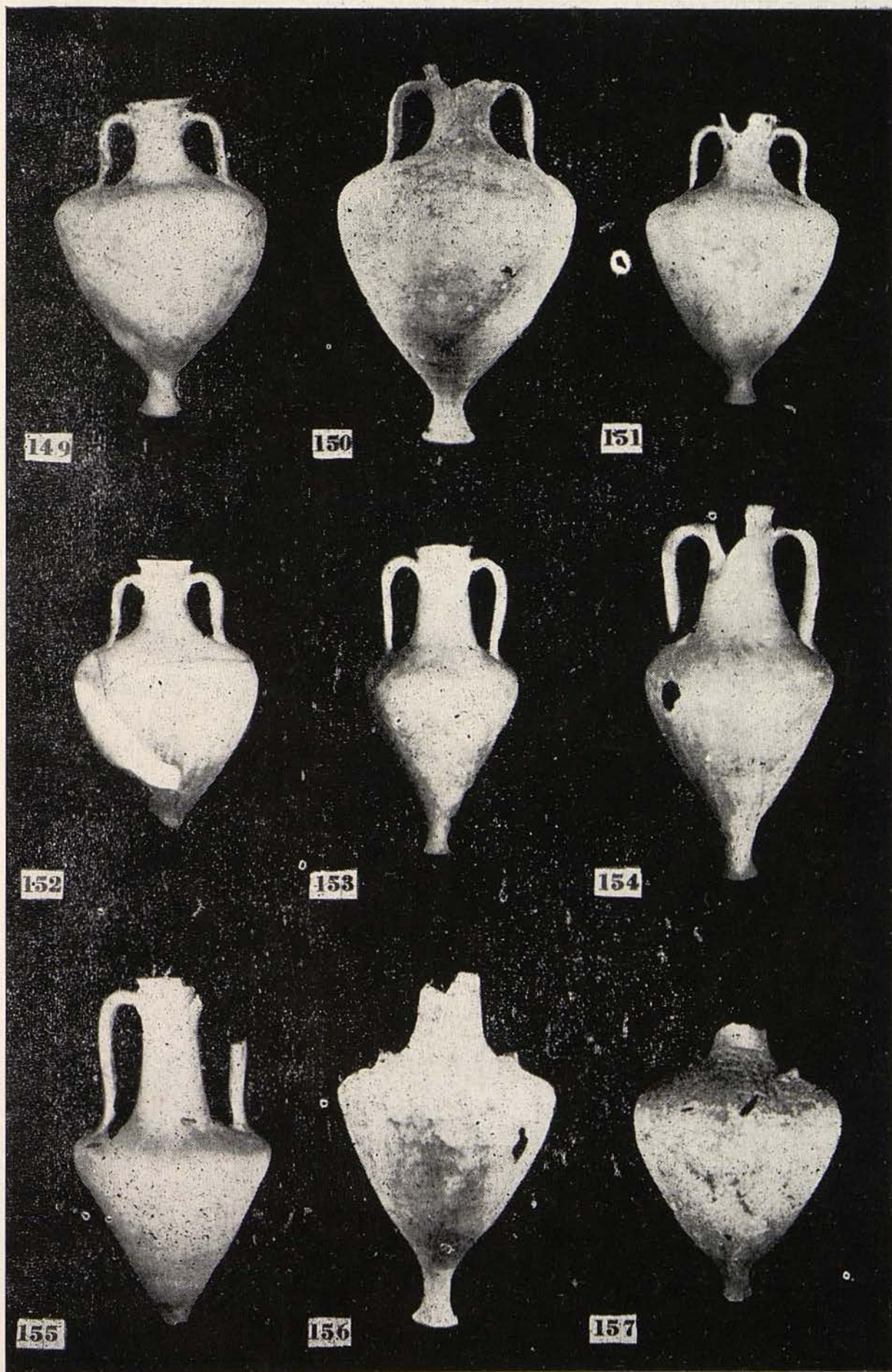

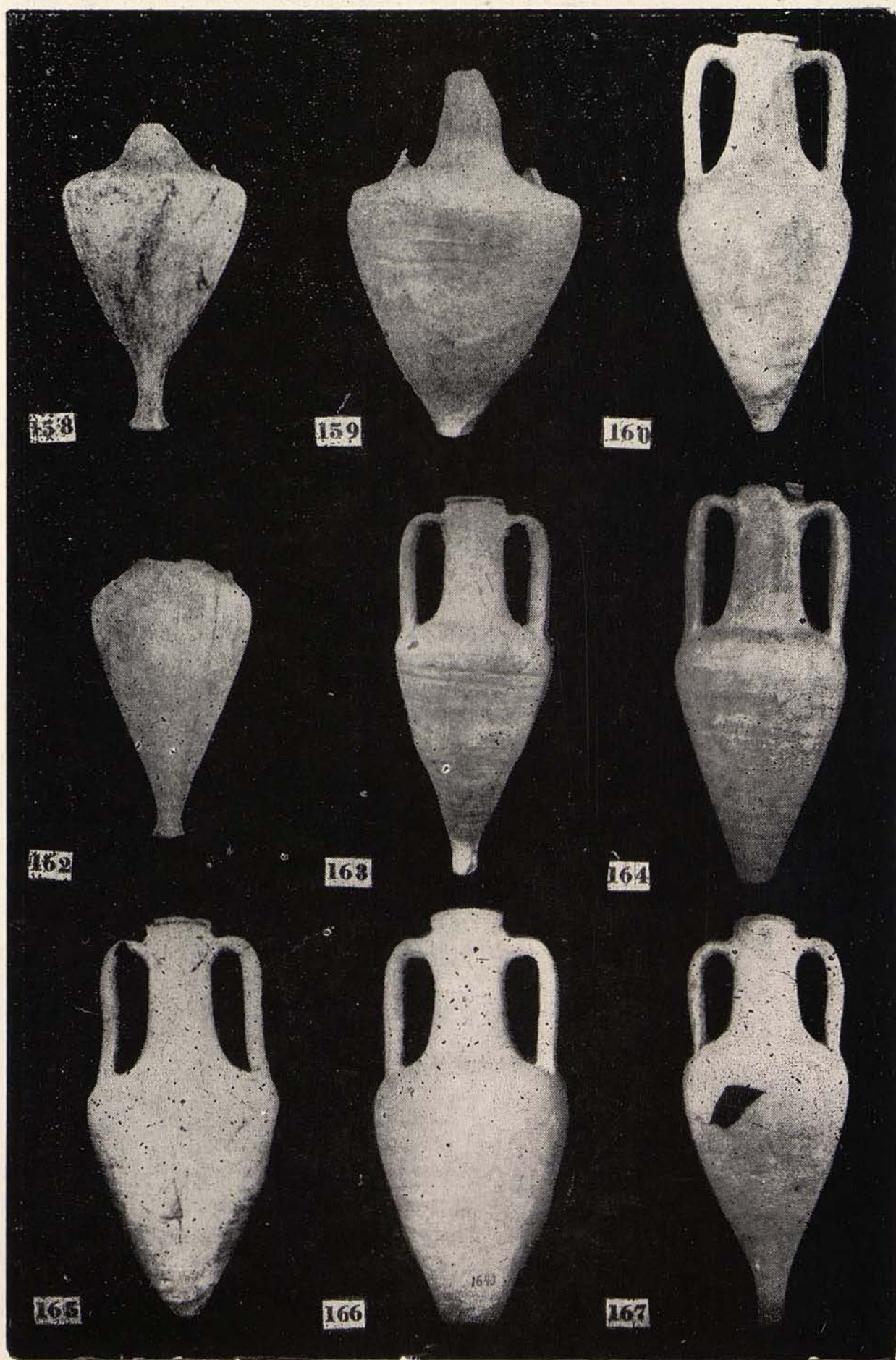
116

168

169

174

175

176

177

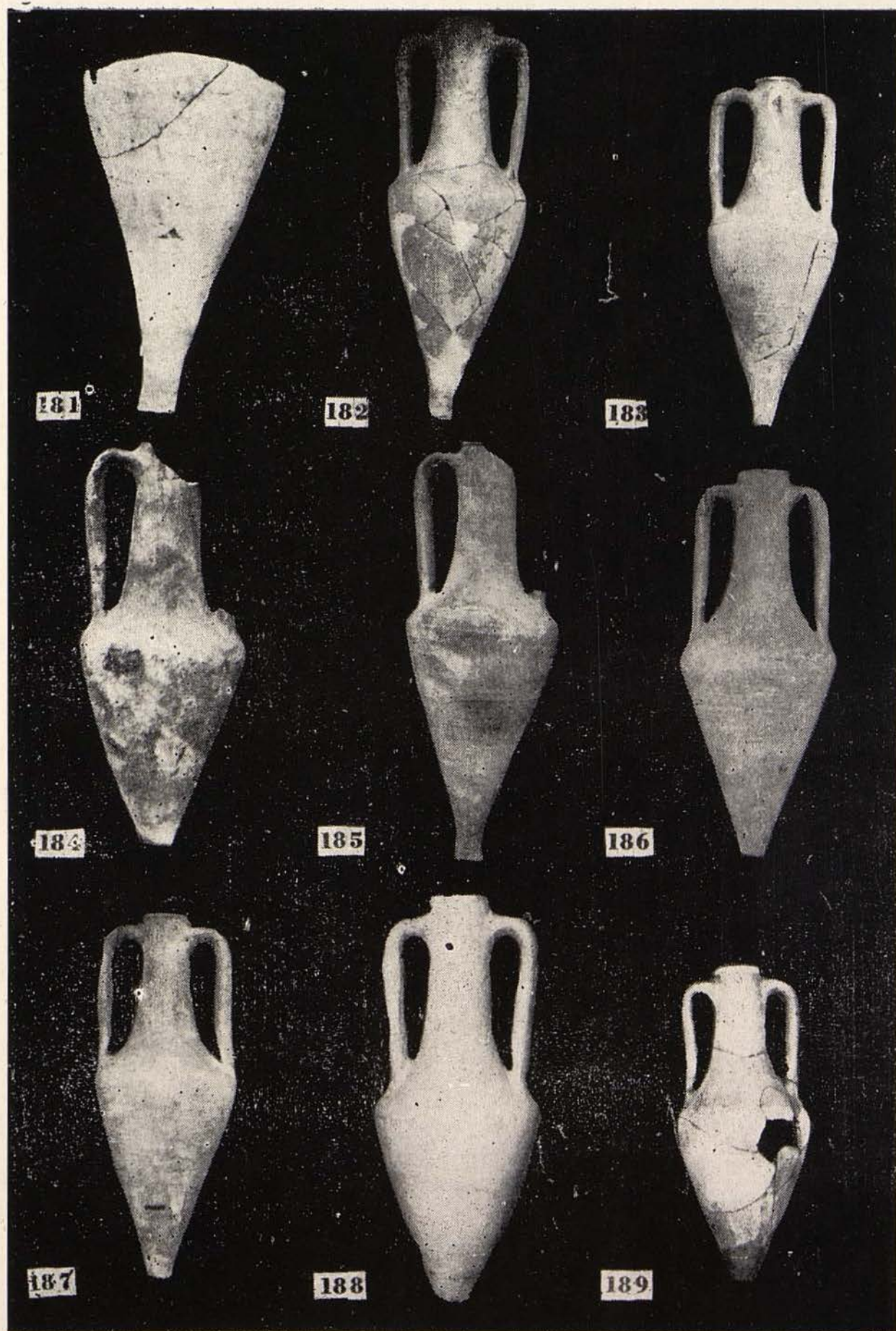
178

179

180

190

191

192

193

194

195

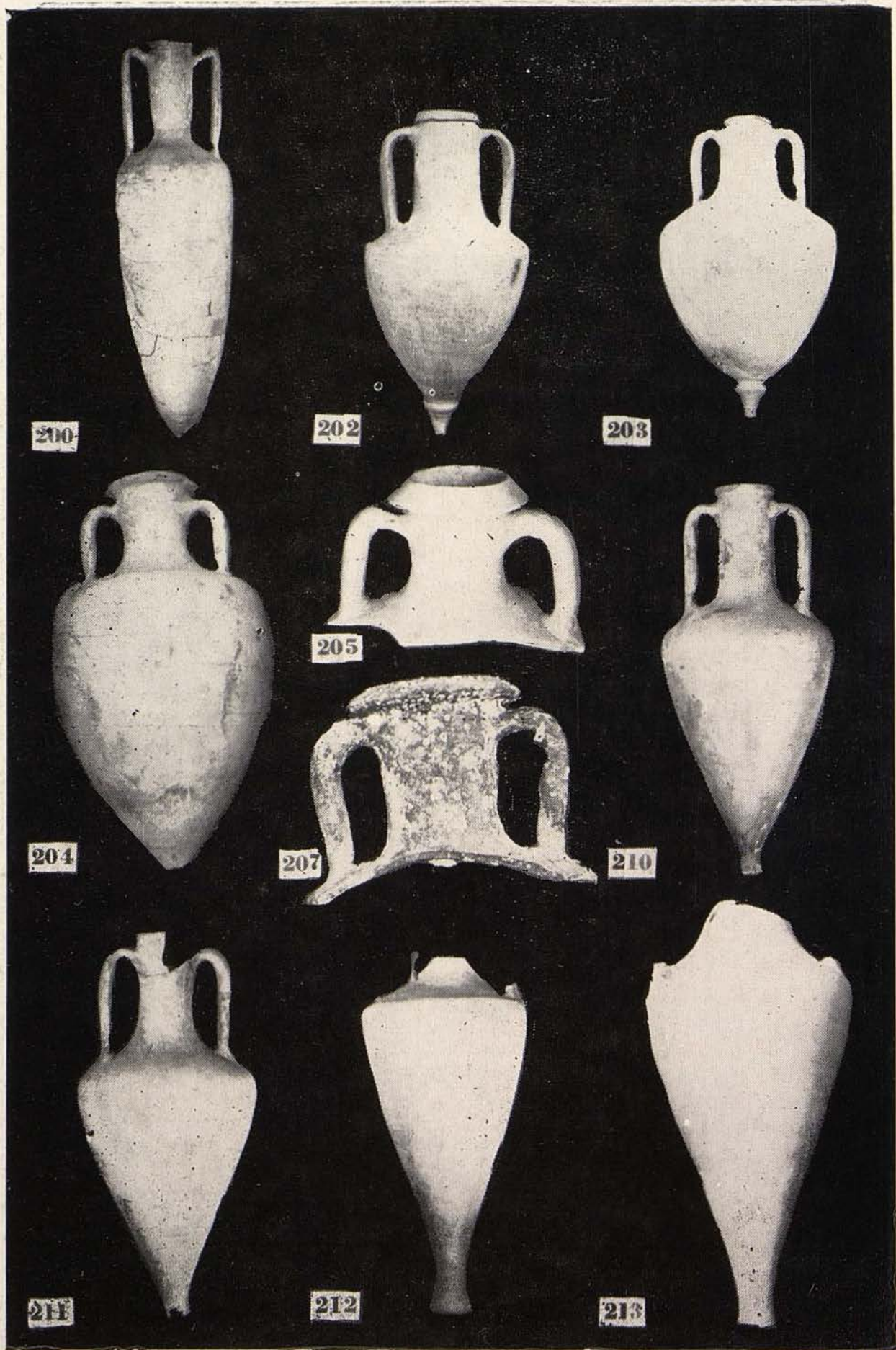
196

197

198

121

122

145

160

163

164

165

167

174

175

177

178

183

186

208

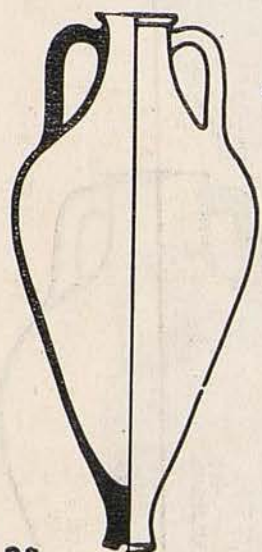
199

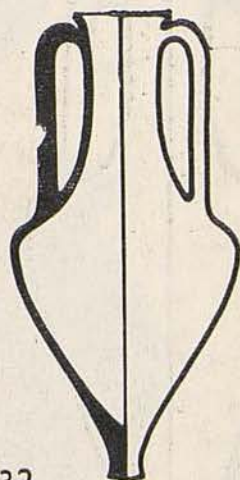
206

208

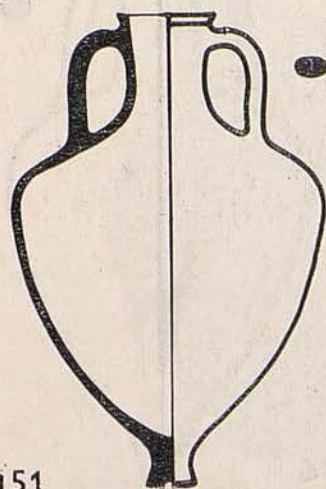
98

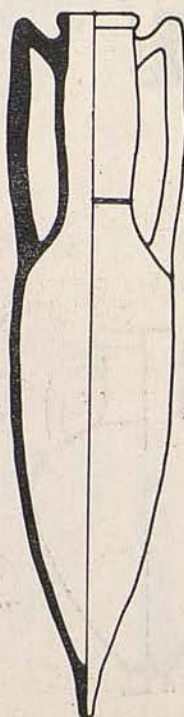
132

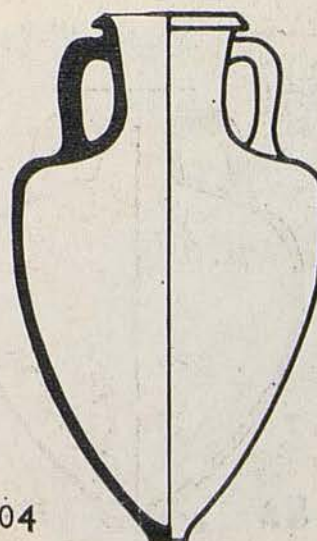
145

151

201

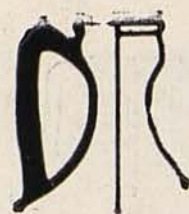
204

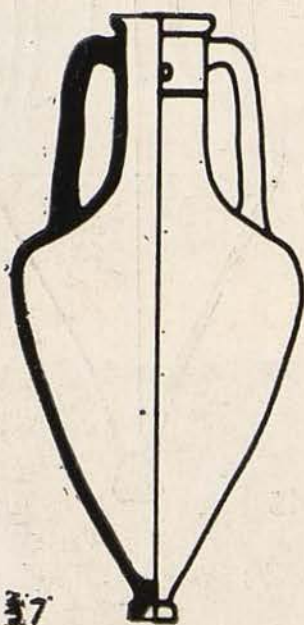
14

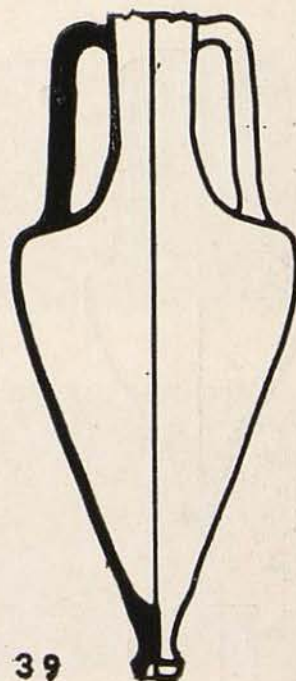
15

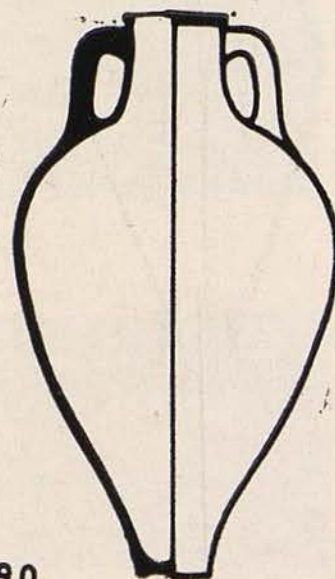
29

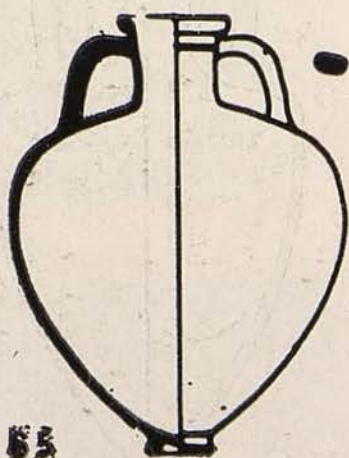
37

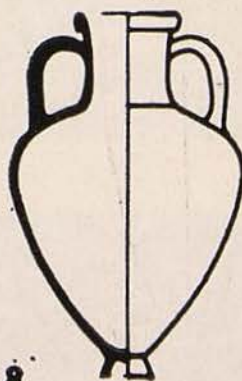
39

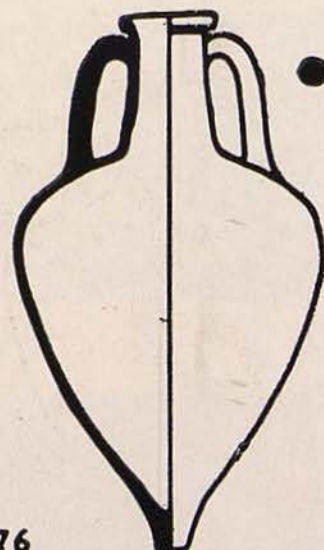
90

55

68

76